

Görüş:

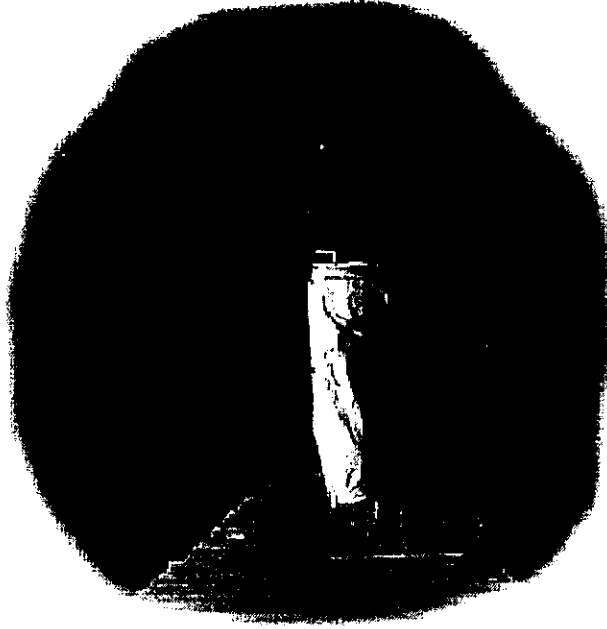
Temmuz-Ağustos 1995 Sayı:21
200.000 TL. KDV Dahil

Sanayileşme
Zahmetli bir yolculuk

Dikkatle bakarsanız

**başarı ve iç huzurunun
kaynağında hep aynı şeyi
görürsünüz:**

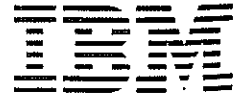
Sadelik.

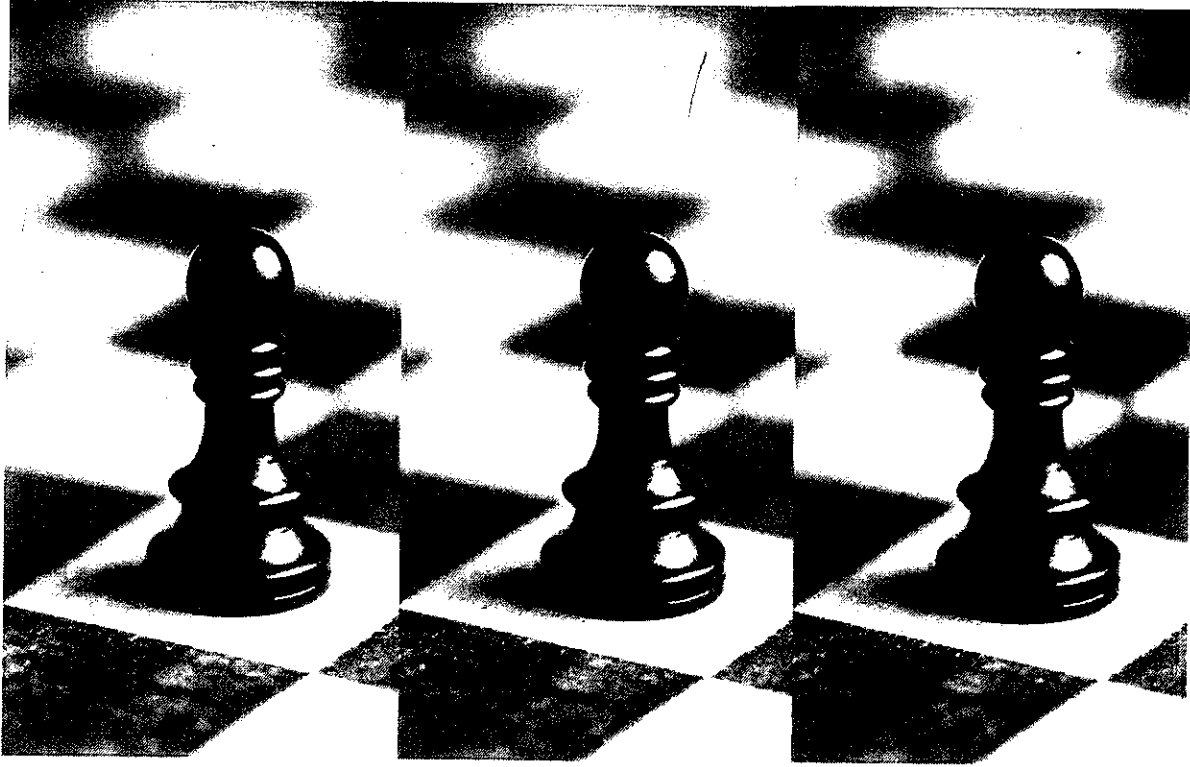
Yeni AS/400 Advanced Entry.

Hayatta ne yaparsanız yapın, sade ve öz olsun. AS/400 Advanced Entry gibi sade. Tüm AS/400 ailesi gibi, AS/400 Advanced Entry de işinizi yürütmenize yardımcı olurken sorun yaratmıyor, sizi sıkıntıya sokmuyor. Kullanımı otomobil sürmek kadar kolay, bilgisayar kurdu olmanız gerekmiyor. Çok güçlü. İşinizle birlikte büyüyebiliyor. Mevcut PC'lerinizi yönetebiliyor. AS/400 Advanced Entry, dilerse PC ağınıza genişletmenizi, hatta dünya çapında bir ağ kurmanızı sağlıyor. Üstelik AS/400 Advanced Entry tüm bu üstünlüklerine rağmen, satın alırken de kullanımı sırasında da çok hesaplı. Sunduğu 25.000'den fazla uygulamadan bir tanesi mutlaka sizin için biçilmiş kaftan. Kısacası AS/400 Advanced Entry, bilgisayarıyla boğuşmak isteyenler için değil, işini yönetmek, büyütme isteyenler için.

Dünyayı küçülten çözümler

**Başvuru ve bilgi için IBM AS/400 Çözüm Ortakları: Abakus (0212) 252 23 04-05 • B&M (0216) 411 12 13-14
• Biltaş (İzmir) (0232) 422 58 71 • Destek Bilgisayar (0212) 275 19 77 • Format (0216) 363 49 42
• Kota (0212) 248 50 50 • Tekimed (0216) 410 38 01 • Yön Bilgisayar (0216) 360 30 02**

183

Hangisi?

Hangisini istiyorsanız.

I-BİMSA'yı bir dış kaynak olarak kullanmaya karar verdiğinizde önünüze inanılmaz bir ürün yelpazesi açılacak. Hangi sektörde faaliyet gösteriyorsanız, **I-BİMSA** size o sektöre ait bilgi işlem çözümlerini sunacak.

Tekstil sektörü için Tekstil Bilgi Sistemi, Kumaş ve Desen Bilgileri Arşivleme Sistemi...

Finans sektörü için İnsan Kaynakları, Uygulama Geliştirme Denetimi, Performans Ölçme ve Değerlendirme...

Çimento sektörü için Makine Bakım Onarım Takibi...

Otomotiv sektörü için 35 Bayi Mekanizasyon Sistemi ve diğerleri; Mali Sistemler, İnsan Kaynakları, Formal Üretim Sistemi, Üretim Maliyetlendirme, Kalite Denetim Sistemi...

Ve buraya sığdıramadığımız diğerleri; lastik, kimya,

gıda, dağıtım sektörleri için çözümler..

Üstelik her kuruluşun gereksinimlerine göre geliştirilen yönetim bilgi ve karar destek sistemleri tasarımı, danışmanlık, uygulama geliştirme, sistem yönetimi ve denetimi hizmetleriyle birlikte...

Bugün **I-BİMSA**'nın dış kaynak damgasını taşıyan 60'ı aşkın paket uygulama, 100'ü aşkın özel uygulama, müşterilerimizin başarısında önemli rol oynuyor, hedeflerine ulaştırıyor.

Hedefinize giderken herşeyin yolunda yürümesi için (212) 281 83 06'dan bizi arayın, etkili bir takım oyuncusuna kavuşun.

I-BİMSA
İTİM VE SİBERANCI İTİKAT Kuruluşudur

BAYİ TOPLANTISI/SEMINER/KONGRE/İŞ TOPLANTISI ORGANİZASYONLARI...

ZAMANI SİZ BELİRLEYİN, GERİSİNİ SETUR'A BIRAKIN...

Kongre, Seminer, Bayi toplantılarınız için Setur'a güvenebilirsiniz...
Setur 30 yıllık tecrübesi güvenli, kaliteli, titiz hizmet anlayışıyla büyük, küçük
tüm iş toplantılarınızda üst düzeyde hizmet sunar...
Setur tecrübesinden, Setur kalitesinden, Setur titizliğinden
yararlanmak için yapacağınız tek şey toplantınızın zamanını ve
kapsamını belirlemek... Gerisi Setur'un güvencesidir.

SON 5 YILDA SETUR TARAFINDAN GERÇEKLEŞTİRİLEN YURTIÇI ve ULUSLARARASI ORGANİZASYONLARDAN BAZILARI...

1981 ŞARK SİGORTA Yıllık Toplantısı / YTONG Uluslararası İdarecileri Toplantısı 1982 İslam Ülkeleri Merkez Bankaları Toplantısı 1985 ADFTAB
Asya Pasifik Ülkeleri Kalkınma Bankası Toplantısı / TBMM 65. Kuruluş Yıldönümü 1987 Uluslararası OLİMPİYAT Komitesi Toplantısı / CICA Uluslararası
Zırai Krediler Toplantısı 1988 IPI Dünya Basın Kongresi / ADIDAS Yıllık Toplantısı / PIRELLI Fabrika Açılışı / 16. Sürekli Avrupa Konseyi Eğitim
Bakanları Toplantısı 1989 NAA Kuzey Atlantik Asamblesi / TBMM 23 Nisan Organizasyonu 1990 BEKO Bayi Toplantısı / MIDLANDBANK Açılış
Organizasyonu / Avrupa Konseyi Adalet Bakanları Toplantısı / FORD Yıllık Toplantısı 1991 MERCEDES BENZ Toplantısı / İZOCAM Yıllık Toplantısı /
Uluslararası Yem Sanayicileri Toplantısı / ARÇELİK Yıllık Toplantısı 1992 TÜSİAD Toplantısı / Uluslararası Seramik Kongresi / OIC 8. Toplantısı /
8. Avrupa Anayasa Mahkemeleri Toplantısı / Bilgisayar Kongresi 1993 COMCEC Toplantısı / AYGAZ Bayi Toplantısı / FULDA Yetkili Satıcılar
Toplantısı / Oftalmoloji Kongresi / 2. Ulusal Sağlık Kongresi / General Electric Toplantısı Dünya Pazarlama Kongresi 1994 TOFAŞ Bayi Toplantısı /
NATO Kongresi / OECD Turizm Komitesi 65. Dönem Toplantısı / MTO Tahkim Kollajumunu

setur

Güvenli, Düzenli, Sistemli, Titiz Hizmetin Simgesi

İSTANBUL/ELMADAĞ Tel: 230 03 36 (8 Hat) ATRİUM Ataköy Tel: 560 17 78 FENERYOLU Tel: 386 95 46 (3 Hat) ANKARA Tel: (312) 467 11 65
İZMİR Tel: (232) 463 61 00 ANTALYA Tel: (242) 241 69 38 BODRUM Tel: (252) 316 31 19 MARMARİS Tel: (252) 412 26 38

Genel Yayın Yönetmeni'nin notu:

7. Beş Yıllık Kalkınma Planı ve sanayileşme

Gelişmekte olan tüm ülkeler için sanayileşme bir mihenk taşıdır. Yeni bir çağa hazırlanan dünyada gelişmiş ülkeler için "bilgi toplumu" olgusu öne çıkarken, gelişmekte olan ülkeler için ise "sanayileşme"nin önemi vurgulanır. Kalkınmanın miladı sanayileşme ile başlar ve ülkelerin konumunu ve geleceğini belirleyen bir turnusol işlevi görür.

Peki, Türkiye sanayileşmenin neresinde? Sanayileşmeyi ne kadar gerçekleştirdi ve "turnusol" hangi rengi gösteriyor? Sanayileşme sürecindeki seçimlerin Gümrük Birliği sınavındaki etkisi ne olacak? Sanayii de içine alarak ekonomide bir "U" dönüşümünün yaşandığını söylemek mümkün mü? Sanayileşmenin anti tezi olarak bazı kişilerin kullandığı deyimle "sanayisizleşmeden" söz edilebilir mi?

Bu soruları yanıtlayabilmek için, 7. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın TBMM'de sessiz sedasız kabul edilmesini de gözönünde bulundurarak çok geniş bir perspektifle ele alınmaya elverişli olan "sanayileşme"yi kapak konusu olarak belirledik. Türkiye'nin Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uzanan bu zorlu yolculuğunun kilometre taşlarını Prof. Dr. Haydar Kazgan değerlendirdi.

Sanayileşme homojen bir kavram değil. Tartışılan ve farklı renkleri içinde barındıran bir özelliği var. Boğaziçi Üniversitesi'nden Doç. Dr. Refik Erzan, sanayileşme kavramı ekseninde stratejinin gerekliliği konusuna yer verdi. Dr. Öztin Akgüç, ele aldığı Türkiye'nin bugün içinde bulunduğu büyüme hızı ile sanayileşme arasındaki dolaysız ilişkiyi inceliyor. Nicel verilerle desteklenen bu yaklaşımda bir kez daha Türkiye'nin istikrarlı bir büyümeye ne kadar gereksinim duyduğu vurgusu yapılıyor. Kapak konusunu oluşturan bir diğer makale de Prof. Dr. Yahya Sezai Tezel imzasını taşıyor. Gümrük Birliği sürecinde sanayileşmenin ne kadar belirgin bir rol oynayacağı gösteriyor. Konu tek bir sayıda ele alınıp tüketilecek gibi değil.

Dosya konumuzu ise, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla bağımsızlaşan Orta Asya Cumhuriyetleri oluşturdu. Etnik, kültürel ve tarihsel bir mirası paylaştığımız bu ülkelerle kurulan ilişkinin biçimi ve içeriği belki de Türkiye'nin geleceğini etkileyecek. Görüş'ün 4. sayısında umutlu bir başlangıç olarak değerlendirdiğimiz bu konuda bir "durum tespiti" yapmanın zamanı gelmişti. Türk Cumhuriyetleri ile kurulan iktisadi ilişkilerin boyutu ile ilgili olarak bu ülkelerde yatırım yapanların yani "yaşayanların" sorunlarına ve beklentilerine yer verdik. DEİK Direktörü Çelik Kurdoğlu, TİKA Başkanı Büyükelçi Umut Arık ve Bilkent Üniversitesi'nden Meryem Kırımlı, dosyamızı zenginleştirecek değerli katkılarda bulundular.

Gündem sayfalarımızda ise çok farklı olmalarına rağmen Türkiye'nin biri ekonomik diğeri toplumsal iki sorununa değinmek istedik. Bu konunun yazarlarının görüşlerinden her ikisinin de ortak bir özelliği olduğu ortaya çıkıyor. Türkiye çok yakın bir gelecekte bu iki konuda da krize gebe. İşte bu iki konudan birini "enerji" diğeri ise "kadın" oluşturuyor.

Saygon'un dünya ile bütünleşme için gösterdiği çabayı, gazeteci Cemre Birand'ın objektifi bizi oralara götürerek gösteriyor. Dünyanın dört bucağından haberleri merak ediyor ve yaz aylarında güzel bir kitap okumak istiyorsanız dünya ve kitap sayfalarına bir göz atmanız yeter.

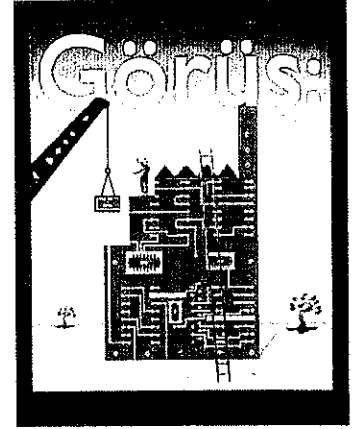
Gelecek sayıda buluşmak üzere, saygılarımla.

Dr. Haluk Tükel

Görüş:

TEMMUZ 1995

İÇİNDEKİLER

Görüş: Temmuz-Ağustos 1995
İllüstrasyon: Sadık Özkefeli

GÖRÜŞ AÇISI 3

Yayın Yönetmeninin Notu: Dr. Haluk Tükel

GÖSTERGE 6-9

Öncü göstergeler, son beş aydır giderek hızlanan genişleme sinyallerine dikkat çekiyor. Temel ekonomik göstergeler ise, yılın ilk çeyreğindeki büyümenin, geri kalan süreç için olumlu beklentiler oluşturduğunu gösteriyor.

GÖRÜŞ 10-11

Halis Komili, anayasa tartışmalarının gündemi oluşturması nedeniyle parlamentodan sessiz sedasız geçiriliverilen ve bu nedenle kamuoyunda yankı uyandırmayan 7. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nı ele alarak, Plan'ın orta vadeli bir istikrar programını gerekli kıldığını açıklıyor.

DÜNYA 14-17

Yaz aylarının gelmesiyle, sorunların, acıların çözülmesi veya azalması gibi iyi niyetli beklentiler, uzun bir süredir dünyayı içine alan çemberin kırılmasına yeterli olmuyor. Soli Özel, bu çemberi kalemiyle çiziyor.

KAPAK 18-32

Zorlu ve uzun bir süreç olan sanayileşme üzerine söylenecek çok şey var. Kavram olarak ele alındığında, sanayileşmenin ne olduğu ve gerekliliği sorusu öncelik taşıyor. Boğaziçi Üniversitesi'nden Doç. Dr. Refik Erzan bu önceliğe değiniyor. Sanayileşmeyi doğrudan etkileyen ekonomik büyüme hızının düzensizliğini ele alan İstanbul Üniversitesi öğretim üyelerinden Dr. Öztin Akgüç, Türkiye'nin yeterli bir büyüme sürecine girebilmesi için öneriler sunuyor ve ekonomik büyümenin altyapısına dikkat çekiyor.

Ankara Üniversitesi'nden Prof. Dr. Yahya Sezai Tezel ise, halkayı tamamlayarak iktisat politikası tartışmalarının gündeminde yer alan 'sanayileşme', 'ikisadi büyüme' ve, 'piyasa toplumu' kavramlarını analitik biçimde irdeliyor.

Sanayi Heykeli:
Prof. Dr. Tankut Ökten

Yönetim:

TÜSIAD: Meşrutiyet Caddesi 74, Tepebaşı 80050, İSTANBUL Tel: (0212) 249 54 48-249 07 23

• TÜSIAD Adına Sahibi: Halis Komili

• Genel Yayın Yönetmeni ve Sorumlu Müdür: Haluk Tükel • Genel Yayın Yönetmeni Yardımcısı: Nilgün Demirtaş
• Yayın Kurulu: Halis Komili, Güler Sabancı, Muharrem Kayhan, Haluk Tükel, Aylin Arıcan McCarthy, Nilgün Demirtaş, Necla Zarakol

Görüş; TÜSIAD'IN iki ayda bir çıkan yayın organıdır. Görüş'te yayımlanan tüm yazılar, açıkça yazı metninde belirtilmedikçe kuruluşun resmi görüşünü belirtmez. İmzalı yazılarda belirtilen görüşler sadece sözkonusu yazarların fikirlerini ifade eder.

İllüstrasyon:
Tan Oral

34-49

DOSYA

Türkiye ve Orta Asya Cumhuriyetleri:

Bağımsız Türk Cumhuriyetleri'nin Türkiye açısından nasıl değerlendirildiğini ve gerçekleştirenleri TİKA Başkanı Büyükelçi Umut Arık ele alıyor.

Bu ülkelere yatırım yapan kuruluşların en önemli finans kaynağı:

Eximbank'ın eski Genel Müdürü Ersoy Volkan, gelişmeleri rakamsal verilere oturtuyor.

Türkiye'nin jeopolitik üstünlüklerine değinen DEİK Direktörü Çelik Kurdoğlu ise, yaşanan sorunların çözümünün ekonomik olduğunu belirtiyor.

Dosya konusuna ilişkin bir diğer ilginç yaklaşımı Bilkent Üniversitesi öğretim görevlisi Meryem Kırınlı sunuyor ve Türkiye'nin bu ülkelerdeki şansının Bâtilular'a oranla daha yüksek olmasına değinerek, durumu "Pandora'nın Kutusu"na benzetiyor.

Yatırım yapan bazı kuruluşların yöneticileri de kısaca bu yeni pazarı, karşılaştıkları sorun ve beklentileri doğrultusunda değerlendiriyorlar.

50-60

GÜNDEM

Enerji sorununun acilleştığını maddi bir temele

oturtan DPT uzmanı Vedat Şahin geleceğe projeksiyon yaparak, çözümü kamu ve özel sektörün birlikteliğinde görüyor.

Kadının, tarih boyunca kendi özneliğiyle değerlendirilmeyip, erkeğin "ötekisi" olarak yer alması hâlâ geçerliliğini koruyor.

Yaptığı kadın araştırmaları ve yazılarıyla da tanınan İstanbul Üniversitesi'nden Dr. Fatmagül Berktaş, bu tezinin nedenlerini ortaya koyuyor.

64-72

TARİH

Artık çok gelişmiş teknolojilerin hüküm sürdüğü günümüz sanayiinden, yıllar öncesinin olanaklarına bakıldığında uzun ve yorucu bir yolun katedildiği görülüyor. İstanbul Teknik Üniversitesi'nden Prof. Dr. Haydar Kazgan, kimi yerde kısa öykü tadı veren üslubuyla "Osmanlı" ve "Cumhuriyet" dönemi durakları arasındaki yolculuğu aktarıyor.

74-75

KİTAP

Ekonomi basınında yazdığı akademik düzeydeki yetkin yazılarıyla ayrı bir yere sahip olan Osman Ulagay'ın "Krizle Adım Adım" adlı kitabını Soli Özel tanıtıyor.

76-77

METROPOL

Daha çok Amerikan yapımı "Vietnam Sendromu" üzerine kurulu filmlerden bildiğimiz Saygon'un yeni umut dolu çehresini gazeteci Cemre Birand aktarıyor.

79-80

SARI SAYFA

"Turizm patlıyor, patlayacak" derken "turizm patlarsa ne olur?" sorusuna TÜRSAB Başkanı Talha Çamaş, 1995 yılında yaşanan sorunları ve beklentileri ile birlikte yanıt veriyor.

Saygon

Yayıncı:

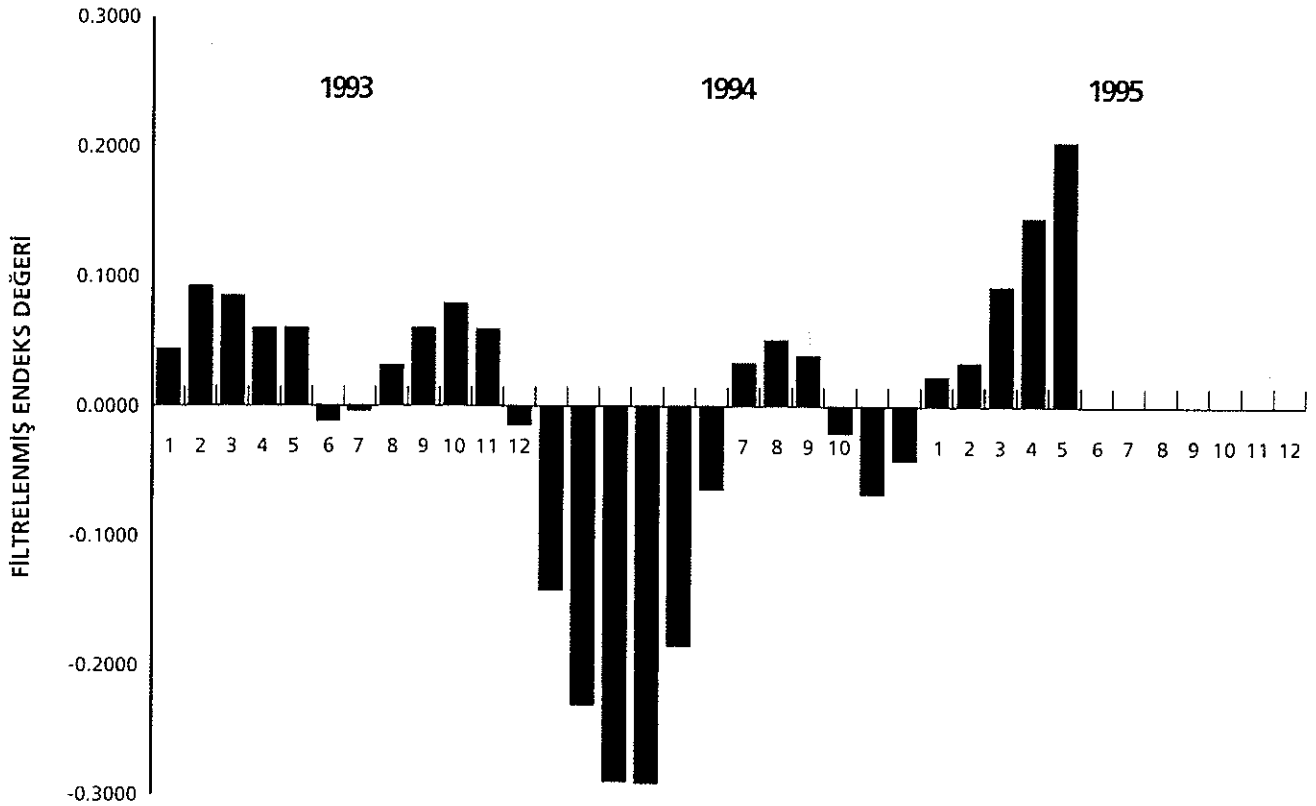
• Yazı Kurulu: Necla Zarakol, Soli Özel, Hülya Demir

• GrafikEvi Reklam Hizmetleri: Otello Kamil Sok. Milo Çikmazı 14/2 80300 Gayrettepe İSTANBUL Tel: (0212) 274 27 87 • Basım: Ofset Yapımevi

• Reklam ve Halkla İlişkiler: Roza Hatem, Binbir Çiçek Sokak 3/4 80620 Levent İSTANBUL Tel: (0212) 269 34 16 269 11 44

Ekonomide genişleme sinyalleri güçleniyor

ÖNCÜ GÖSTERGELER ENDEKSİNDEKİ DEĞİŞİM (ÖGE)

TÜSİAD Öncü Göstergeler Endeksi, Ocak 1995'te gözlenen pozitif değere dönüşü sonrasında sergilediği sürekli ve hızlı yükselme eğilimini Mayıs 1995'te de sürdürdü. Türk ekonomisi 5 aydır, giderek daha kuvvetli oranlarda hızlı genişleme sinyalleri vermektedir.

1995 yılının ilk üç aylık döneminde, özel tüketim ve yatırım harcamalarındaki daralma devam etmiştir. Ancak, 1995 yılının ikinci üç aylık döneminde açıklanan Nisan ve Mayıs ayları çeşitli verilerine göre ekonomideki genişlemenin hem ithalat, hem de üretim artışı olarak kendini hissettirdiği bilinmektedir. Bu genişlemenin özel tüketime de yaygınlaşmasıyla, ekonomi ikinci üç aylık dönemde pozitif bir gelir artış hızı sergileyebilecektir. Genişlemenin hızlı olması sonucunda dış ticaret dengesinin de daha hızlı açılması ihtimali mevcuttur.

Mayıs ayı hesaplamalarında aşağıdaki değişkenler için tahmini değerler kullanılmıştır:

- sanayi üretim endeksi
- DDY yük taşımacılığı
- toplam ithalat
- ihracat ruhsatnamelerine göre sımaî inşaat alanı
- mevduat bankaları kredileri (reel)

Aşağıdaki değişkenler için Mayıs sonu kesinleşmiş değerleri alınmıştır:

- konsolide bütçe harcamaları (reel)
- yeni kurulan şirket sayısı
- enterkonnekte sistem ani puant değeri
- M1 para arzı (reel)
- M2 para arzı (reel)
- TCMB iç krediler (reel)
- şirketlerce artırılan sermaye miktarı (reel)

TÜSİAD öncü göstergeler endeksinin yorumlanması

TÜSİAD tarafından hazırlanan Öncü Göstergeler endeksi aşağıdaki serilerden oluşmaktadır:

Öncü Göstergeler Endeksi (ÖGE):

- M1 para arzı (reel); • M2 para arzı (reel); • TCMB iç krediler (reel); • mevduat bankaları kredileri (reel);
- konsolide bütçe harcamaları (reel); • inşaat ruhsatnamelerine göre sımaî inşaat alanı;
- İMKB borsa endeksi (reel); • şirketlerce artırılan sermaye miktarı (reel)

TÜSİAD, revize edilmiş ÖGE endeksinin, 1994 Mayıs ayından itibaren bir önceki ayın değerlerini yansıtacak biçimde açıklamaktadır. Böylece, ÖGE önümüzdeki dönemde ekonomideki daralma ya da genişleme sinyali beklentilerini vermektedir. Verilerin teminindeki olağan gecikmelerden dolayı son ay değişkenlerinden geçici nitelikte olanlar izleyen aylarda güncelleştirilmektedir.

Seriler filtrelenmiş ÖGE endeksinden oluşturulan grafikler yardımıyla daha rahat takip edilebilmektedir. Filtrelenmiş ÖGE endeksinin grafiklerinde artan negatif değerler daralma, artan pozitif değerler ise genişleme işareti olarak yorumlanmalı, serilerin mutlak büyüklüğünün değil yalnız işaretinin (pozitif ya da negatif) ve yönünün (artmakta ya da azalmakta olmasının) önemli olduğu gözönünde tutulmalıdır. Endeksin son aylarının geçici nitelikte olduğu ve birbirini izlemeyen pozitif ya da negatif değerlerin herhangi bir yöneline işaret etmediği gözönüne alınmalıdır. Bu nedenle, ÖGE'nin genişleme ya da daralma sinyali verdiğini güvenle söyleyebilmek için pozitif ya da negatif değerlerin birkaç dönem üstüste gözlemlenmesi gerekmektedir.

TÜSİAD tarafından hazırlanan grafikler aşağıdaki kıstaslar uygulanarak yorumlanabilir: Filtrelenmiş ÖGE serisinin giderek daha büyük pozitif değerler alması ekonomide genişlemeyi, giderek daha büyük negatif işaretli değerler alması ise daralmayı göstermektedir. Benzeri biçimde, giderek daha küçük pozitif değerler alması yavaşlama, giderek daha küçük negatif işaretli değerler alması ise resesyondan çıkış işareti olarak yorumlanmalıdır.

Göstergeler beklenenden daha iyi

1995 yılının ilk çeyreğine ilişkin GSMH hesaplarının beklenenden daha iyi olması, yılın geri kalanı için büyüme beklentilerini yükseltmiştir. Aylık sanayi üretiminin Nisan ve Mayıs aylarında % 13 civarında artış kaydetmesi, Ocak-Haziran döneminde kapasite kullanım oranının sürekli bir artış göstermesi, ithalatta yıllık artış oranının Nisan ve Mayıs aylarında % 70'in üstünde gerçekleşmesi ve faiz oranlarının düşme eğiliminde olmasının yanısıra kredi hacminin de genişlemeye başlamış olması, 1995'in ikinci çeyreği için yüksek büyüme hızı beklentisini desteklemektedir.

1995 yılının ilk çeyreğinde, dış talepteki artışa bağlı olarak GSYİH'deki daralma beklenenin altında gerçekleşmiştir. Net dış alem faktör gelirlerinin, hem işçi gelirlerindeki hem de girişimci gelirlerindeki hızlı artış sonucunda, yaklaşık 5 kat artması, GSMH'nin sadece % 0.2 oranında daralmasında önemli rol oynamıştır. Dış talepteki artışa karşın iç talep göstergelerindeki daralma yılın ilk çeyreğinde de devam etmiştir. Hem özel sektör nihai tüketim harcamalarında, hem de yatırım harcamalarında önemli düşüşler yaşanmıştır. Yatırım harcamalarındaki daralmanın önemli bir bölümü özel sektör makina-teçhizat yatırımlarındaki azalmadan kaynaklanmaktadır.

1995 yılının ikinci çeyreğinden itibaren iç talep göstergelerinde de bir genişleme beklenmektedir. Bu dönem boyunca ithalatın ucuzlaşmasının yanısıra faizlerdeki görece düşüş de iç talebi olumlu etkileyecektir. Reel kurun değerlendirilmesi, ikinci çeyrekte itibaren ihracat artışını sınırlayabilecektir. Ayrıca, ihracat artışının 1994'ün ikinci yarısından itibaren hızlandığı gözönüne alınırsa, dış talepteki yıllık artış oranının yılın ikinci yarısından itibaren önemli ölçüde yavaşlaması beklenmektedir. Dolayısıyla, 1995'in ilk çeyreğinin tersine, yılın geri kalanında iç talep ağırlıklı büyümeye doğru bir süreç yaşanması beklenmektedir.

En önemli genişleme sinyallerinden biri de hızla artan ithalat hacmidir. Ana mal grupları itibarıyla bakıldığında, Ocak-Mayıs 1995 döneminde, 1994 yılının eş dönemine

göre en hızlı artış hammadde ithalatında görülmektedir. Hammadde ithalatının önemli bir bölümünün, 1994 yılı boyunca eritilen stokların yerine konması için kullanıldığı düşünülmektedir. İthalat hacmindeki yıllık artışın yılın ikinci yarısında % 30'lar dolayında gerçekleşmesi halinde, 1995 yılında ithalat 31 milyar dolara, dış ticaret açığı da 10 milyar doların üzerine çıkabilecektir.

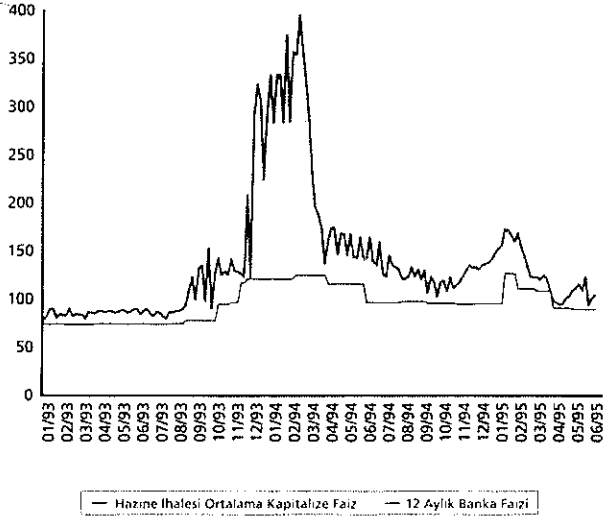
Konsolide bütçe açığı, yılın ilk 4 ayında hızla arttıktan sonra, Mayıs ayında verilen fazla küçülmüştür. Haziran ayında ise açıkta önemli bir artma beklenmemektedir. Bütçe açığı üzerindeki baskı yoğun faiz ödemelerinden kaynaklanmaktadır. Faiz dışı bütçe dengesindeki ciddi düzeltmeye rağmen, özellikle iç borç faiz ödemelerindeki önemli artışlar, bütçe açığını yukarıya çeken temel faktördür. Personel harcamalarındaki reel daralmanın yanısıra, yatırım harcamalarında da ciddi bir daralma yaşanmıştır.

Bütçe açığı talep artırıcı harcamalardan dolayı değil faiz ödemelerinden dolayı artmakta olduğundan, daha önceki dönemlerde gözlenen artan bütçe açığı ve yüksek büyüme hızı ilişkisinin, 1995 yılı için sözkonusu olmayacağı görülmektedir.

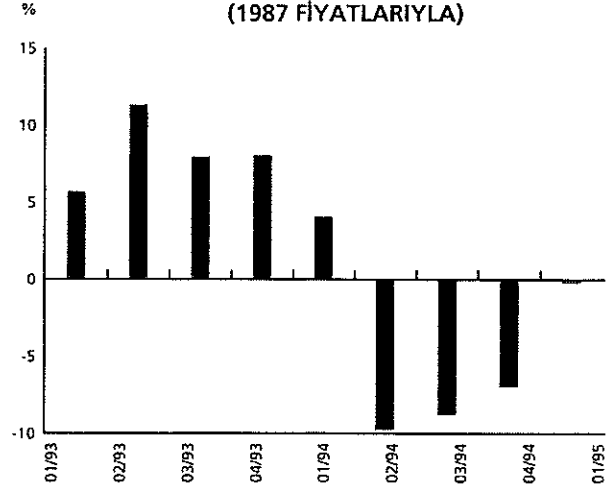
Hazine'nin Euroyen tahvil ihracının beklenenin üstünde olmasına ve dış borçlanma faiz oranlarının düşme eğilimine rağmen, dış borçlanma imkanları henüz istenilen düzeyde değildir. Bu durumda, kısa vadeli avans kullanımındaki kısıtlamalardan dolayı, bütçe açığı finansmanı, yine iç borçlanmayla yapılacaktır.

1995 yılı Şubat ayından itibaren Hazine iç borçlanma vadesini uzatabilmiş ve faizlerde bir düşüş sağlayabilmiştir. Ayrıca, banka faizleri ile Hazine faizleri arasındaki açıkta da azalma eğilimi vardır. Diğer yandan, reel kur-reel faiz makası hâlâ faiz lehine çok yüksek seyretmektedir. Ağustos ayının ikinci yarısından itibaren iç borç geri ödemelerinin yeniden artacak olması da, faizdeki düşme eğiliminin devam etmesini zorlaştıracaktır. Bu durumda, son aylarda kredi hacmindeki genişleme ve faiz oranlarındaki düşmenin büyüme potansiyelini artırıcı etkisi yavaşlayabilecektir.

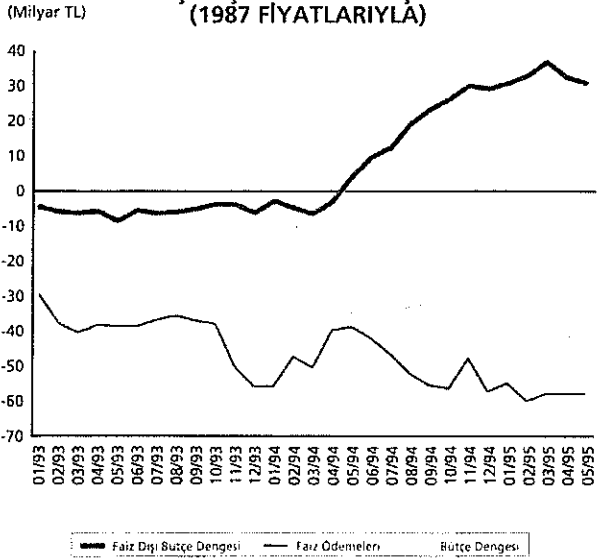
YILLIK ORTALAMA NOMİNAL FAİZ ORANI

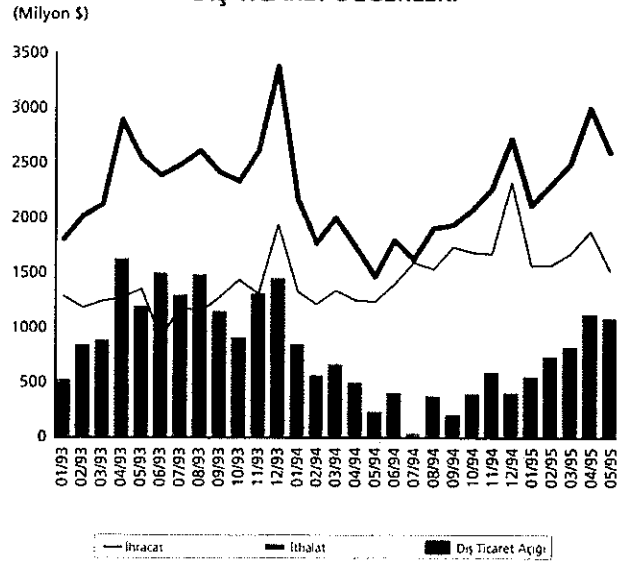
GSMH YILLIK BÜYÜME HIZI (1987 FİYATLARIYLA)

BÜTÇE AÇIĞINDAKİ GELİŞMELER (1987 FİYATLARIYLA)

DIŞ TİCARET DEĞERLERİ

Yedinci plan ve orta vadeli istikrar

Halis Komili

Anayasa değişiklikleri, uzun süre, gündemin neredeyse tek maddesi olarak kamuoyunu meşgul etti. Gerek Türkiye'nin iç siyasal dengeleri, gerekse Gümrük Birliği ile ilgili tartışmalar dolayısıyla bunun böyle alması doğaldı. Ama, bu arada, bir yıl ertelenmiş olan Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı da Anayasa tartışmalarının arasına bir yere sıkışarak, önerdiği temel yapısal değişim projelerinin önemine uygun biçimde tartışılmadan, kamuoyunda fazla ilgi ve yankı uyandırmadan parlamentodan geçti.

Sonda söyleyeceğimizi başta söyleyelim. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, içerdiği varsayımlar, hedeflerin gerçekçiliği, temel aldığı yıllarla ilgili tahminleri bir yana, asıl olarak önemli bir başka soruyu içinde barındırıyor:

Orta vadede kalıcı bir istikrar ve güven ortamı sağlayacak şekilde mevcut kurumsal yapılar reforma tabi tutulmadıkça ve plan dönemi başında özelleştirme, sosyal güvenlik ve vergi konularında kamu açıklarını azaltıcı yapısal önlemler devreye girmedikçe, bugünle yarın arasındaki köprü nasıl oluşturulacak? Bugünün makro dengelerinden, plan döneminin makro

dengelerine nasıl geçilecek?

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1996-2000 yıllarını kapsıyor ve temel yıl olarak 1995'i alıyor. Yedinci Plan'ın kapsadığı dönemde Türkiye ekonomisinin, özellikle dışa açılma konusunda 80'li yıllardakine benzer bir sıçrama gerçekleştireceği varsayılıyor. Yedinci Plan'a göre, 1995 yılında GSMH'nin sırasıyla % 22'si ve 23'ü olan ihracat ve ithalat, 2000 yılında % 31'e ve % 37'ye çıkacak. 1995'te % 4.4 olacağı varsayılan GSMH artış hızı, 2000 yılına kadar ortalama % 5.5 ya da 7.1 olacak. Enflasyon da 1995'teki % 71.1 oranından, 2000 yılında % 6 ya da % 8.1'e düşecek.

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın yukarıdaki hedeflerinin altında şu varsayımlar yatıyor:

1- Türkiye ekonomisi kalıcı bir mali ve ekonomik istikrara kavuşmuştur.

2- Kamu kesimi, özellikle tasarruf artışıyla açığı azaltacak ve 1998 yılında negatif tasarruftan pozitif tasarrufa geçecektir. Planda, kamu kesimi gelirleri (yani büyük ölçüde vergi gelirleri), dönem sonunda GSMH'nin % 20'sini geçmemektedir. Kamudaki harcanabilir gelir artışı büyük ölçüde GSMH artışından ortaya çıkmakta ve gelir artı-

rıcı herhangi bir vergi reformu sözkonusu olmamaktadır. Kamu açıkları 1995 yılındaki % 7.6'lık düzeyinden tedricen 2000 yılında % 3.7 oranına gerilemektedir.

3- Kamu açığının finansmanında kullanılan kaynaklar zaman içinde özel sektör tasarruflarından dış kaynağa kaydırılmıştır. Böylece özel sektör, tasarruflarını kamunun elinden kurtarmış ve bu tasarrufları azaltarak, tüketim ve yatırım harcamalarına başlamıştır. Dönem sonunda kendi tasarruf-yatırım dengesini sağlamıştır. Öte yandan dış kaynak akışının sağlanmış olduğu varsayılmakta ve 1995 yılında GSMH'nin % 0.6'sı oranında olan dış kaynak, 2000 yılında % 4.2 oranına ulaşmaktadır.

4- Ülke ulaşmış olduğu istikrar ve güven ortamında, sürdürülebilir temelde yatırım ve ihracat yapar hale gelmiştir. Gümrük Birliği gerçekleştirilmiş ve Türkiye AB pazarına ihracat imkanlarını artırmıştır.

5- Enflasyonist beklentiler kırılmış ve enflasyon kontrol altına alınmıştır.

6-Yedinci Plan'ın üçüncü bölümünde yer alan "Temel Yapısal Değişim Projeleri", ekonomide tesis edilmiş olan sürdürülebilir büyüme ortamını korumak ve bilgi toplumunu kurabilmek amacıyla, hızlı kalkınma sürecine sokulmuş bir ekonomide gerçekleştirilmektedir.

Hedefler ve varsayımlar birleştirildiğinde ortaya çıkan tablo şudur: Türkiye ekonomisi, 1996'dan itibaren, geçmişte yaşadıklarımızın tam tersine, makro dengeleri bozmayan hızlı bir kalkınma sürecine girecek, kavuşmuş olduğu mutlak istikrar ve güven ortamında % 5-7 GSMH arusu, düzenli bir düşüşle dönem sonunda varılacak % 6-8 enflasyon oranıyla ve olağanüstü bir ihracat artışıyla beş yıllık bir sürede kapsamlı bir yapısal değişim geçirmiş ve önemli bir refah artışı gerçekleştirmiş olacaktır.

Bu istikrar ortamına nasıl ulaşılacağı, yüksek oranlarda dış kaynak kullanmadan ve enflasyonun yüksek seyretmesini göze almadan, beş yıl süreyle ortalama % 5.5 ya da 7.1 gibi GSMH artışı oranla-

rının nasıl tutturulacağını kamu sektörünün tasarruflarını nasıl artıracığını, mali piyasalardan borçlanmasını nasıl azaltacağını ise Yedinci Plan'dan anlamak mümkün değildir.

Birinci tepkiyi gösteren ve bugünle plan dönemi arasında bir köprü kurmanın gerekli olmadığını söyleyenler, bu görüşlerini muhtemelen şöyle gerekçelendireceklerdir: Özlenen istikrar ortamı, ekonomide üç aşağı, beş yukarı sağlanmış durumdadır. Hızlı büyüme sürecine de şimdiden girilmiştir. Ekonomi sağlığına kavuştuğuna göre, Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın hedefleri doğrultusunda ilerlememizi engelleyen bir şey yoktur. Bu tezi savunanlar için, bugüne kadar ekonomi hakkında anlatmaya çalıştıklarımızı tekrar etmekten ve bugünkü dengenin henüz kalıcı bir denge olmadığını bir kez daha söylemeye çalışmaktan başka yapabileceğimiz bir şey yok.

Bugünle yarın arasındaki köprüyü kurmanın planın işi olmadığı, kalkınma planlarının yıllık programlarla uygulandığı söylenebilir. Bu görüş de, bugünle Yedinci Plan arasında bir köprünün kurulması gerektiğini kabul etmekte, ancak, bu işi yıllık programa bırakmaktadır. Bizce bu da yeterli değildir.

Türkiye ekonomisinin ihtiyaç duyduğu yapısal değişim, bugünle yarını birleştiren ve birkaç yılı kaplayan bir uygulamalar dizisidir. Ekonomi hızlı bir kalkınma sürecine sokulmadan önce, hızlı büyüme sırasında makro dengelerin bozulmasına yol açan yapısal bozuklukların giderilmesi, kamu açıklarının kontrol altına alınması, iç ve dış kaynak kısıtlarının iyi değerlendirilmesi, mali piyasaların derinleştirilmesi ve istikrara kavuşturulması, özlenen düzeyler yakalanmasa bile, kur, faiz ve enflasyon gibi değişkenlerin hiç değilse öngörülebilir bir çizgiye oturtulması gerekmektedir.

Bütün bunlar orta vadeli bir istikrar programının konusudur. Ve Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı böyle bir programın gerekliliğini bir kez daha ortaya koymuştur.

Renault Laguna

A K I L Ç I

Yepyeni bir Renault ve tam bir tasarım harikası...
Yumuşak hareketlerle açılan ve yola doğru akıp
giden bir okyanus dalgası kadar **akıcı bir**
tasarım. Kullananlara gurur verecek, yolcuları
tutkulu bir aşkla kendine bağlayacak kadar
akılcı bir tasarım. Renault Laguna...

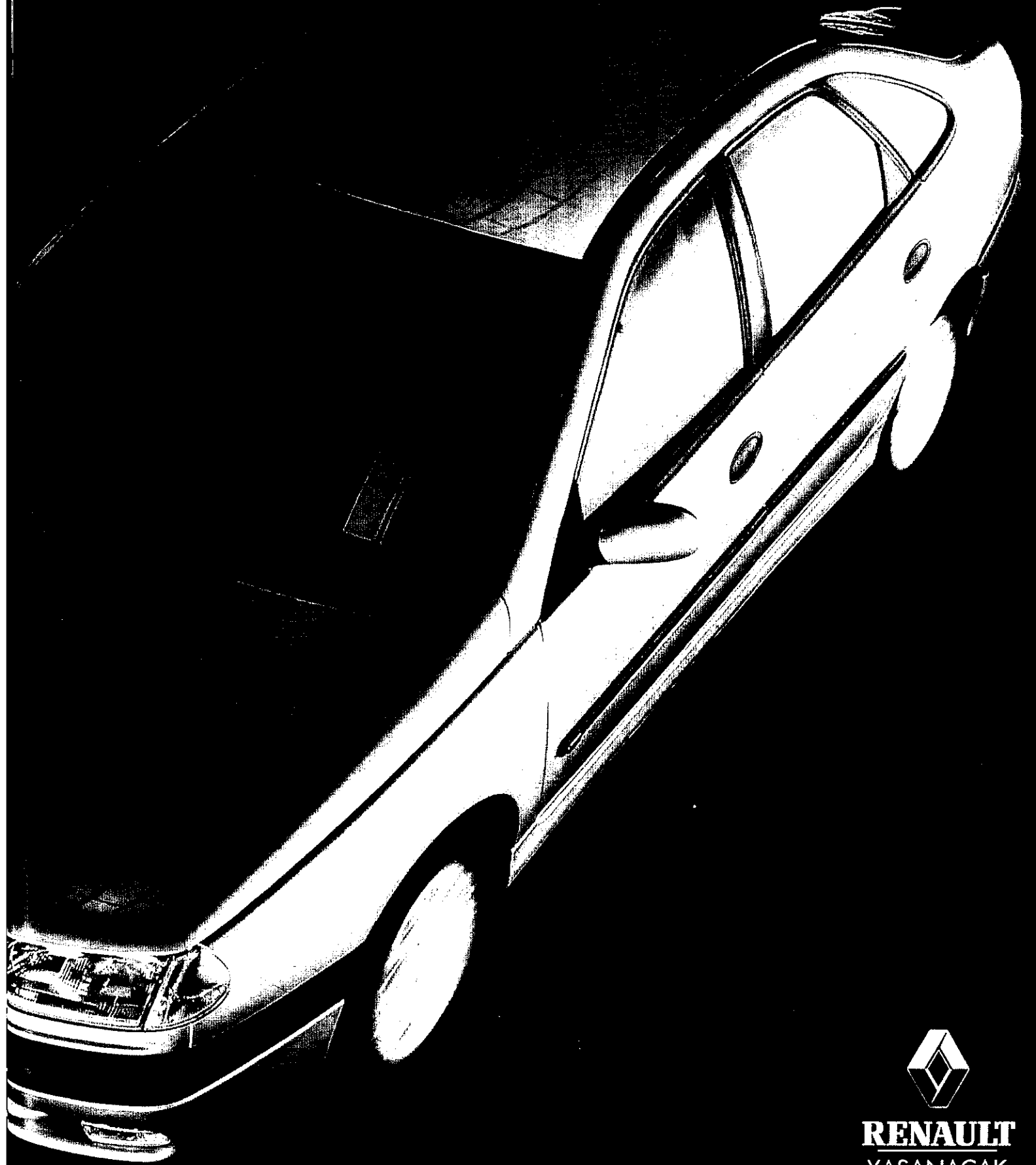
Renault Laguna akıcılık ve akılcılık,
hareket ve dinginlik, güç ve zerafet
gibi ilk bakışta çelişkili görünen
kavramları bir araya
getirmeyi başaran çok
özel bir otomobildir.

Renault Laguna
hangi açıdan
bakarsanız bakın
bir bütün olarak
yaşanacak
bir otomobildir.

Renault Laguna'yı
daha yakından
tanımak isteyeceğinizi
biliyoruz. Bunun için
sizi RENAULT-MAİS

Yetkili Satıcılarına bekliyoruz.

Renault Laguna

Renault Laguna ile ilgili ayrıntılı bilgi için BİLGİ RENAULT-MAİS'in
(212) 293 26 26 numaralı telefonunu arayın, sırasıyla 1-8 no'lu tuşlara basın.

RENAULT
YAŞANACAK
OTOMOBİLLER

Dünya tatil yapmıyor

Soli Özel

İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünyadaki düzeni sağlayan iki kutupluluğun sona ermesiyle ortaya çıkan dağıklık ve iktisadi küreselleşmenin ulusal ekonomiler üzerindeki karmaşık etkileri, savaş sonu bağlamına uygun olarak kurulan örgütlerin işlevlerini de giderek sorgulanır hale getiriyor. Yeni dönemde dünyadaki siyasi düzenin yapıtaşı olacağı beklenen Birleşmiş Milletler'in güvenilirliğine ve dürüstlüğüne olan inanç, örgütün 50. kuruluş yılının kutlandığı sıralarda, Saraybosna ve Bosna'nın diğer şehirlerinde açılan mezarlara gömülüyor. Savaş sonrasında ekonomik düzenine uygun olarak kurulan Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu gibi örgütler ise, dünyanın en zengin 7 ülkesinin yıllık toplantısında kendilerine yeni bir işlev bulmaya, rollerini yeniden tanımlamaya davet edildiler. 'Soğuk Savaş'ın "galip"i olma iddiasındaki NATO ise, bir yandan genişleme hesapları yaparken diğer yandan Sırp çetelerinin terörüne ve savaş ilkelerine aykırı davranışlarına seyirci kalmasıyla kimlik krizini yoğunlaştırıyor. Siyasi düzeyde hemen tüm ülkelerde yönetici seçkinlerle toplumlar arasındaki güvensizlik uçurumu derinleşirken, uluslararası alanda önder konumdaki ülkelerde siyasetçiler ve liderlerin çapsizliği dünyadaki düzensizliğin tahmin edilenden daha uzun süreli olacağını gösteriyor. İktisadi alanda ABD, hem serbest ticaret çığırkanlığı yapıp hem ikili ilişkilere dayalı baskılarla, (başta Japonya) ticari rakiplerini dize getirmeye uğraşırken, kendisine hem Pasifik hem de Atlantik alanlarının ekonomik kümelenmelerinde yer edinmeye de çalışıyor. Şimdilik uzak bir tasavvur gibi gözükse de TAFTA'nın (Transatlantik Serbest Ticaret Alanı) gerçekleşmesi halinde dünyanın en büyük ve en zengin ticari bloku Atlantik hattı üzerinde kurulmuş olacak.

Avrupa: Birleşmiş Milletler ve NATO'nun uyarılarına almayan Sırp'ın bir cephaneliğine atılan bombalar so-

nucu 400 kadar BM barış gücü (UNPROFOR) askeri, Sırp tarafından rehin alındı ve canlı hedef olarak kullanıldı. Çıkarları sözkonusu olduğunda hiçbir ilke tanımayan Fransızlar'ın bu terör eylemini gerçekleştirenlerle yaptıkları pazarlık sonucu, BM rehinelere serbest bırakılması karşılığında, Sırp'ın bir daha bombalamamayı kabullendi. Krizden hemen sonra gözetimlerini altındaki ağır silah depolarını korumaktan da vazgeçen UNPROFOR askerleri şu sıralarda tüm dünya ile birlikte Sırp'ın Saraybosna'daki sivilleri 7'şer, 10'ar evlerinde, sokakta ya da pazarda öldürmelerini seyrediyorlar. Bosna ordusunun canlı ölüme mahkum edilmişliği kırmak için başlattığı ve Sırp'ın ikmal hatlarını kesmeye yönelik hareket ise, beklenen sonucu vermedi. Bosna Sırp'ına karşı sözde ambargo uygulayan Sırbistan Cumhurbaşkanı Miloseviç'in hem Hırvatistan hem de Bosna Sırp'ına yardıma devam ettiği, her iki Sırp grubun silahlı kuvvetlerinin Belgrad'daki hava savunma sistemine bağlı olduğu ve ABD uçağının düşmesiyle sonuçlanan uçaksavar ateşinin Belgrad radarlarından ayarlandığının bilinmesine rağmen, ABD'nin de katkılarıyla tüm Batı dünyası, Sırbistan Cumhurbaşkanı'ndan "barış" için medet umuyor ve bu nedenle Sırbistan'a karşı uygulanan ekonomik ambargoyu da hafifletmeye ıza gösteriyor. Boşnaklar'ı korumayı beceremeyen BM askerlerini korumak için "Çevik Mukabele Gücü" göndermeye karar veren Batı ülkeleri, yeni arabulucu İsveçli Lind aracılığıyla UNPROFOR askerlerini çekmenin bir yolunu da bulmaya çalışıyorlar. Geçici olacağına mutlak gözülle bakılan barış benzeri bir anlaşmanın ardından UNPROFOR'un da gitmesiyle Hırvatlar'ın Krajina'ya saldırımları, Hırvat-Bosna ortaklığı sürdüğü takdirde Bosna Savaşı'nın alevlenmesi bekleniyor. Abluka altındaki şehirlerde yaşayan nüfusa, insani yardım götürülebilmesi halinde ne

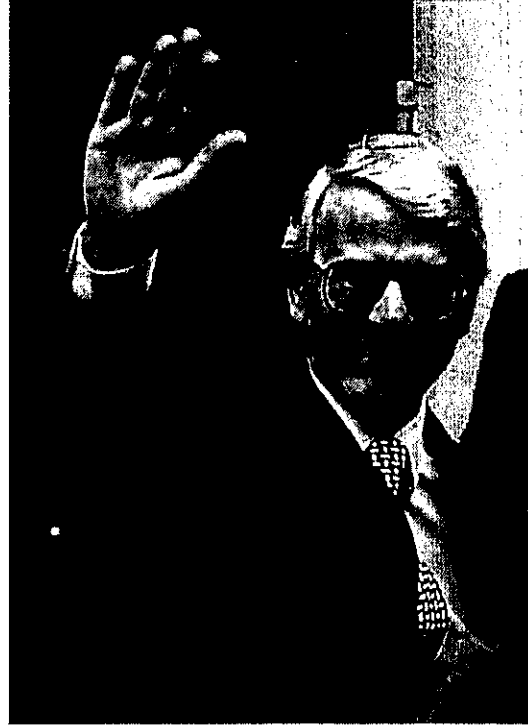
olacağı, savaşın Batı'nın tüm çabalarına rağmen Makedonya ve Kosova'ya yayılıp yayılmayacağı endişe verici sorular arasında yer alıyor.

Çeçenistan'ın şehirlerini harabeye çevirip, insanları öldürerek ya da yerlerinden yurtlarından sürerek Çeçen isyanını basturacaklarına inanan Ruslar, bedeli masum insanlara ödenen kanlı bir dersle güçlerinin sınırını ve başlarındaki belanın niteliğini öğrendiler. Rusya'nın Budyonovsk kentine saldıran 100 kadar Çeçen gerillası, 50 masum vatandaş öldürdükten sonra rehin aldıkları yaklaşık 2000 rehineyle birlikte bir hastaneye sığındılar. Çeçenistan'ın işgaline son verilmesini talep eden gerillaların genelde rehinelere iyi davrandıkları, Rus halkının ise hükümeti bu felaketten sorumlu tuttuğu gözlemlendi. Rus ordusunun iki saldırısını püskürten rehincilerle sonunda pazarlığa oturan Başbakan Çernomirdin, rehinelere serbest bırakılmasını sağladı ve Moskova'da Çeçenistan ile ilgili barış görüşmelerine başlandı. Başkan Yeltsin'in zaten düşük olan popülaritesini neredeyse sıfıra indiren bu fiyasko sonucu Rus Meclisi Duma, 3 bakanın düşmesi için oy kullanırken, hükümet güvenoyu alarak görevde kalmayı becerebildi.

Silviyo Berlusconi'nin siyasi ikbal günlerinin geçici olduğuna inananlar İtalya'da yapılan 12 referandumun sonuçlarıyla şaşkınlığa uğradılar. İtalyan seçmenleri Berlusconi'nin televizyon kanallarını satmasına gerek olmadığını oylarıyla belirlediler. Dükkan sahiplerinin işyerlerini daha uzun süreyle açık tutmalarına da gerek olmadığını söyleyen İtalyanlar, sendikaların gücünün kısıtlanmasına ise yeşil ışık yaktılar. Kimilerinin karşı devrimin yükseltisi olarak nitelendirilen bir gelişmeyle "Temiz Eller" operasyonundan sorumlu Milano savcılarını ateş hattına girerken, geçen sene istifa eden savcı Di Pietro hakkında yolsuzluk iddiaları ortaya çıkmaya başladı.

İngiltere'nin siyaseten zayıf Başbakanı John Major, oynadığı kumardan kazançlı çıkarak partisi içindeki liderliğini sağlamlaştırdı. Parti liderliğinden istifa ederek parlamento grubunu yeni bir başkan seçimine zorlayan Major, karşısındaki Avrupa Birliği karşıtı koalisyonun önderi John Redwood'u ezerek ülkesinin Avrupalı olma konusundaki kararlılığının da vurgulanmasını sağlamış oldu.

Jacques Chirac'ın başkanlığında dünya sahnesinde daha etkili görünme çabası içinde olan Fransa'da yeni hükümetin işsizliğe savaş açan politikalarının ilanına rağmen yerel seçimlerde aşırı sağcı Milli Cephe büyük başarı kazandı.

Parti liderliğinden istifa ederek, parlamento grubunu yeni bir başkan seçimine zorlayan John Major, oynadığı kumardan kazançlı çıktı

Fransa'nın 3 yıl önceki sözünden dönerek Güney Pasifik'te nükleer deneme yapacağını açıklaması, Avustralyalıların çileden çıkardı. Geçtiğimiz aylarda Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Anlaşması'nın ancak nükleer silahlara sahip olanların deneme yapmaktan vazgeçeceklerine söz vermeleri üzerine süresiz uzatıldığı ve Amerikalıların da sözlerinden yan çizme eğiliminde oldukları gözönüne alındığında bu kararın bazı ters sonuçlarının önümüzdeki dönemde gündeme gelmesi de sözkonusu olabilir.

Avrupa Birliği, Maastricht sonrasının fırtınalı denizinde rotasını bulmaya çalışıyor. Avrupa Para Birliği gibi iddialı tasarıların gerçekleşmesi 1997'den 1999'a kaydırılırken, bunun da gerçekleşmesi halinde ancak bazı üyeleri kapsayacağını hemen herkes kabul etmiş benziyor. Birlik içindeki siyaseten daha ilginç gelişme olarak ise, bugüne kadar Avrupa'nın belkemiğini oluşturan Fransa-Almanya ortaklığının zayıflamaya başlaması sayılıyor. İngiltere'yi Ortak Pazar'a sokmamak için herşeyi yapan General deGaulle'un partisinin başındaki Chirac'ın "İngiltere'siz Avrupa olmaz" demesi ve John Major'a özel bir ilgi göstermesi, kendi ağırlıklarının fazla olacağı federal bir Avrupa arayışı içinde-

ki Almanya ile Fransa'nın Avrupa'nın geleceğine yaklaşım-
da giderek birbirlerinden uzaklaşmalarını gösteriyor. Önü-
müzdeki dönem, AB'nin Alman hegemonyası altında mı
şekilleneceği, yoksa Almanya'yı dengeleyecek bir koalisyo-
nun mu oluşacağı sorularına cevap arayışlarıyla geçecek.

Amerikalılar: Şili Yargıtayı, 1976 yılında devrik başkan
Allende'nin Dışişleri Bakanı Letelier'i Washington'da öl-
dürmekten suçlu bulunan bir albayla bir generalin hü-
kümelerini onaylayınca ülkede küçük çaplı bir demokrasi
krizi yaşandı. Albay Espinosa sonuçta hapse gönderilir-
ken, ordu tarafından bir hastaneye kaçırılan General Con-
terras hükümetle ordu arasındaki pazarlıklar bitene kadar
"tedavi"de kalacak. Ekonomik reform konusunda Latin
Amerika'nın en ileri ülkesi olan Şili'nin NAFTA'ya dahil
edilmesi ile ilgili hazırlıklar da sürüyor.

Meksika'da iktidardaki PRI'nin önemli eyalet seçimle-
rinden birisini kaybetmesinden sonra siyasi şiddette bir
artış görüldü. Partinin kendi içindeki hesaplaşmaları sü-
rerken sendikalarla yargının kanlı mücadeleleri sonucu
pek çok insan öldürüldü ve geçim koşullarının zorlu-
ğundan yakılarak gösteri yürüyüşü yapan köylülerden
14'ü açılan ateş sonucu öldü. Tamamen çürümüş bir siste-
mi toparlamak amacı güden Başkan Zedillo'nun ekonomik
programıyla siyasi reformlarını birarada, ülkeyi sarsmadan
nasıl uygulayabileceği hâlâ merakla bekleniyor.

Cumhuriyetçi Parti'nin Kasım ayında kazandığı seçim
zaferi Amerikan siyasetinde önemli bir dönüm noktası
oluyor. Kongredeki uzun dönemli iktidarları sonucu ken-
dilerini yenileyemeyecek kadar battallaşan Demokratlar'ın
altındaki siyasi zemin hızla kayıyor. Demokrat Parti son
darbeyi kendi başkanından yedi. İlk vetosunu Cumhuri-
yetçiler'in hazırlayıp yasalastırdıkları bir bütçe harcaması
aleyhinde kullanan Clinton'un, daha sonra bütçe konu-
sunda Kongre'deki demokratlardan değişik bir tutum takı-
narak denk bütçe hedeflemesi, bazı önemli sosyal pro-
gram harcamalarındaki kısıtlamaların gideceğini açıklama-
sı, Parti'yle Başkan'ın arasına uçurumlar soktu. Seçimlere
daha 16 ay varken Clinton'un TV reklamlarına başlamasıyla
ABD'nin bundan böyle atacağı her adımın daha da yo-
ğun olarak iç siyasete endeksleneceği kesinleşti. Japon-
ya'ya açılmasına ramak kalan ticaret savaşından, Kübalı
göçmenlere otomatik sığınma hakkının kaldırılmasına ka-
dar pek çok karar, seçimlerde etkili olabilecek bir grubu
gözeterek alınıyor. Dünyanın, örneğin Bosna gibi bazı ko-

nularda tutarlı ve kararlı bir önderliğe ihtiyaç duyduğu bir
dönemde Clinton'un inanılmaz kaypaklığına eklenen bu
tür bir iç politika baskısı uluslararası ilişkilerde tehlikeli
boşluklar yaratabilir. Geçtiğimiz 40 yıl içinde özellikle ırk
konusundaki kazanımlarından bazıları da gittikçe muhafa-
zakarlaşan bir anayasa mahkemesinin kararlarıyla daraltul-
maya başlandı. Cumhuriyetçilerin iyice sağa kayarak ve
partilerini tehlikeli ölçüde "Hristiyan Koalisyonu"na yak-
laştırarak kazandıkları ideolojik netliği aşacak yaratıcı ve
yeni bir siyasi yaklaşımı geliştiremedikleri takdirde, libe-
rallerin Amerikan siyasetindeki rolleri giderek önemsizle-
şecek gibi duruyor. Başkan açısından bu yılın en önemli
kararlarından biri de, genç bir öğrenciyken savaşmak üze-
re gitmeyi reddettiği Vietnam'ı resmen tanımak ve diplo-
matik ilişkileri başlatmak olacak.

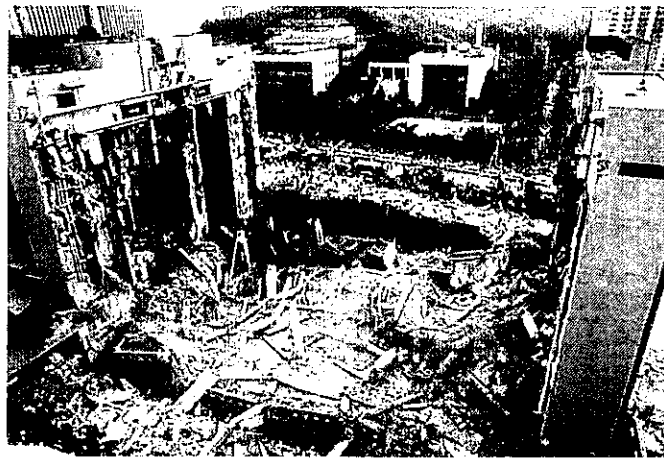
Asya: Doksanlık önderi Deng'in ölmesinin an meselesi
olması nedeniyle siyasi deprem eşliğinde olan Çin, son za-
manlarda yaptığı her uygunsuzluğun yanına kalmayabile-
ceğini de homurdanarak öğrenmeye başladı. Nükleer de-
nemelere devam ettiği için Japonya'dan aldığı yardım ke-
silen dev ülkeye, bir darbe de Kongre'nin ağır baskısı so-
nucu cüretkar davranmak zorunda kalan Clinton yöneti-
minden geldi. Taiwan Cumhurbaşkanı'nın mezun olduğu
üniversitenin mezuniyet törenine bir turist olarak gitmesi
için vize verilince, Çin, büyükelçisini geri çağırdı. Bunun
ötesinde Tiananmen Meydanı olaylarının 6. yılında Çin'in
insan hakları savunucuları gene seslerini yükseltmeye baş-
ladılar. Aralarında ciddi ayrılıklar bulunan rejim muhalif-
leri herşeye rağmen Çin yönetimini rahatsız ediyor. İkinci
Dünya Savaşı'ndan önce ve savaş sırasında işgal ettikleri
Kore, Mançurya gibi yerlerde inanılmaz vahşet sergileyen,
bu ülkeleri sömürgeleştiren ve Asya'daki savaşın sorumlu-
larından olan Japonlar atom bombası atılmış ülke olmanın
statüsüne sığınarak 50 yıl önceki günahlarının sorumlulu-
ğunu üstlenmekten hâlâ kaçınıyorlar ve diğer Asya ülke-
lerinden özür dilemiyorlar. Amerika'da bir grup uzmanın
artık Japonya'nın kendi güvenliğinden sorumlu olması ge-
rektiği görüşünü savunmaları, Asya ülkelerinin tüylerini
ürpertiyor. Önümüzdeki dönemde güvenlik ile ticaretin
tahteravallı turu ilişkisinin artan bir şekilde ABD ile Japon-
ya arasında gerginlik yaratması bekleniyor. Amerikalılar'ın
şov kokan son ticaret savaşı atağının son gün çözümlen-
mesi üzerine yapılan yorumlarda gözlemciler Japonlar'ın
dişe dokunur hiç bir tavizde bulunmadığını vurguladılar.

Keşmir meselesi, giderek tüm dünyayı ilgilendirecek bir kanlı sorun olma yoluna girerken, Pakistan'ın Karaçi şehrinde şiddet eylemleri ve ölümler durmak bilmiyor. Güney Kore'de bir alışveriş merkezinin çökmesi üzerine yargı daha önce güvenlik konusunda yapılan uyarılara kulaklarını tıkıyan sorumluları derhal tutukladı. Cezaların ağır olacağı tahmin ediliyor.

Ortadoğu: İsrail ile Suriye arasında barış görüşmelerinin askeri boyutları yeniden tartışmaya açılırken, konuyla ilgilenen hemen herkes anlaşmanın ilke düzeyinde neredeyse tamam olduğunu ancak dünyaya açıklamak için hem Hafız Esad'ın hem de İzak Rabin'in işlerine gelecek bir zamanlamamanın beklendiğini düşünüyor. Zaten bir yıl gecikmiş olan İsrail'in Bau Şeria'daki şehirlerden askerlerini çekmesi ve Filistin seçimlerinin yapılması konusundaki anlaşma, Temmuz sonuna kaldı. Yaser Arafat'ın gene tüm tavizleri verdiği yeni anlaşmada İsrail, ancak belirli şehirlerden askerlerini çekerken, Bau Şeria'da yaşayan İsrailliler'in konumu 5 yıl süresince sabit kalacak. İsrail'e karşı ve Filistinliler arası şiddetin devam ettiği Gazze'de ise, Arafat'ın "Filistin Hükümeti" insanları geceyanları tutuksuz yargılayıp, hapse atması ve giderek bir polis rejimi haline dönüşmesi demokrat eğilimli Filistinliler'i endişelendiriyor.

Irak'ta Saddam Hüseyin rejimi, boyutları daha öncekilerden değişik ve ciddi bir başkaldırıyla karşılaştu. Rejime hep sadık kalmış Dulaymi aşiretinin üyesi olan bir hava generalinin darbe teşebbüsü yaptığı iddiasıyla öldürülmesi, aşiretin bazı üyelerinin tutuklanması Dulaymiler'in rejime verdikleri desteği çekmelerine neden oldu. Buna kızan Saddam'ın, aşirete savaş ilan etmesiyle ayaklanan Dulaymiler, rejime bağlı askerlerce basıldılar. Daha beter ayaklanmaların müjdesini veren aşiret reisini teskin etmek için Saddam'ın 500 deve ve 5 milyon dolarlık diyet teklif ettiği söyleniyor.

Afrika Birliği Örgütü'nün bir toplantısı için gittiği Etiyopya'da bir silahlı saldırıya uğrayan ancak sağ kurtulan Mısır

Güney Kore'de alışveriş merkezinin çökmesine inşaatçıların eksik malzeme kullanımı neden oldu

Cumhurbaşkanı Mübarek, bu olayı rejiminin İslamcı muhaliflerine baskıyı artırmak, komşusu Sudan ile bir savaşın zeminini hazırlar gibi görünmek ve sifıra yakın düzeyde seyreden popüleritesini artırmak için kullandı. Katar'ın Vahabi İslam Okulu'na bağlı şeyhi Halife, alkolizm tedavisi için gittiği Cenevre'deyken, daha önce kendisine pek çok yetki devretmiş olduğu oğlu tarafından devrildi. Suudi Arabistan, hoşnut olmasa da, yeni şeyhin liderliğini, Batılı ülkeler ve diğer şeyhliklerle birlikte tanıdı.

Afrika: Kan ve şiddetle yaşamaya alışılan bu günler için dahi rahatsız edici boyutlarda bir vahşetin yaşandığı Ruanda'nın geleceği çok parlak görünmüyor. Soykırımdan sorumlu Hutu çetelerinin ve devrik Hutu hükümetine bağlı olan askerlerin Fransa ve Zaire'den silah yardımı aldıkları ve eğitim gördükleri belirlendi. Fransızlar'ın niye bu tür bir şey yaptıkları tam anlaşılacakla birlikte, Zaire'deki kamplarda yaşayan yaklaşık iki milyon Hutu'nun intikam ateşiyle yandıkları belirgin olarak ortaya çıkıyor. Tutsi ağırlıklı hükümetin, Hutular'a karşı yapılan şiddeti önlememesi de önümüzdeki dönemde çok kanlı bir yeni hesaplaşmanın ihtimal dışı olmadığını gösteriyor.

Cezayir'de başkan Zerval'in ülkesindeki şiddete siyasi bir çözüm bulma konusundaki çabalarının meyve vermeye başladığı görülüyor. Yasadışı İslamcı Selamet Partisi'nin (FIS) ilımlı sayılan lideri Abbasi Madani ile şiddeti kınama konusunda anlaşığı söylenen Zerval hükümeti içindeki en keskin sertlik yanlısı olan İçişleri Bakanı'nı da azletmeyi becerebildi. Cezayir halkını inanılmaz boyutlardaki İslamcı şiddete rağmen, günlük hayatını sürdürmeye devam et-

mesi, normal yaşamının sürdürülmesi için çaba göstermesi özellikle sadece şiddetle yaşayan GIA adlı örgütü marjinalleştirdi. Bürokratların çabaları, Dünya Bankası ve Batılı ülkelerin desteği ile kuraklığa rağmen ekonomisinde toparlanma eğilimleri gözükürken ülkenin belki de içinde bulunduğu durumu fazla kanlı olmayan bir şekilde aşabileceği umudu belirliyor.

Sanayileşme

ş a r t m ı ?

Refik Erzan

Türkiye ve diğer kalkınmakta olan ülkelerde sanayinin önceliği, Batı ülkelerinde sanayinin gerilemesi ve benzeri tezler tartışılırken "sanayi" (veya endüstri) sözcüğüyle genellikle imalat sanayi kastedilmektedir. Oysa geniş anlamda "sanayi", işgücünün sistematik ve yoğun olarak bir ekonomik değer yaratmak için uygulanmasıdır. Yani entegre bir hayvancılık işletmesi, bana sorarsanız, sanayidir. İstatistikçiler bunun neresini tarım sektörüne dahil edeceklerini şaşırırlar. Hem Türkçe'de hem de birçok dildeki bu karışıklık ve istatistiksel tasnif sorunları çoğumuzun bildiği konular. Önce üzerinde durulması gereken konu sanayinin imalat sanayi ile eş anlamlı olarak kullanılması- nın yanlışlığı, sonra da imalat sanayinin payının hem sebep, hem de netice olarak iktisadi kalkınmayla ilişkisidir.

Bundan aşağı yukarı on bin sene önce dünyada ilk defa bölgemizde insanlar göçebelikten yerleşik yaşama geçtiler. Göçebelik esnasında büyük ölçüde doğanın tabii nimetleri sayesinde (toplayıcılık, avcılık, hayvan otlakçılığı) yaşamını sürdüren insanın şehir kurmasını mümkün kılan tarımdır. Bu deneyimin başarılı olmasını sağlayan önemli etkenlerden biri de bir teknolojik devrimdi. Karasabanın icadı tahıldan alınan verimi birkaç kat artırmıştır. Bazı iktisatçılar şakayla karışık esas icadın karasabanın kendisi mi, yoksa bunu hayvana bağlamak mı olduğunu tartışır. Anlamsız bir tartışma değil. Sanayi devrimi diye bilinen, İngiltere'de buhar makinasının el tezgahlarına bağlanması değil midir? Buhar makinasını yapan insan önce hayvanları ehlileştirmeyi öğrenip buhar gücünden önce, hayvan gücüne sahip ol-

muştu. "Karasabanın icadıyla tarımdaki devrim ilk endüstri devrimidir," desek yanlış mı olur? Hindistan'da açlığı büyük ölçüde azaltan "yeşil devrim" (tohum islahı) tarım mı, sanayi mi, hizmet devrimi midir?

Buhar makinası tezgahlara bağlanıp İngiltere'nin tekstilde bir patlama yapması işçi üretkenliğinin artmasından ibarettir. Bunu mümkün kılan teknoloji sadece insanın yaratıcı gücünün değil, bilgi birikiminin ürünüdür. Yani beşeri sermayedir. Buhar makinasının kendisi, yani fiziksel sermaye de birikmiş işgücüdür. Bir zaman kesitinde bakarsak, üretim faktörlerini, en basit şekilde fiziksel sermaye ve işgücü diye ayırabiliriz. İşgücü nüfus artışıyla, fiziksel sermaye de tasarrufların teçhizata yatırımıyla oluşur. Bir ülkenin iktisadi büyümesinin kökenleri incelendiğinde işgücündeki ve fiziksel sermayedeki artış kuvvetli etkenler olarak ortaya çıkmakta ama izah edilemeyen

önemli bir bakiye kalmaktadır. "Teknoloji" adı altında bilinen bu bakiyeyi ise, beşeri sermaye birikimi, yani eğitim ve deneyim büyük ölçüde açıklamaktadır. Neticede nüfus artışını bir yana bırakırsak, kalkınmanın temel unsuru ülkenin tasarruf oranı ve bu tasarrufların beşeri ve fiziksel sermayeye etkin bir şekilde dönüştürülmesidir. Ülke, dışa açık olup, uluslararası nisbi fiyatlara maruz ise, sektör seçimi büyük ölçüde mukayeseli rekabet şartlarına göre olacağından yatırımların tarım, madencilik, imalat sanayi veya hizmet sektörü ağırlıklı olmasının kalkınma hızına sadece dolaylı bir etkisi olabilir.

İktisadi kalkınmanın ilk aşamasında ta-

rım, sonra imalat sanayi ve ileriki aşamalarda hizmetler sektörünün milli gelir ve ihracattaki paylarının öne çıkması genellikle doğru bir saptamadır. 1970'lerden 1990'lara hizmetlerin Gayrisafi Yurtiçi Hasıla'daki oranı ABD'de % 69'dan 75'e, Almanya'da % 57'den 67'ye, İngiltere'de % 54'ten 62'ye, Kore'de % 48'den 52'ye ve Türkiye'de % 43'ten 55'e çıkmıştır.

Ekilebilir arazinin ve nüfusun bol, sermayenin kıt olduğu bir ülkede kalkınma hamlesinin tarımla başlaması kaçınılmaz. Hong-Kong, Singapur gibi arazisi kıt bir ülkede ise kalkınma, tarımı atlayıp emek-yoğun imalat sanayi ile gerçekleşebilir. Aynı şekilde, iklimi, kültürü ve konumu turizme çok elverişli bir ülkede dışa açılış hamlesi hizmet sektöründe olabilir. Yunanistan ve yakın zamana kadar İspanya bunun yakın örnekleridir.

Kalkınmakta olan ülkelerde imalat sanayinin özel bir konumu olduğu tezi bu sektörün önemli dışsallıklar (externalities) sağladığı bulgusuna dayanır. İmalat sanayinin işgücünün beceri kazanması ve ülkenin genel teknoloji seviyesinin artmasına önemli bir katkısı olduğu saptanmıştır. Fakat bu bulgunun hizmetler sektöründe teknolojinin yoğun olarak kullanılmaya başlandığı günümüzde ne kadar geçerli olduğu meçhuldür.

Hizmetler sektörü ürünleri, girdi sağladığı alanlar, kullanıcısı ve üretim teknolojisi açısından büyük farklılıklar gösteren bir kümedir. Bir genelleme yapacak olursak, doğrudan tüketiciye sunulan hizmetler emek, diğer sektörlerde girdi sağlayanlar ise bilgi ve teknoloji yoğunudur. Bir berber dükkanının, hizmeti harici önemli bir teknolojik dışsallığı olmayabilir. Hizmet sektörü tanımına giren devlet bürokrasisinin önemli bir kısmının üretime veya yaşam kalitesine faydasından söz etmek hayli zor olabilir. Buna karşılık en basit bir araştırma, geliştirme laboratuvarının veya bilgisayar yazılım şirketinin genel eğitime katkısı ortadadır.

Öyleyse ABD, İngiltere gibi ülkelerde imalat sanayinin görece gerilemesi olumsuz bir gelişme midir? Bilhassa Uzakdoğu ülkelerinden gelen bazı mamül ve mallarda rekabet güçlerini kaybetmişlerdir. Önce hazır giyim ve tekstil, sonra elektronik ev eşyaları olmak üzere emek-yoğun endüstrileri küçülmüştür. Bunlar olumlu değişimlerdir ve devam edecektir. Hem mallarda, hem de hizmetlerdeki dünya ticaretini engelleyici uygulamaları büyük ölçüde azaltacak olan "Urugu-

ay Round" anlaşmalarına imza atmaları bir tesadüf değildir.

Olumsuz olan, gerek Amerika gerekse Avrupa'nın sermaye ve işgücünü, görece rekabet güçleri yüksek olan teknoloji yoğun mal ve hizmet alanlarına gerektiği hızda kaydıramamalarıdır. Sorun, hizmet sektörünün payının artması değildir. Zaten dünyada ticarete konu olan hizmetlerin ihracatı mal ihracatının çok üzerinde bir hızla artmaktadır. 1980'de hizmetler dünya ticaretinin % 17'sini oluştururken bu oran 1993'te % 22'yi aşmıştır. Sorun, bilhassa Amerika'da tasarruf oranının yetersizliği, Avrupa'da emek piyasasının piyasa kurallarına riayet etmemesi ve hem Amerika'da hem Avrupa'da yaygın eğitimin gereken kalite ve düzeyde olmamasıdır. İngiltere'nin bir numaralı problemi eğitim sistemidir. Uzakdoğu'nun başarılı ülkelerinin en büyük avantajlarından biri eğitime verdikleri önemdir.

Türkiye'nin de en önemli uzun vadeli sorunu eğitimidir. Milli gelirden eğitime ayrılan pay gittikçe düşmektedir. İkinci büyük sorun rant ekonomisidir. Halkımız ve özel sektör müsrif değildir. Tasarruf oranımız uluslararası kıyaslamada yüksektir. Ama devletimiz müsriftir. Açığını ancak yüksek faizlerle topladığı borçla idare etmektedir. Yani, özel sektörün tasarrufu üretken yatırıma dönüşeceğine, devlet tarafından israf edilmektedir. Başka bir açıdan, reel faizler dünya ortalamasının birkaç katıyken müteşebbisin uzun vadeli yatırımdan kaçınması normaldir. Şirketlerin mali gelirlerinin (repo vb.) işletme gelirlerinin üzerinde olduğu bir ülkede üretimi artırmak oldukça zordur. İster mal olsun, isterse de işe yarar hizmet. Türkiye'de gerek üretimde gerekse ihracatta hizmetlerin payındaki artış çok yüksektir. Eğitim artarsa, sağlık hizmetleri artarsa üretimde hizmetlerin payının küçülmesi beklenemez. Yeter ki, bürokrasinin işe yarar birşey üretmeyen kısımlarını atalım. Ticarete gelince, ihracatta hizmetlerin payı, yani turizm, taşımacılık, müteahhütlik hizmetleri vb., işçi gelirleri dahil, % 40'lara varmıştır. Doğu ile Batı arasında bir köprü olduğumuzu iddia ediyorsak bu doğaldır.

Doç. Dr. Refik Erzan
B Ü Ekonomi Bölümü Öğretim Üyesi

Türkiye'nin ekonomik büyüme sorunu

Özti Akgüç

Türkiye'nin ekonomik gündemini son yıllarda daha çok güncel konjonktür sorunları ve özellikle de enflasyon oluşturduğundan, ekonomik büyüme geri plana atılmış görünmektedir. Ekonomik sorunların orta vadede ancak sürekli ve hızlı bir büyüme ile çözülebileceği gerçeği, günlük tartışmalarda dikkatlerden kaçmaktadır. Bu nedenle de sorunların çözümü için daha çok kısa süreli palayatif önlemler alınmakta ve öneriler ileri sürülmektedir.

Türkiye'nin son 10 yıllık büyüme hızına bakıldığında, büyüme hızlarının düzensiz olduğu, kısa aralıklarla büyük boyutlu dalgalanma gösterdiği gözlenmektedir. Ekonominin son 10 yılda 1985-1994 döneminde, GSMH artışı şeklinde yıllık büyüme hızları, Tablo I'de verilmiştir.

Sözkonusu dönemde ekonominin yıllık büyüme hızları, en yüksek 1990 yılı ve en düşük 1994 yılı olmak üzere, % 9.2 ile % -6.0 arasında değişmiştir. 1985-1994 döneminde ekonominin büyüme hızı, yıllık ortalama % 3.7 olmuştur. Kuşkusuz 1994 yılında % 6.0 gibi büyük boyutlu küçülme, 10 yıllık ortalama büyüme hızını aşağıya çek-

miştir. Ancak, 1994 yılı dışında 1985-1993 döneminde yıllık ortalama büyüme hızı % 4.6'nın biraz üstünde gerçekleşmiş, % 4.7 düzeyine dahi ulaşamamıştır.

1985-1994 yılları arasında yıllık ortalama büyüme hızı, iki parçalı beşer yıllık dönemler itibariyle hesaplandığında, 1985-1989 döneminde ortalama % 4.8, 1990-1994 dönemi için ise % 3.4 olduğu görülmektedir.

1995 yılının ilk üç ayında ekonominin büyüme hızı,

bir önceki yılın eş dönemine kıyasla, DİE'nin ilk tahminlerine göre eksi binde 2 olmuştur. Büyüme hızının, izleyen üçer aylık dönemlerde artıya dönüşmesi hemen hemen kesin olmakla beraber, 1995 yılının tümü itibariyle yıllık büyüme hızının, son 10 yıllık hız düzeyinin üstüne çıkması beklenmemektedir.

Gerçekleşen büyüme hızı, VI. kalkınma planı hedefi olan yıllık % 7.0 düzeyinin çok altında kaldığı gibi, gelişmekte olan ülkeler ortalamasının, özellikle Asya Ülkeleri ortalamasının gerisinde bulunmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin 1990-1995 döneminde yıllık ortalama büyüme hızları Tablo II'de gösterilmiştir.

Tablo I
Türkiye Ekonomisi Yıllık Büyüme Hızları (%)
(1985-1994)

Yıllar	Yıllık Büyüme Hızı
1985	5.1
1986	8.0
1987	9.3
1988	1.4
1989	2.3
1990	9.2
1991	0.4
1992	0.4
1993	8.1
1994	(6.0)

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü

Ekonomik büyüme katkıları

Ekonominin salt büyüme hızı kadar, hızın nereden kaynaklandığının, başka bir deyişle, büyümeye tüketim, yatırım ve dışsattım artışının katkısının çözümlenmesi önem taşır.

Son yıllarda büyümenin, esas itibariyle tüketim harcamalarındaki artıştan, özellikle özel tüketim harcamalarından kaynaklandığı görülmektedir. Yatırım ve dışsattım artışlarının büyümeye katkılarının sınırlı ölçüler içinde kaldığını 1995 yılı geçiş programında yer alan "Büyümeye Katkılar Tablosu" da doğrulamaktadır. Söz konusu tablo, bazı düzeltmelerle Tablo: III olarak verilmiştir.

Türkiye, 1988 ve 1989 yıllarında, % 1.4 ve % 2.3 gibi çok düşük büyüme hızları üzerine, iç talebi, özellikle tüketim harcamalarını uyarma yolu ile ekonomik büyümeyi hızlandırma politikası izlemeye yönelmiştir. 1988 yılından itibaren reel ücretlerin yükselmesi, gelir dağılımında, 1980 öncesi düzeyine yükselmekle beraber, ücretlilerin payının artması kamu kesimi finansman açıklarının kamu harcamaları nedeniyle hızla büyümesi, bankaların tüketici kredilerine yönelmeleri, iç talebi özellikle tüketim harcamalarını uyarıcı etkenler olmuştur. Gerçekten reel tüketim harcamaları, 1990 yılında % 11.5 oranında artmış, artış hızı 1991 yılında Körfez Krizi etkisiyle % 1.3 düzeyinde kalmış ise de 1992 yılında % 8.6, 1993 yılında da % 13.3'e yükselmiştir. Tablo III'de izlenebileceği gibi, 1990-1993 döneminde ekonomik büyüme, esas itibariyle tüketim artışından kaynaklanmıştır. Dış açıkların önemli

boyuta ulaştığı 1990 ve 1993 yıllarında yatırım artışları da büyümeye katkıda bulunmuştur.

Tüketim harcamalarının uyarılması, bir yandan yurtdışı tasarrufların GSMH oranını düşürürken, diğer yandan büyük boyutlu dış kaynak gereksinimi yaratmıştır. Türkiye, artan harcamaların gerektirdiği dış kaynağı sağlayabilmek için, buna olanak verecek döviz kuru ve faiz politikası izleme yönünde yasal düzenlemeler yapmıştır. Söz konusu yıllarda kısa süreli dış sermaye, başka bir deyişle sıcak para girişine olanak vermek üzere, faiz arbitrajı yaratacak şekilde faiz kur makası açılmış, T.L. reel olarak değerlendirilmiş, bu politikayı desteklemek üzere 1989 yılı Ağustos ayında "Türk Parasının Kıymetinin Korunmasına İlişkin 32 Sayılı Karar" yürürlüğe konularak sermaye hareketleri üzerinde kısıtlamalar büyük ölçüde kaldırılmıştır.

Bunun sonucu, Türkiye'nin dış ticaret açıkları cari işlemler açıkları hızla büyümüş, dış borçları kabarmıştır. 1988 yılı sonunda Türkiye'nin dış borçları 40.722 milyon USD iken, bu tutar 1993 yıl sonunda 67.356 milyon USD'e yükselmiştir.

Dış borçlarda artış, esas itibariyle kısa süreli sıcak para girişinden kaynaklanmıştır. Türkiye'nin 1988 yılı sonunda 6.417 milyon USD olan kısa süreli dış borcu 1993 yılı sonunda 18.533 milyon USD'e yükselmiştir.

Türkiye'nin 1990-1993 döneminde büyüme hızı, büyümeye katkı yapan etmenler yönünden analiz edildiğinde, büyümenin sağlıklı nedenlerden kaynaklanmadığı görül-

Tablo II
Gelişmekte Olan Ülkeler Büyüme Hızları (%)

(1990-1995)

Ülke Grupları	1990	1991	1992	1993	1994*	1995*
Gelişmekte olan ülkeler (genel)	3.7	4.4	5.9	5.1	5.7	5.7
Afrika	1.7	1.5	0.2	1.0	3.3	4.5
Asya	5.6	6.1	8.2	8.5	8.0	7.3
Ortadoğu ve Avrupa	4.2	1.9	7.3	4.8	2.0	3.2
Latin Amerika	0.3	3.3	2.5	3.3	2.8	3.2

(*) Tahmini

Kaynak: DPT 1995 yılı geçiş programı, S.2 Tablo:2

mektedir. Nitekim, tüketim harcamalarını uyararak, bunu da kısa süreli dış kaynakla finanse etme politikası uzun süreli olamamış; bankaların ve firmaların açık pozisyonlarının etkisiyle de 1994 yılı başlarında mali piyasalarda alevlenen bunalım, yılın ikinci üç aylık döneminde reel sektöre de yansımış ve Türkiye son 50 yıllık ekonomi tarihinin belki de en büyük bunalımını 1994 yılında yaşamıştır.

1994 yılında özel tüketim harcamaları % 5.4, devlet nihai tüketim harcamaları % 3.5 oranında azalmış, sabit sermaye yatırım harcamaları % 15.9 oranında gerilemiş, stokların da azalması ile tüm yatırımlarda gerileme daha büyük boyutlu, % 30 dolayında olmuştur. 1994 yılında tüketim harcamalarında azalışın ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etkisi yüzde 3.7 yatırımlarındaki azalışın, negatif etkisi eksi % 8. olarak hesaplanmış, buna karşı dışsarı artışı % 5.7 gibi olumlu bir etki yaratmıştır. İnceleme döneminde 1994 yılının özel durumu bir yana bırakılacak olursa, GSMH'nin büyümesine dışsarı artışının fazla katkısı olmadığı, bu konuda öncülüğü tüketim harcamalarının yaptığı görülmektedir.

Büyüme hızının düşük olmasının nedenleri

Bir ekonomide uzun sürede büyüme hızını belirleyen iki önemli etken, yatırım hacmi, yatırımların ekonomik sektörler itibarıyla dağılımıdır. Buna üçüncü bir öğe olarak, niceliksel olarak ölçülememekle beraber, eğitim düzeyi, toplumun değer yargıları, üst düzey yöneticilerin beceri ve yetenekleri, girişimcilerin yaratıcılıkları ve yenilikleri uygulama kapasiteleri de eklenebilir.

Türkiye'nin yurtiçi tasarruflarının GSMH'ye oranı, düşük düzeylerde bulunmakta, belki daha olumsuzu 1988 sonrası düşme eğilimi göstermesidir. 1988 yılında

% 26.1'e değin yükselen Yurtiçi Tasarruflar/GSMH oranı anılan yıldan sonra azalma eğilimi göstererek, 1994 yılında % 20 düzeyine kadar gerilemiştir. İç tasarruflarla bağlantılı olarak sabit sermaye yatırımlarının GSMH oranı da görece olarak düşük düzeylerde kalmakta, ancak 1993 gibi büyük ölçüde dış kaynak kullanıldığı bir yılda % 25 düzeyine ulaşabilmektedir.

Sabit sermaye yatırımlarının görece olarak düşük düzeylerde kalmasının yanı sıra, yatırımların ekonomik sektörler itibarıyla dağılımı ve dağılımdaki gelişmeler de, hızlı bir ekonomik büyüme için elverişli bulunmamaktadır.

Ekonomide son 10 yılda yatırımların sektörel dağılımında, imalat sanayi, ve enerji, tarım ve madencilik alt sektörlerine yapılan yatırımların payının sürekli gerilediği saptanmaktadır. Toplam sabit sermaye yatırımları içinde imalat sanayi yatırımları payının % 20.9'dan % 17.3'e, enerji yatırımlarının payının % 13.7'den % 4.1'e, tarım yatırımlarının payının % 7.6'dan % 4.8'e, madencilik yatırımlarının payının da % 5.4'den % 1.5'e kadar gerilediği görülmektedir. Üretken olarak nitelendirilebilecek bu dört sektörün

toplam yatırımlar içindeki payı 1980 öncesi % 60 düzeyinin üstünde iken, 1985 yılında % 47.6 olmuş, 1994 yılında ise % 27.7'ye değin gerilemiştir. Buna karşı konut yatırımlarının payı % 15.0'dan % 41.3'e ulaşmıştır.

Yatırımların azlığının yanı sıra yatırımlar, ağırlıklı olarak konut ve haberleşme ulaştırma başta olmak üzere bazı hizmet sektörlerine sınırlanmıştır. Böyle bir yatırım dağılımı, ülkenin mal üretme kapasitesini sınırladığı gibi teknolojilerin yenilenmesine dahi olanak vermemekte, enerji yatırımlarının azlığı, yakın bir gelecekte enerji darboğazı ile karşılaşabileceğini göstermektedir.

Kamu sektörünün yatırımlarına bakıldığında ka-

Tablo III
Ekonomik Büyüme Katkıları (%)
(Ekonomik Büyümenin Ayrışımı)

Yıllar	Tüketim	Yatırım	Dışkaynak
1988	(0.3)	(0.6)	2.4
1989	1.0	0.5	0.2
1990	7.4	5.8	(3.9)
1991	2.0	(2.5)	0.8
1992	5.0	1.3	0.2
1993	5.7	6.3	4.4
1994			
(1)	(2.4)	(7.1)	5.7
(2)	(3.7)	(8.0)	5.7

(1) Programda yer alan veriler
(2) Kesin verilere göre hesaplama
Kaynak: 1995 yılı geçiş programı

munun imalat sanayiinden tümüyle çekildiği, yatırımların ulaştırma ve haberleşme sektör ile sosyal ve ekonomik hizmetler alanında yoğunlaştığı görülmektedir.

Özel sektör yatırımları da üretken alanlardan konut ve hizmetler alanına kaymaktadır. Konut yatırımlarının özel sektör yatırımları içindeki payı 1985 yılında % 31.9 düzeyinde iken 1994 yılında % 52.9'a yükselmiştir. Buna karşı imalat sanayii yatırımlarının payı, % 32.8'den % 21.8'e kadar gerilemiş bulunmaktadır. Kamu kesimi imalat sanayiinden çekilmekte olduğuna göre, özel kesimin imalat sanayii yatırımlarının bu açığı da kapatacak şekilde artması gerekirdi. Gelişmeler ise tamamen ters yönde, imalat sanayi yatırımlarının özel kesim yatırımları içindeki payının da azalması yönünde olmuştur.

Yatırımların sektörel dağılımının değişmesinde, toplam yatırımların kamu ve özel kesimler arasındaki dağılımındaki gelişmeler de etkili olmuştur. Toplam sabit sermaye yatırımları içinde kamu sektörünün payı 1985 yılında % 57.1 düzeyinde iken, bu pay 1994 yılında % 23.6'ya kadar gerilemiş; buna karşı özel sektörün payı % 42.9'dan % 76.4'e yükselmiştir. Kamu ve özel sektörün sabit sermaye yatırımlarının ekonomik sektörler itibariyle dağılımı farklıdır. Kamu sektörü yatırımları daha çok ulaştırma-haberleşme, enerji, ekonomik ve sosyal hizmetler alanında yoğunlaşmıştır. Buna karşı özel sektör yatırımlarında konut sektörü yarı yarıya ağırlığa sahiptir. Bu nedenle, kamu sektörü yatırımları geriledikçe toplam yatırımlar içinde haberleşme-ulaştırma-enerji, tarım, toplumsal ve ekonomik hizmetler gibi alt sektörlerin görece payının azalması, buna karşı konut yatırımlarının payının artması doğaldır.

Sonuç ve öneriler

Türkiye'nin 1970'li yılların sonlarından itibaren ekonomik büyüme hızı, ortalama olarak önceki dönemlerden ve gelişmekte olan diğer ülkelerden daha düşük olduğu gibi, düzenli de değildir. Ekonomi çok kısa aralıklarla şiddetli dalgalanmalar göstermekte, düzenli bir büyüme hızını sürdürememektedir. Ayrıca ekonomik büyüme, belli başlı öğeleri açısından ayırıştırıldığında, büyümenin çok sağlıklı nedenlerden kaynaklanmadığı, ancak dış kaynaklarla desteklendiği sürece, bazı ayırksız yıllarda yüksek büyüme hızlarına ulaşıldığı görülmektedir.

Ekonominin büyüme hızının 10 yıllık bir zaman boyunda yıllık ortalama % 3.7 gibi görece düşük dü-

zeyde kalmasında, iç tasarrufların yetersizliği, yatırımların ekonomik sektörler itibariyle dağılımının büyüme açısından uygun olmaması, eğitim düzeyinin düşüklüğü, değer yargılarının ekonomik büyümeye katkıda bulunacak yönde olmaması, işveren ve işgörenlerin olayları kısa süreli çıkarlar açısından değerlendirmeleri, çoğunsamayı (maksimizasyonu) orta sürede değil, çok kısa zaman aralığında gerçekleştirmeye çalışmaları etkili olmaktadır.

Türkiye'deki yapı, bu yaklaşım değişmediği takdirde, uzun bir sürede ekonominin büyüme hızının yıllık ortalama % 3, en iyi olasılıkla % 4 düzeyinin üstüne çıkması olanağı hemen hemen yoktur. Yıllık nüfus artışı % 2.0 düzeyine yakın olan bir ülke için, bu düzeyde bir büyümenin yetersiz olduğu açıktır.

Türkiye'nin ekonomik sorunlar listesinin başında, düzenli, yeterli, kendini besleyen ekonomik büyüme yer almamıştır. Düzenli bir ekonomik büyüme, birçok soruna da daha sağlıklı çözümler getirecektir. Büyümeyen bir ekonomide, işsizlik, gelir dağılımı hatta enflasyon sorununu uzun sürede, sağlıklı bir şekilde çözmeye olanak yoktur.

Türkiye'nin yeterli bir büyüme sürecine girebilmesi için;

1. Ülkenin koşullarına ve dünya ekonomisindeki gelişmelere de uyumlu düşecek bir büyüme stratejisi saptanmalıdır.
2. Hedef belirleyici, yatırımlar arasında eşgüdüm sağlayıcı, kaynak kullanımındaki israfları azaltıcı, yönlendirici bir planlamaya gereksinim olduğu benimsenmelidir. Salt piyasa güçleriyle, hızlı bir kalkınmanın sağlanamayacağı gerçeği görülmelidir.
3. % 20'lerde dolaşan bir iç tasarruf oranı ile ekonominin yeterli ve düzenli bir büyüme sürecine giremeyeceği anlaşılmalı ve iç tasarruf oranı yükseltilmelidir.

4. Toplumun her kesimi çıkar çoğunsamasını (maksimizasyonu) orta vadede amaçlamalı, gereken ölçüde özveriye katlanmalı, gelecek pahasına günü kurtarmaya çalışmamalıdır.

Siyasal belirsizliğin, siyasi istikrarsızlığın da, büyük ölçüde ekonomideki bu şiddetli iniş çıkışlardan kaynaklandığı gözönünde tutulmalıdır.

Türkiye'nin birinci derece önemli sorunu, sağlıklı ve düzenli bir ekonomik büyümenin altyapısını oluşturmaktır.

Dr. Öztin Akgüç
İÜ İşletme Fakültesi Öğretim Üyesi

TO SELL YOUR BUSINESS and retire to Sarasota, you could spend months poring over the relevant tax laws, study the effects on the family trust, become a securities expert, a currencies expert, a global investments expert, and develop an encyclopedic knowledge of the bylaws of the Laurel Oak Country Club on Gary Player Boulevard.

OR YOU COULD JUST TALK TO YOUR PRIVATE BANKER.

Your Citibank Private Banker is committed to thoroughly understanding you, and your family's needs and aspirations. And, to help you achieve them, only your Citibank Private Banker can draw on an incomparable combination of resources—the expertise and unmatched presence of the world's most global bank. It all comes together through your relationship with your Private Banker, who can provide you access to trust specialists with particular expertise in the valuation, management, and sale of unique properties, including real estate, art, and business interests. An extensive network of offshore trusts is also available. And Citibank investment experts are ready to help you capitalize on global financial opportunities. To further explore the rewards of a relationship with The Citibank Private Bank, please call: in Istanbul, Sibel Coskuner, 90-212-2123951 or 2123952; in London, Helen Knapp, 44-171-409-5070; in Geneva, John T. Kennedy, 41-22-317-5488.

THE CITIBANK PRIVATE BANK

CITIBANK

Türkiye'de "sanayileşme", "iktisadi büyüme" ve "piyasa toplumu"

Yahya Sezai Tezel

Günümüz dünyasını oluşturan çeşitli toplumların arasındaki büyük uygarlık ve maddi refah düzeyi, siyasi, bilimsel ve teknolojik güç farkları, bu toplumların kültürel gelişme ve bunun bir parçasını oluşturan iktisadi gelişme tarihlerinin farklı seyretmiş olduğunu yansıtmaktadır. Bugün, bir toplumun diğerlerine nispetle müreffeh, bilim ve teknoloji üretiminde başarılı, bir başka toplumun diğerlerine nispetle fakir ve fakirlik sorunlarını çözmekte başarısız olmasının sebepleri nelerdir? Bu soru analitik iktisatçıları ve iktisadi tarihçileri uğraştıran temel sorunsallardan birini oluşturmuştur. Her iki alanda da, iktisadi büyüme süreçleri hakkında zengin bir külliyyat vardır. Smith, Malthus, Ricardo, Marx gibi klasik iktisatçıları, iktisadi gerçekliğin bütününe açıklamaya yönelik kapsamlı kuramlar anlamında 'iktisatçılık'ın temellerini, ekonomilerin büyümeleri sorunsalını irdeleyerek atmışlardır. 1870'lerden 1930'lara kadarki dönemde, marjinalizm ve Avusturya sermaye ekolünün iktisatçıları, kaynakların farklı kullanım alanları arasında etkili tahsisi konusunu vurgulayarak büyüme sorunsalını bir ara gündemden düşürür gibi olmuşlarsa da, Harrod'un Keynes'in analizini dinamikleştirilmesiyle 'iktisadi büyümenin analizi' yeni bir ivme kazanmıştır. Son yıllarda 'endojen büyüme modelleri' başlığı altında sürdürülen çalışmalarla da 'büyüme sorunsalı' analitik iktisatçılık kültürünün gelişme sınırları üstünde yeniden ilgi çekici bir önem kazanmıştır.

Bu makalenin amacının sınırları içinde büyüme modellerinin teknik ayrıntılarına girilmeyecek. Arka planda,

iktisatçılık kültürünün 'büyüme modelleri' ve 'stratejik ticaret politikaları' külliyyatını saklı tutarak, 'büyüme', 'sanayileşme', 'piyasa ekonomisi', 'hükümetin piyasaya büyüme gerekçeli müdahalesi', 'Gümrük Birliği', 'GATT 1994' gibi bugün Türkiye'de iktisat politikası tartışmalarının gündemindeki başlıca meselelerin birbiriyle ilişkilendirilmesini berraklaştırmaya yardımcı olması için, bazı temel 'kategorileri' yeniden gözden geçirilecek. Böylelikle, Gümrük Birliği'nin uygulanmaya başlamasının Türkiye'nin 'büyüme politikası' gündemini nasıl radikal bir şekilde değiştireceğini vurgulanacak.

Büyüme, sınıai politika ve ticaret politikası

İktisadi büyüme, dar anlamda, bir ekonominin üretken kapasitesi ve üretim hacminin büyümesi olarak tanımlanabilir. Ancak, büyüme analizinin canı ve ruhu, üretken kapasite ve üretim hacmindeki büyümenin kültürel, kurumsal, bilimsel ve teknolojik unsurları ve sebeplerinin neler olduğu, büyümenin nasıl sağlanacağı ve hızlandırılacağı hakkındaki düşüncelerdir.

Her ülkenin iktisadi büyüme tecrübesi siyasi ortam, devlet yapıları ve hükümet politikaları ile iç içe geçmiş tarihi süreçler sergiler. Dünyada şu ya da bu türden bir devlet sistemine oturmayan bir piyasa ekonomisi hiç olmadığı için, bir siyasi sistemin, hükümetin özellikleri ve kararlarının etkisi altında kalmadan gerçekleşmiş bir iktisadi büyüme tecrübesi de yoktur. Toplumsal kurum ve süreçlerle ilişkisinin gündeminde aşikar iktisadi meseleler olsun olmasın, mutlaka belirli bir 'dünya görüşü'nü yansı-

tan hükümetlerin, hükümet etme tarzları, hükmettikleri toplumlarda iktisadi büyüme süreçlerini mutlaka olumlu ya da olumsuz bir şekilde etkiler.

Hükümetlerin açıkça bilinçlendirilmiş iktisadi büyüme politikalarından sözedebileceğimiz dönemler ise oldukça yenidir. Bu, bir ölçüde 19. yüzyılın, daha çok 20. yüzyılın meselesidir. Önceleri, (Avrupa Ortaçağları'nın içinden çıkan iktisadi gelişmelerin oluşturduğu tarih zemini üstünde gerçekleşen) Sanayi Devrimi'ne öncülük eden İngiltere'ye göre geride kalmış, Almanya, Rusya, Japonya ve Türkiye gibi bazı ülkelerde belirginleşmiştir. 2. Dünya Savaşı'ndan, sömürge imparatorluklarının tasfiyesinden sonra ise evrenselleşmiş, hem gelişmiş, hem de gelişmekte olan ekonomilere sahip toplumların temel siyasi meselelerinden biri haline gelmiştir.

Bir hükümetin 'iktisadi büyüme politikası', ülke ekonomisinin üretken kapasitesi ve üretim hacminin büyümesi için aldığı kararlar, yaptığı tercih ve işler olarak tanımlanabilir. Hükümetlerin ekonominin genelinin bü-

lularında üretilen mal ya da hizmetlerinin diğer malları ve hizmetleri satın alma gücü artırılır. Kaçınılmaz olarak, bu türden teşvik konu olmayan faaliyet alanlarında üretilen mal ve hizmetlerin diğer mal ve hizmetleri satın alma gücü düştüğü için, bu diğer alanlardaki işletmelerin kârlılık koşulları kötüleştirilmiş olur. Bu nedendir ki, sanayi politikalar bazı alt sektörlerin lehine, ama zorunlu olarak aynı anda bunların dışında kalan alt sektörlerin aleyhine sonuç verir. Nasıl ki, bir babanın öteki çocuklarına karşı olumsuz bir tavır ortaya koymadan çocuklarından birini kayırması olanaksızsa, bir hükümetin diğer sektörlerin gelişmesini olumsuz yönde etkilemeden bir sektörün gelişmesini teşvik etmesi de olanaksızdır.

Sınai politika ile nispi fiyatların yapısının değiştirilmesi, arasındaki iç içelikten ötürüdür. Bir hükümetin sınai politikası o hükümetin dış ticaret politikasının; bir hükümetin dış ticaret politikası da o hükümetin sınai politikasının 'öteki yüzü'dür. Başka türlü ifade etmek gerekirse, bir hükümetin, varsa, sınai politikasının en

Bir bütün olarak imalat sanayiinin ağırlığının artırılmasına yönelik olan 'sanayileşme' politikası ile bazılarına göre özel 'kârlılık koşulları' kazandırmaya yönelik olan 'sınai politika', birbiriyle ilişkili, ama mantıken ve olgusal olarak farklı sorunsallardır.

yümesiyle ilgili politikaları, hep ekonominin bazı alt kesimlerinin büyümesine öncelik veren büyüme tasarımlarını yansıtmıştır. Hükümetlerin büyüme politikalarıyla iç içe geçmiş bir şekilde, toplumu ve ekonomiyi zaman içinde optimal büyüme güzergahına sokabilmek için, ekonominin bazı alt sektörlerine öncelik tanımak, bu alt sektörlerin ekonominin büyümesinin itici gücü olmasını sağlamak için aldıkları kararlar, yaptığı tercih ve işler ise, hükümetlerin sınai politikası olarak tanımlanabilir.

Hükümetler, ekonomilerinin çeşitli sektörlerinde yatırımcı ve/veya işletmeci olarak devreye girsin, ya da girmesinler, sınai politikaların özü, diğer faaliyet dallarındaki maliyet ve fiyat ilişkilerine nispetle bir faaliyet dalındaki maliyet ve fiyat ilişkisini değiştirmek anlamında, nispi fiyatların yapısına müdahale eden uygulamalardır. Böylece, içindeki işletmelerin kârlılık koşulları nispi olarak iyileştirilerek gelişmesi teşvik edilmek istenilen faaliyet dal-

önemli aletlerinin başında dış ticaret politikası gelir ve hükümetler farkında olsun veya olmasın, dış ticaret politikaları, bu politikaların izdüşümü olan 'sınai politika sonuçları'nı oluşturur.

Dış ticaret politikasının özü de, bu politikanın kapsadığı ekonomi içinde oluşacak olan nispi fiyatlar yapısı ile dünya piyasasındaki nispi fiyatlar yapısının arasını açmak, içerideki nispi fiyatlar sistemini dışarıdaki nispi fiyatlar sisteminden farklılaştırmaktadır. Bir mal, ya da hizmetin dünya piyasasında talep ya da arzıcısı olarak payı, bu ülkenin iç piyasasında talep ya da arz koşulları değiştiğinde, dünya piyasasında o mal ya da hizmetin denge fiyatının değişmesine yol açacak kadar büyük olan ülke-lerin hükümetleri, ticaret ve sanayi politikaları ile kendi ekonomilerinin içinde fiyatların yapısına müdahale ederler. Sözkonusu mal ya da hizmetin dünya fiyatını ve böylece dünyadaki nispi fiyatların yapısını etkilerler ki, bun-

lardan bu anlamda 'büyük ülke' olarak söz edilir. Bu türden bir dünya piyasası payına sahip olmayan, yani içerideki fiyat değişmelerinin dünya fiyatlarını etkilemediği, (bu anlamda 'küçük ülkeler'de) hükümetlerin ticaret ve sanayi politikaları sadece iç fiyatların yapısını değiştirir. Türkiye de içeride üretilen mal ve hizmetlerin büyük çoğunluğunun dünya piyasalarındaki payı açısından bir 'küçük ülke'dir.

Sanayileşme ve 'sanayileşme politikası'

Bir hükümetin sanayileşmeci bir büyüme politikası izlemesi, (böyle bir politika olmasaydı) üretken kaynakların ekonomide çeşitli faaliyet alanlarına tahsis edildiği süreçler içinde, dar anlamda imalat, geniş anlamda imalat, madencilik ve enerji sektörlerine yönelecek kaynaklardan daha fazlasının bu sektöre tahsisini sağlamaya çalışan bir sanayi politika izlemesi demektir.

Bu tür politikalar, bu politikaların yokluğunda sanayi, imalat sanayiinde piyasa ilişkileri içinde gerçekleşen büyümeyi yetersiz bulan siyasi ve toplumsal tercihleri yansıtır. Bir bütün olarak imalat sanayiinin ekonomi içindeki ağırlığının büyütülmesi politikasının ortaya çıkması, Sanayi Devrimi'nin dünyada önce birkaç toplumda gerçekleştirilmiş olması, birçok eski uygarlık alanının uzun süre bu yeni tecrübenin dışında kalması, dünyadaki bu asimetrik gelişmenin çeşitli kültürler, toplumlar, devletler arasında büyük askeri, siyasi, iktisadi, bilimsel, teknolojik eşitsizliklerin ortaya çıkmasına yol açmasının göstergesidir. Bununla birlikte, sömürge imparatorluklarının kurulmasının, sömürgecilığe ya da yarı sömürge statüsündeki bağımlılıklara karşı bağımsızlık mücadelelerinin, kısaca, 'azgelişmişlik tarihi'nin özel meselesidir. Bu tarih içinde, gelişkin ve gelişen bir 'modern' imalat sanayi sektörünün, fabrikalar ve çağdaş teknolojiler ekonomisinin varlığı, toplumlarda geniş kitlelere yayılabilen ve artan iktisadi refahın, bilimin, teknolojinin, askeri ve siyasi gücün, hatta kültürün, uygarlığın varlığı ile özdeş görülmüştür. Bu anlamda 'sanayileşme', iktisadi büyüme meselesinin bir özel hali olarak 'iktisadi kalkınma' sorunsalı ile büyük ölçüde çakışır.

Sanayileşme politikaları her imalat sanayi alt sektörünün aynı anda aynı ağırlıkta kurulmasına yönelik olamayacağına göre, bazı imalat sanayi faaliyet alanlarından yana (böylece ötekilerinin aleyhine tercihler anlamında) bir

sanayi politika da gündeme getirir. Bir bütün olarak imalat sanayiinin ağırlığının artırılmasına yönelik olan 'sanayileşme' politikası ile, çeşitli iktisadi faaliyet arasında bazılarına göre özel 'kârlılık koşulları' kazandırmaya yönelik olan 'sanayi politika', birbiriyle ilişkili, ama mantıken ve olgusal olarak farklı sorunsallardır.

Sanayi Devrimi'ne öncelik eden ülkelerin imalat sanayilerine benzer sanayileri, dünya piyasalarında sömürgeci ilişki yapılarının hakim olduğu dönemlerde piyasa ilişkileri içinde ortaya çıkmayan ülkelerde, 'sanayileşme' politikalarının izlenilmesi meselesi, uzun süre, bu sanayileşme politikaları izlenirken uygulanan 'sanayi' politikanın niye, nasıl olması gerektiği konusuna ağırlık verilmesini, tartışılmasını engellemiştir.

Özellikle 'azgelişmiş' ekonomilerde 'sanayileşme' ekserine oturtulmuş büyüme politikalarının ve tecrübelerinin değerlendirilmesi, son 10-15 yıla kadar, bütün dünyayı etkileyen bir özel tarihi tecrübeden ötürü çok geniş kapsamlı bir başka sorunsalla karışmıştır. 20. yüzyıl başlarında ciddi bir 'sanayileşme'ye tanık olmakta olsa da, hâlâ 'azgelişmiş' bir ekonomiye sahip Rusya'da gerçekleştirilen 1917 Ekim İhtilali, Rus 'sanayileşmeci' iktisadi büyüme tecrübesini, özel mülkiyetin tasfiye edilip, bir siyasi merkezin emrine sokulan, 'merkezden planlanmış' bir 'kumanda' ekonomisi tecrübesi ile, kılığa ve sömürüye son verecek bir 'yeni toplum' kurma arayışı tecrübesini karıştırmıştı. Sovyet tecrübesi sayesinde 'kıtıksız ve sömürsüz' bir toplum'un kurulabileceği ümidine kapılanlar için, Sovyetler Birliği'nde yaşanan 'sanayileşme'nin özel tarihi, diğer bütün 'azgelişmiş' toplumlarda izlenmesi gereken bir 'model' statüsü kazanmıştır. Türkiye'de de özellikle bazı aydın çevreleri arasında, 'sanayileşme politikası' ve 'sanayi politika' meselelerine, bunları çok aşan 'özlemler', 'ümitler', 'tasalar' ve adeta 'transandantal kurtuluş' arayışlarının yansıtılmasının bir sebebi budur. İnsanların 'kalkınma', 'sanayileşme' meseleleri gibi tartıştıkları, aslında, bir 'yeni dünya'nın oluşturulması sorunsalının özel sembolleri, değerleri, kavramları, tasarımları ile karışık, çok kere karmakarışık hale gelmiştir.

'Sanayileşme' konusunun ele alınışını karmaşılaştırılan gelişmelerden biri de, 1960'lardan sonra giderek artan bir önem kazanan, bir bütün olarak yerkürenin kirlenmesi, ekolojik dengenin bozulması ve sadece iktisadi değil, mutlak olarak kıt olan doğal kaynakların bütün dünyanın

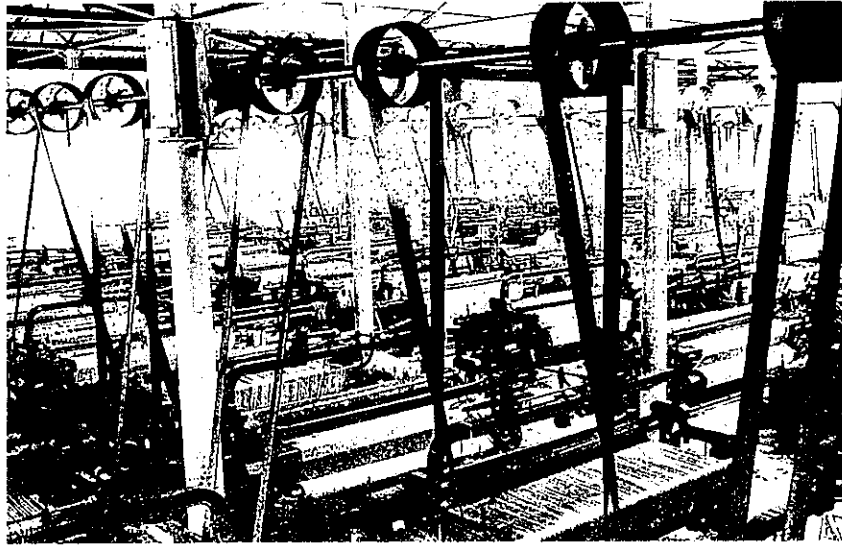
'sanayileşme'sine yetmemesi meselelerinin gündeme getirdiği 'büyümenin sınırları' sorunsalıdır. Sanayi Devrimi'nin başlarından aşağı yukarı 1960'lara kadar, dünyanın çeşitli bölgelerindeki sanayileşme süreçleri ve sanayileşme politikaları, "bütün az gelişmiş toplumların, sanayileşmeye öncülük edenlerin tecrübelerini tekrarlayarak sanayileşmesi ve sanayi sektörlerini sürekli olarak büyütmeleri, yerkürenin fiziki imkan aralığı içinde olanlardır" varsayımı ile sürdürülmüştür. Bu varsayım bugün terkedilmiştir.

İmalat sanayiinin ekonominin bütünü içinde (üretim ve istihdamdaki) payının büyümesi anlamında sanayileşme geçici bir süreçtir. İnsanlar sadece imalat sanayi ürünleri tüketmedikleri için, ekonomilerde zaman içinde mamüller üretimi ve tüketiminin mutlak hacmi sürekli olarak artsa da, imalat sanayiinin ekonominin bütünü içindeki payı sürekli olarak artmaz. İktisadi tarih, büyüme süreçleri içinde hizmetlerin istihdam ve hasıladaki payı artmaya devam ederken, imalat sanayiinin istih-

dam ve hasıladaki payının belirli bir maksimuma eriştikten sonra gerilemeye başladığını gösterir. İmalat sanayiinin payının artmasının durduğu ülkelerde, mesela ABD'de, Japonya'da, bu ülkelerin sanayi sektörlerinin büyümesi sürdüğü halde, 'sanayileşme' süreci ve 'sanayileşme politikası'ndan söz etmek uzun bir süreden beri anlamsız hale gelmiştir. Bu ülkelerin gündeminde, diğer sektörlerle birlikte, imalat sanayiinin de arzulanır şekilde büyütülmesi için hükümetlerin seçtikleri hedefler ve sürdürdükleri politikalar anlamında 'sınai politika' kalır. Türkiye'de de, 1987-1993 arasında imalat sanayi üretim endeksi yılda ortalama % 5.5 artarken, bu sektörün GSYH için-

deki payı % 22 oranında kararlılık kazanmıştır. İmalat sanayiinin istihdam içindeki payı da 1990'dan beri % 14 oranında kararlılık kazanmıştır.¹¹ Bu payların büyümesinin durması, tek başına Türkiye'nin iktisadi büyümesinde olumsuz bir gelişme gibi ele alınmaz. Türkiye'de imalat sanayiinin büyümesi devam ederken bu sektörün payının büyümesi anlamında 'sanayileşme' sürecinin sona ermesi kaçınılmaz olduğuna göre, "Türkiye'de sanayileşme durdu" derken "ne olmasını bekliyorduk?" ya da "ne olmadığı için niye hoşnutsuz" gibi sorulara açıklık getirmek gerekir.

Bunun içindir ki, artık Türkiye'de de, 'sanayileşme politikası'ndan çok 'sınai politika' meseleleri önplana çıkmıştır.

Sanayileşme sürecinde Feshane, dönemin en ileri teknolojisiyle çalışıyordu

Gümrük Birliği, Avrupa Tek Piyasası ve piyasa ekonomisi

Doğu Avrupa'da komünist idarelerinin çökmesi ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra, toplumların üretken kaynakların etkili kullanılarak büyüülmesi, refah artışlarının sağlanması, ortaya çıkan

yenı iktisadi sorunların çözülmesi için en elverişli kurumsal çerçevenin piyasa olduğu ve öngörülebilir gelecekte de piyasa olacağına dair bir 'görüş birliği' oluşmuş gibidir.

Bu gelişme, 1950'lerde Avrupa'da 'Ortak Pazar'la başlayan, ulus devletlerin kendilerini aşan bütünleştirilmiş piyasalarının oluşturulmasına katılarak ulusal üretken kaynaklarının kendilerinininkine göre çok daha büyük bir piyasa içinde kullanmasını yeğlemeleri sürecine büyük ivme kazandırmıştır. Bugünkü gelişmiş haliyle 'Avrupa Birliği', Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi (NAFTA) ve GATT 1994, 'göballeşme' diye adlandırdığımız bir sürecin başlıca unsurlarıdır. Ulus devletlerin ekonomilerinin

giderek artan bir şekilde global piyasalarla bütünleşmesi, bu devletlerin ülkelerindeki ve/veya yurttaşlarına ait iktisadi faaliyetleri yönlendirme gücüne çarpıcı sınırlamalar getirmektedir.

Ekonomisinin bir kere global piyasalarla bütünleşmesine izin veren ulusal devlet hükümetinin, artık, iktisatçıların 1950'li, 1960'lı yıllarda tartıştığı ve hükümetlerin piyasalara yoğun müdahalelerini içeren 'kalkınma', 'sanayileşme', 'büyüme politikası' gündemi de büyük ölçüde daralmaktadır.

Bu husus, Türkiye örneğinde özellikle önemlidir. Çünkü, eğer Türkiye ile Avrupa Birliği arasında bir 'Gümrük Birliği' oluşturulmasına yönelik ve adına 'karar' denilen 6 Mart 1995 tarihli, geniş kapsamlı yeni 'anlaşma' yürürlüğe girerse, Türkiye, AB'nin üyesi olmadığı ve muhtemelen öngörülebilir gelecekte de olamayacağı halde, Türkiye Cumhuriyeti hükümeti, gelecekteki değişiklikleriyle birlikte AB'nin iktisadi mevzuatını, rekabet politikası, sınai politikası ve ticaret politikasını olduğu gibi benimsemek

AB'nin iktisadi mevzuatı, rekabet politikası, sınai politikası, büyüme politikasının ardında yatan temel aksiyom ve bu temel aksiyomdan türetilmiş temel kurallar nelerdir?

Homojen bir yapı olmasa da, kabul edilmiş, onaylanmış kararların uygulanmasında bile, zaman zaman üye ülkeler arasında önemli farklar görülse de, AB'nin gidişatının bir ana çizgisi vardır ve bu çizgi belirli bir temel aksiyom ve bu temel aksiyomdan türetilmiş kurallara dayanmaktadır. Bu aksiyom ve kurallar, Tek Senet, Maastricht Anlaşması, bunların etkileri üstünde Komisyon için yazılan raporlar ve AB zirvelerinin sonuç belgeleri gibi temel AB belgelerinde, aşık bir şekilde ifade edilmektedir. Bu yazının sınırı dikkate alınarak, ayrıntıya girilmeden, bu aksiyom ve kurallar ele alınacaktır.¹¹

AB'nin şu andaki bütünleşme aşamasını gerekçelendiren temel aksiyom, üye devlet hükümetlerinin kendi ülkelerinde, içinde mal ve hizmetlerin üretildiği fırsat maliyetleri yapılarını etkileyen farklı uygulamalarının, sanki üye ülke hükümetleri yokmuş gibi tamamen ortadan kal-

Gümrük Birliği eğer uygulanmaya başlanılacaksa, AB 'Tek Piyasası'nın dayandığı temel aksiyom ve piyasanın işleyişini düzenleyen ve adeta bir 'iktisadi anayasa' oluşturan kurallar, Türkiye için hayati önem taşır hale gelecektir.

ve uygulamak zorunda kalacaktır. Türk hükümetinin AB'nin mevzuatı ve politikaları ile uyumlayan bir sınai politika ve ticaret politikası uygulaması sözkonusu olamayacaktır. Ya da başka türlü ifade etmek gerekirse, bir sınai politika ve ticaret politikası oluşturma ve uygulama meselesi Türk hükümetinin gündeminden düşecek, Türk devletinin egemenlik alanının dışına çıkarılacaktır. Türkiye Cumhuriyeti, AB'nin üyesi olmasa da, Türkiye ekonomisinin Avrupa Tek Piyasası'na, Türk devletini hukuken bağlayan bir şekilde entegre edilmesi, Türk hükümetinin 'büyüme' politikasını, büyük ölçüde, AB'nin iktisadi mevzuatını, bu mevzuatın ardında yatan 'dünya tasarımı'nı doğru 'öğrenmek', 'anlamak', 'yorumlamak'. Türkiye'deki oyunun, katılmadığı platformlarda oluşturulan 'kurallar'a göre 'iyi' oynanmasını 'sağlamaya' çalışmak sorunsalına dönüşecektir. Bu öngörüler gerçekleşirse, Türkiye'nin iktisadi gelişme tarihinin radikal bir dönüm noktası olacaktır.

dırılması sayesinde, üye ülkelerdeki üretken kaynakların daha etkili kullanılmaya başlanacağı, üretken kapasiteler ve üretim hacimlerinin daha hızlı büyütüleceği ve AB'de üretim yapan firmaların dünyadaki rekabet gücünün artırılacağıdır.

Bu temel aksiyomla bağlantılı birinci temel kural, bütünleştirilmiş ve tek bir kurallar kümesine tabi olma anlamında 'Tek Piyasa' haline getirilmiş AB'de mal ve hizmet üretiminin özel girişimcilerle gerçekleştirilmesi, devletlerin yatırımcı ve işletmeciler olarak üretim süreçlerine katılmasının, ilke olarak yasaklanmasıdır.

İkinci kural, AB ekonomilerinde firmaların mal ve hizmetlerin üretimleriyle ilgili olarak alacakları kararlarda hesaba kattıkları fırsat maliyetlerinin, sadece ve sadece 'Tek Piyasa' içinde bütünleştirilmiş piyasa dinamikleri ile belirlenmesinin sağlanması, üye ülke hükümetlerinin, kamu ihalelerinin ilan ve uygulama şartlarından, teknik stan-

dartlara, serbest meslek sahiplerinin çalışma izinlerinden fikri mülkiyet haklarına kadar bir çok alanda, fırsat maliyetlerinin nispi yapısını değiştirebilecek her türlü farklı uygulamasının yasaklanmasıdır. Üçüncü temel kural, dünya piyasalarında rekabet gücünün artırılması için yetkili AB mercilerince onaylanmış 'sınai politikalar' nedeniyle, tekeleri rekabet koşullarında çalışan belirli AB firmalarına sağlanacak ayrıcalıklar dışında, 'Tek Piyasa' içinde piyasa aksamaları ve kusurlarını en aza indirecek sıkı bir 'ortak rekabet politikasının' izlenmesidir. Çöküntü geçiren bölgeler ve sektörler sosyal politika çerçevesinde yapılacak yardımlar dışında, hükümetlerin firmalara verebilecekleri tek 'mübah' sübvansiyon, teknoloji üretilmesi, geliştirilmesi, uygulanması için verilecek olan sübvansiyondur.

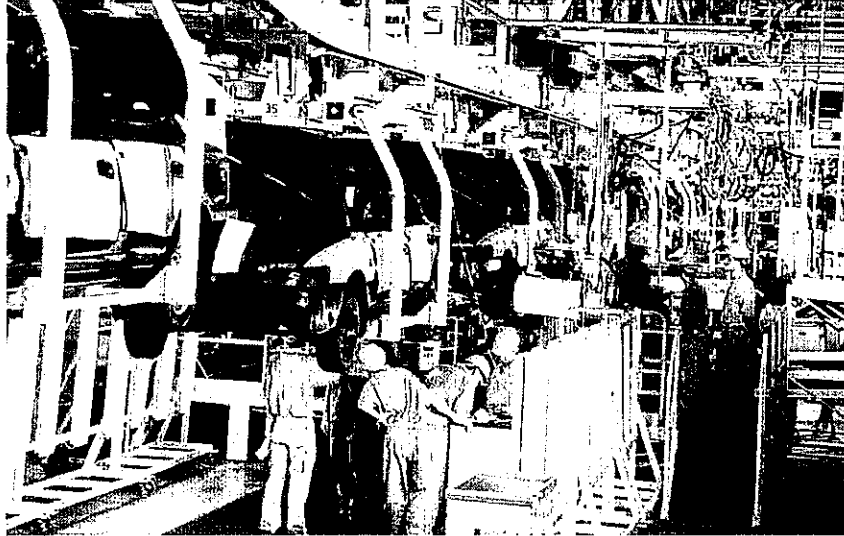
Gümrük Birliği eğer uygulanmaya başlanırsa, AB 'Tek Piyasası'nın dayandığı temel aksiyom, piyasanın işleyişini düzenleyen ve adeta bir 'iktisadi anayasa' oluşturulan kurallar, Türkiye için hayati önem taşıyor hale gelecektir.

Türkiye, Gümrük Birliği ile, üyesi olmadığı bir uluslararası ve uluslararası siyasi topluluğun iktisadi iradesini benimsemeyi kabul etmektedir. Bağımsızlık savaşı vermiş bir Türkiye tecrübesi içinden bakıldığında, bunun 'yenilmesi yutulması' zor bir yeni durum oluşturacağı birçok yerde ifade edildi. Dolayısıyla, bu yazıda bu 'emsalsiz' durumun kabul edilebilir olup olmadığı meselesi tekrar ele alınmayacaktır. Kabul edilemez olsa da, gerçekleşirse yaşamak zorunda olacağımız böyle bir durumda, Türkiye hükümetinin, Türk toplumu ve ekonomisi için temel iktisat politikası sorumluluğunun ne olacağını vurgulamakta büyük yarar var.

Gümrük Birliği uygulaması başlatıldıktan sonra, Türk siyasi sistemine, bir yanda Godot'yu bekler gibi tam üyeliği beklemeyi sürdürürken, kabul edilemez bir siyasi eşitsizliğe dayanıyor olsa da, Gümrük Birliği'nin getirdiği iktisadi fırsatları doğru değerlendirmek için, iki maddeden oluşan bir 'büyüme' politikası izlenmesi önerilebilir: 1- AB mevzuatını benimsemeyi ve uygulamayı taahhüt etmiş olmayı kullanarak Türkiye'de bir piyasa ekonomisi oluşturmak, 2- Ciddi bir eğitim ve teknoloji politikası üretmek ve uygulamak.

Türkiye'de bir piyasa ekonomisi var mıdır? İki nedenden ötürü 'evet vardır' dememiz zor gözüküyor. Bir kere, piyasa, fevkalade gelişmiş, ciddi, güçlü, özel bir hukuk sistemidir.

Türkiye'de 19. yüzyıl başlarından bu yana gerçekleştirilmek istenilen hukuk reformlarına rağmen bir piyasa ekonomisi ve toplumunun varlığından söz edebileceğimiz bir hukuk sistemi ve kültürü yoktur. İkinci olarak, Türkiye'de devlet, eski Doğu Avrupa rejimlerinin iktisadi devletçiliği ile eski Latin Amerika

Son yıllarda, Türk otomotiv sanayii, dünya pazarını zorlayan sektörlerden biri

rejimlerinin iktisadi popülizminin arabesk bir karışımı oluşturacak şekilde, hâlâ burnuna kadar ekonominin içindedir.

Piyasa, fikri ve maddi varlıklar üstünde özel mülkiyete sahip olmak, kendi hayatını istediği gibi yaşamak, istediği işe girişebilmek gibi iktisadi haklar da içinde olmak üzere bireysel hak ve hürriyetlere sahip kişilerin, bir siyasal ya da dini, ya da kültürel otorite merkezinden izin almaksızın, kişisel çıkarları için, kendilerini aşan, başkalarıyla alış veriş gündeme getiren eylemlerinin oluşturduğu bir ilişkiler, sözleşmeler, taahhütler, edimler ağıdır. Akademik iktisatçılık geleneğinde, içinde olduğu toplumun, kültü-

rün bütünlüğünden soyutlanarak ele alınması alışkanlık haline getirilmiş olsa da, piyasa, belirli bir insan ve dünya tasarımına, belirli bir kültüre, özellikle belirli bir hukuki ve siyasi kültüre tekabül eder. Ancak, belirli bir insan ve dünya tasarımı, belirli bir kültür, özellikle belirli bir hukuki ve siyasi kültürle birlikte varolabilir.

Piyasa, 1993 İktisat Nobel'i'ni alan Douglas C. North gibi iktisadi tarihçilerin, Avrupa'da Orta Çağlar'ın içinde başlayan süreçlerle, insanlık tarihinde görülmemiş bir iktisadi büyüme ve refah artışının üretilmesini sağlayan temel toplumsal, kültürel, hukuki, siyasi gelişme olarak işaret ettikleri, bir olgusal tarihi gerçeklik alanı oluşturur. Bu tarihi tecrübe içinden çıkan piyasa, 'vahşi kapitalizm tasarımı' ile çizildiği türden, bireylerin kapris ve ihtiraslarının peşinde sınırsızca koşabildikleri, gücünün camının çektiği ve gücünün yettiğini yapabildiği bir ortam, bir 'kaos' değildir. Piyasayı oluşturan hukuk sisteminin temel sorunsalı sadece fikri ve maddi varlıklar üstünde insanların 'mülkiyet hakları'nın korunmasından ibaret değildir. Aynı zamanda, insanların, 'transaction'larından, yani kendilerini aşan (trans), başka insanların haklarını gündeme getiren eylemlerinden (action) doğan yükümlülüklerini de yerine getirmelerini zorlayan bir hukuk sistemidir. Haklar, borçlar, taahhütler, edimler ve sorumlulukları düzenleyen bir 'nomos'tur. Bir 'nomos' olarak piyasa içinde insanların başkaları için haklar, alacaklar doğuran iktisadi eylemlerinin riskleri insanları bağlar. Piyasa bu riskli eylemler sonucunda elde edilen kazançlar, kârların olduğu kadar uğranılan kayıpların, zararların da dünyasıdır. Sonsuz denecek kadar çok sayıdaki iktisadi aktörün (eylemcinin), onları bağlayan yaptırımcı bir hukuk sistemi içinde, eylemlerinin sonuçlarını sürekli olarak değerlendirdiği, yeni hesaplar, yeni planlar yaptığı, eylemlerini gözden geçirdiği, düzelttiği, bazan iptal ettiği, yeni planlarla yeni eylemlere yöneldiği, deneme, sınav, başarıya, başarısızlığa tecrübeleriyle akan mikrokozmosların dinamik bir toplamsallığından oluşan bir makrokozmostur 'piyasa'. Piyasayı oluşturan hukuk sisteminin 'gayrişahsi'liği, bu hukuk içinde iktisadi aktörlerin statüsünün 'anonim'liği, bu hukuk sisteminin, uygulanmasının siyasi emir ya da 'rüşvet'le baştan çıkartılmayacak, kişinin kim olduğuna göre değişik sonuç verecek, bu anlamda kişiye özel, 'şahsi' bir hale getirilemeyecek kadar güçlü olması ile eşanlamlıdır.

Denilebilir ki, yaşanmış tarihte, hiçbir toplumda, hiçbir dönemde böyle bir 'piyasa' varolmamış, piyasa ekonomisinin gelişmesi diye gösterebileceğimiz tarihi tecrübeler hep siyasi gücün özel çıkarlar için 'kötü'ye kullanılması, rüşvet, yakalanmamış hırsızlıklarla biriktirilmiş servetler, iktisadi bakımdan güçsüz olanların meri hukuka göre varolması gereken haklarını ayaklar altına alan yaygın sömürülerle birlikte gerçekleşmiştir. Evet, bu önerme doğrudur. Ama, hem Hayek gibi felsefeci/iktisatçıların hem de North gibi iktisadi tarihçilerin söyledikleri bu önerme ile çelişmemektedir. Piyasaların gelişmesiyle gerçekleşen iktisadi büyüme tecrübelerinde hep, dönem dönem, fevkalade ciddi 'piyasa aksamaları' olmuştur. Hayek ve North gibilerin söylediklerinin piyasa ekonomilerinin gelişmesinin bir 'saf halin' gerçekleşmesi biçiminde tecelli ettiği değil, piyasalardaki 'aksamalar'ın, 'kusurluluklar'ın, başta bireysel varlıklar ile insanlar olmak üzere ekonomilerdeki üretken kaynakların etkili kullanılması ve refah artışlarının gerçekleştirilmesini aksattığı, etkili kaynak kullanımını ve refah artışlarını sağlayan tarihi sebebin, piyasaların, 'aksamalar' ve 'kusurluluklar'ından arta kalan varlığı olduğudur. Ayrıca, piyasa aksamaları ve kusurlarının azlığı ile kaynakların etkili kullanımı ve başarılı büyüme performanslarının tarihi içinde birbirlerine eşlik ettiği bir süreçtir.

Türkiye'de bugün için en radikal iktisadi reform platformu, bir piyasa ekonomisinin, hukuku ve kültürü ile birlikte üretilmesi meselesidir.

Dipnotlar:

1- OECD, "Economic Surveys", Turkey 1995, 9. 92, DİE, "Türkiye Ekonomisi İstatistik ve Yorumlar", Mart 1995, 162

2- AB'nin Tek Senet ve Maastricht Anlaşması ile hangi iktisadi sonuçları elde etmeye yöneldiğinin, dayandığı iktisat teorisi önlemleri ile en kapsamlı şekilde sergilendiği ve Komisyon için yazılmış metinler için bkz. M. Emerson ve diğ. (1988), "The Economics of 1992, the EC Commission's Assessment of the Economic Effects of Completing the Internal Market", Oxford University Press, M. Emerson ve diğ. (1992), "One Market One Money: An Evaluation of the Potential Benefits and Costs of Forming An Economic and Monetary Union" (Oxford University Press)

Prof. Dr. Yahya Sezai Tezel

A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi, İktisat Bölümü Öğretim Üyesi

En Değerli Kâr Ortaklarımızdan Doğu Ladini.

Dünyada sadece Doğu Karadeniz Ormanları'nda ve Kafkasya'da bulunan Doğu Ladini, ülkemizin korunması gereken doğal zenginliklerinden biridir. Garanti, gelirinin bir bölümüyle, Doğu Karadeniz Ormanları'nın korunması için çalışan Doğal Hayatı Koruma Derneği'ni destekliyor.

GARANTİ

Türkiye'nin bakışı

Umutlar ve Gerçekleşenler

Umut Arık

Varşova Paktı ve Comecon düzeni, Sovyetler Birliği'nin askeri gücünü, ekonomik başarı, teknolojik ilerleme ve toplumun tatmini açısından tamamlayamaması sonucu çökmüştür. Merkezden planlı, üretim güçlerini halka maledecek halk demokrasileri çerçevesinde sınıfsız toplumlar arayışı, yetmiş yıllık bir deney sonucu hüsrana uğramış, ortaya çıkan parti elitlerine dayalı oligarşik diktatoryalar oluşmuştur. Bu diktatoryalardan daha açık ve ekonomik verimliliği daha yüksek toplumsal düzenlemelere, komünist yaklaşım içinde yaklaşmayı uman glasnost ve perestroika çabaları ise komünist çerçevenin geçersizliğini bütün çıplaklığı ile ortaya sermiş ve kaçınılmaz sonun başlangıcını teşkil etmiştir. SSCB'nin dağılması, aynı topraklar üzerinde yeni devletlerin kurulması ve çeşitli özerk bölgelerin bağımsızlık gayretlerine, hatta mücadelelerine girişmesi dünyada özellikle bu bölgede yeni bir uluslararası ilişkiler düzeninin kurulmasını gerektirmiştir.

Yeni düzen arayışı içinde köklü değişimlerin yaşandığı dünyamızda, değişmesi mümkün olmayan stratejik önemin yanında, sosyal alanda gelenekçilikten barışçı evrimciliğe geçmiş ve demokratikleşmeyi başarmış olan Türkiye, fanatizmden modernizme ulaşma çabasındakilere örnek sayılacak kapalı ekonomiden piyasa ekonomisine geçiş süreci için rehber olabilecek konumdadır.

Türkiye Cumhuriyeti hükümeti, bu yeni ilişki düzeninde Türk Cumhuriyetleri öncelikli olmak üzere, tüm yeni Cumhuriyetler'in barış ve mutluluk içinde yaşamaları için

etkin çabalara girmiştir. Halkın iradesi ile oluşacak, parlamenter çoğulcu demokrasiye geçmek ve bu devlet yapısını muhafaza edebilmek için hangi güçlüklerin aşılması ve nelerin yapılmaması gerektiğini yakın tecrübeleri ile öğrenmiş bulunan Türkiye Cumhuriyeti, hemen yambaşındaki oluşuma kaynaklarını seferber edebilmek için kararlıdır. Bununla birlikte, Türk Cumhuriyetleri'nin yatırım ve finansman ihtiyaçlarının büyüklüğü gözönüne alındığında, ihtiyaçların karşılanmasında ülkelerarası işbirliğinin ne denli gerekli olduğu açıkça görülmektedir.

Bu devletler için her ne kadar "Yeni Bağımsız Devletler" tabiri kullanılmakta ise de, uzun yıllar tek ve güçlü bir merkezde tüm karar gücünün kullanıldığı bir bütünün dağılması ile ortaya çıkan parçaların, gerçek anlamda ekonomik ve siyasal bağımsızlıklarını kazanabilmeleri, sorunlarla dolu bir geçiş sürecini, sorunsuz olarak aşabilmelerine bağlıdır.

SSCB sisteminde ekonominin ve merkezi otoritenin güdümündeki işletmelerin verimi düşük, malların fiyat-maliyet ilişkileri bozuk olduğu için, bağımsız olan ve piyasa ekonomisini kabul eden bu devletler, devasa ekonomi ve yönetim problemleriyle karşı karşıya kalmışlardır. Sözkonusu devletlerin yöneticileri, özgür, bireyleri eşit ve parlamenter demokratik bir sistemde toplumların kendilerini yönettiği bir devlet düzeni kurmak, piyasa ekonomisinin gereği olan insan ilişkilerini düzenleyecek hukuki değişiklikleri yapmak, serbest girişimin doğması ve gelişmesi için

gerekli koşulları sağlamak için çalışmaktadır. Bütün bunları yaparken en azından toplumun günlük ihtiyaçlarını belli bir düzeyde karşılamak ve umutlarını, bekleşlerini canlı tutmak gibi çok zor bir görevle karşı karşıya kalmışlardır.

Söz konusu devletlerin ihtiyaçları hem kararlı bir dengeyi korumak hem de kalkınmak için çok büyük olmakla beraber, bu ülkeler klasik anlamda geri kalmış veya kalkınmakta olan ülkeler değildir. Kalkınma seviyesi bazı alanlarda Batı dünyasından çok farklı ve Batı anlayışına göre geri olmakla beraber, birçok alanda oldukça ileri düzeydedir. Okuma yazma seviyesi yüksek, disiplinli, sanayi alışkanlığı olan mesken ve altyapı konularında belli düzeyde ileri toplumdur.

Yeni Bağımsız Türk Cumhuriyetleri, istisnasız olarak hatta daha bağımsızlık ilan edilmeden önce, Türkiye ve Türk halkı ile yakınlıklarının bilinci içinde olmuşlardır. Bu

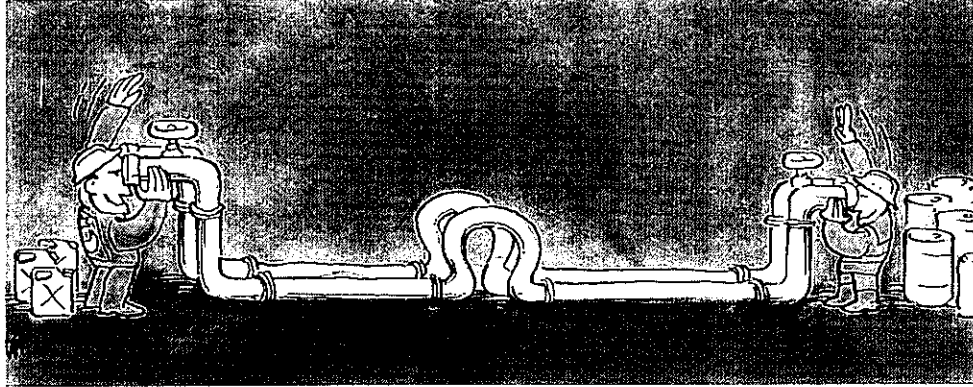
bilinç, bağımsızlıkla beraber bir çok karşılıklı üst düzey ziyaret ile kendini göstermiş ve kültürel yakınlığın da etkisiyle bağımsızlığın ge-

rektirdiği yapıların örnekleri Türkiye'de aranmaya başlanmıştır. Türkiye ulaşılacak istenen 'Hür Dünya' ile bütünleşme hedefini gerçekleştirmiş, benzer nitelikleri bulunan bir topluma sahip, anlaşılır, yakın bir örnek olarak görülmeye başlanmıştır. Toplumsal, siyasal, kültürel ve ekonomik değişim için Türkiye'den destek ile yeni bir uluslararası sorumluluk alması istenmiştir. Orta ve Doğu Avrupa'yı, Baltık ve Urallar'ın batısını kendisine daha yakın bir ilgi alanı olarak gördüğü; ayrıca somut biçimde Türkiye ile birlikte hareketin bazı önemli yararları olduğunu algıladığı için, bu beklenti, Batı camiası bakımından da geçerli olmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti kendisine sunulan bu yeni uluslararası sorumluluğa gerçekçi bir değerlendirme ile yaklaşmıştır. Öncelikle ülkeye çok yakın altı Cumhuriyet'in (Azerbaycan, Kazakistan, Özbekistan, Tacikistan ve Türk-

menistan) istikrar ve refahının ve toplumsal değerlerindeki şekillenmelerin Türkiye'yi gerek ulusal, gerekse uluslararası düzeyde önemli ölçüde etkileyeceğini algılamıştır. Kafkasya ve Orta Asya'da dengeli ulusal ve uluslararası yapılanmalar sağlanabildiği takdirde, teknolojik gereksinimleri Türkiye'den karşılanabilecek büyük alanlara yayılmış küçük nüfuslara sahip küçük sermayelerin büyük işler yapabildiği Yeni Türk Cumhuriyetleri'nin, Türkiye Cumhuriyeti'yle ekonomik tamamlayıcılıkları da her iki taraf için yararlı bir gerçek olarak gözlenmiştir. Bu gözlem aslında yeni bir Avrasya gerçeği gözlemidir.

İşte bu genel ve gerçekçi değerlendirme içinde kültürel yakınlık, ekonomik tamamlayıcılık, ulusal ve uluslararası ortak çıkarlar ve egemen eşitlik, Türkiye ile Türk Cumhuriyetleri arasında işbirliğinin temelini teşkil etmiştir. Bu temele istinaden, Türkiye Cumhuriyeti, yeni Türk Cumhuri-

yetleri'ni tanıyan, karşılıklı büyükelçilikler açan ilk ülke olmuştur. Birleşmiş Milletler ve İhtisas Teşekkülleri, Dünya Bankası, Nato Asamblesi,

Avrupa Konseyi, OECD, ECO, İslam Konferansı Örgütü gibi uluslararası forumlara üye olmaları için destek sağlamıştır. Türkiye, büyükelçilikleri aracılığıyla temsil edilmedikleri ülkelerde diplomatik yardım olanağını emirlerine vermiştir. Türkiye ile kara ulaştırması, sivil havacılık, haberleşme, ekonomik ve teknolojik işbirliği yabancı sermayenin korunması ve teşviki, çifte vergilenmenin önlenmesi, kültürel işbirliği gibi çeşitli alanlarda işbirliğinin yasal temelini sağlayacak anlaşmalar yapılmıştır.

Aynı zamanda ulaştırma, haberleşme, ekonomik ve teknik işbirliği, sanayinin kurulması ve geliştirilmesi, tarım, maden ve enerji gibi tabii kaynakların geliştirilmesi ve işletilmesi, kültürel ve bilimsel işbirliği, bölgede etkili olacak yeni kadroların yetiştirilmesi, bölgenin tarihi, dil ve kültür gerçeklerinin araştırılması gibi alanlarda pek çok

sayıda program ve proje gerçekleştirilmiştir. Tarihin en eski dönemlerinden beri mevcut bulunan Avrasya kavramının çağdaş değişimler sonucunda kazandığı bu yeni önem, Türkiye'ye Avrasya'da çok çeşitli yeni sorumluluklar yüklemektedir. Bölgesindeki ve dünyadaki siyasi dengelerin oluşması, ekonomik kalkınma gerçekleştirilirken çevresel faktörlerin korunması ve akılcı değerlendirilmesi, etnik ve kültürel çekişmelerin dünyada kurulmakta olan yeni düzene uygun şekilde çözülebilmesi amacıyla uluslararası işbirliği zeminleri hazırlamak, Türkiye için sadece yararlı değil, çağdaş ve 200'li yıllara hazırlanan bir ülkenin gereği olarak görülmektedir.

Türkiye bu sorumlulukları üstlenirken, başta Türk kültürünü paylaşan topluluklar ve komşu ülkeler olmak üzere bütün ilgili ülkelerle, ekonomik, ticari, teknik, sosyal, kültürel ve eğitimle ilgili işbirliğinin geliştirilmesi elbette atılacak gerçekçi bir adım olacaktır. Bu görevi gerçekleştirmek amacıyla Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı (TİKA) doğrudan Dışişleri Bakanı'na bağlı olarak 1992 yılında kurulmuştur. Bu ülkeler ile ekonomik ilişkilerimiz, şu çerçevede gerçekleştirilmektedir: 1- Demokrasiye dayalı liberal, sosyo-politik ve hukuki sistemlerin kurulması çalışmaları, 2- Ekonomik reform programlarının hazırlanması, 3- Ulaştırma-haberleşme altyapılarının iyileştirilmesi, 4- Kamu iktisadi teşekküllerinin yeniden yapılanmaları, özelleştirme, küçük ve orta ölçekli sanayilerin yönlendirilmeleri, 5- Kamu ve özel sektörde iş idaresi kapasitelerinin yaratılması, 6- Finans-bankacılık sisteminin geliştirilmesi, 7- Tarımsal üretim, gıda sanayii, üretimi ve bunların pazarlanması, 8- Savunma sanayilerinin sivil sanayilere dönüştürülmesi, 9- Ticaret, yatırım ve özel sektör katılımına ilişkin çalışmalar, 10- Enerji ve çevre sorunları. Ekonomik ilişkiler, sözkonusu ülkelerin ihtiyaçları, yatırım ve hizmet öncelikleri esas alınarak belirlenmiştir.

a. Eximbank kredileri

Bu ülkelerin dış ticaretlerini artırmak amacıyla finansman imkanı olarak Türk Eximbank tarafından kredi açılmıştır. 1992'den bu yana açılan kredi limiti 934.2 milyon dolar olmuştur. Bu kredinin yaklaşık olarak % 50'si ihracat kredisi, diğer yarısı ise proje kredisi şeklinde kullanılacaktır. Bugüne kadar kullanılan miktar 434.3 milyon doları bulmuştur. Sözkonusu kredi, 5 Orta Asya ülkesi ile 2

"Bürokrasi hâlâ problem"

AHMET ÖZEDRİM / Degere Genel Koordinatörü

Degere Enterprises Group A.Ş. 1984 yılından beri eski Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliğinde faaliyet göstermektedir.

1991 yılında SSCB'nin dağılması ile faaliyetlerini yeni kurulan Türk Cumhuriyetlerine de taşımıştır. Halen Orta Asya'da Kazakistan ve Özbekistan'da kurmuş bulunduğu ofisleriyle ticaret ağırlıklı olarak çalışmaktadır. Kazakistan'dan demir çelik ve demir dışı metaller kıymetli maddeler ve madenler ile Özbekistan'dan bakır tel ağırlıklı olarak Türkiye ve diğer ülkelere mal temin etmektedir.

Kazakistan'dan alınan bakır katodları zaman zaman Özbekistan'daki fabrikada tel haline getirilip ihracat etmek gibi iş organizasyonları bütün güçlüğüne rağmen, gruba tecrübe ve iş imkanları kazandırmıştır.

Buralarda özellikle ticaret yapılan malların üretiminde darboğaz giderici, kalite artırıcı yatırımların organizasyonunda da batının finans ve teknik bilgi imkanlarını getirme ve uygulama çalışmaları bulunmaktadır.

Türk Cumhuriyetlerindeki işletmelerde, Rusya Federasyonunda olduğu gibi eski teknolojinin, hammadde ve enerji gereksiminde meydana gelen kopuklukların ortaya çıkardığı verimsiz üretim, malların pazarlama ve satış anlaşmalarının yapılmasını zorlaştırmaktadır. Ayrıca nakliyyede meydana gelen gecikmeler ve aksamalar ile ani ve yüksek navlun fiyat artışları sevkiyat zamanlamasını da belirsiz kılmaktadır.

Bu tip problemleri Degere Grubunun, mahalli personelin de bulunduğu ihtisaslaşmış elemanlarından oluşan temsilcilik ofisleri çözümlenmeye çalışmaktadır.

Bu bölgedeki işletmelerin ayrıca içinde bulunduğu finansman sıkıntılarını, müşterilerin on ödeme yapmasını gerektirmektedir.

Bu hedeflerle gerek yatırım projelerinde gerekse ticari faaliyetlerde bu ülkelerle iş geliştirmek, ancak finansman paketi ile beraber mümkün olmaktadır. Bunun için de hükümetin izleyeceği politika çerçevesinde yönlendirebileceği, Türk Eximbank ve diğer Türk Bankaları buralardaki girişimcilerin faaliyetlerini destekleyerek kredi veya sigorta imkanlarını arttırmaktadırlar.

Devlet kuruluşları ve hükümet üyelerinin üst seviyede yapacağı ve devamlılık gösteren temaslar ise, bu ülkelerde olan bürokratik problemlerin azalmasına imkan tanıyacaktır.

Türk Cumhuriyetlerin kuruluşlarında gösterilen heyecan ve destek, Batı ve Uzakdoğu'nun dev finans, sanayi ve ticari kuruluşları ile, bu bölgede rekabet eden Türk girişimciler için günün şartlarına uygun olarak istikrarlı bir şekilde kesintisiz devam etmelidir.

Aksi takdirde, Türkiye ile olan munasebetler diğer ülkelere kıyasla azalacak ve bunlara tekrar bir ivme kazandırmak çok zorlaşacaktır.

Televizyonunuz mükemmelse,

en iyi yönetmen sizsiniz...

Üstün renk ve ses performansıyla... Bütün işlemlerin kolayca yapılmasını sağlayan menü sistemiyle...

Tüm kontrolleri elinizin altında tutan olağanüstü yeni uzaktan kumandasıyla, Arçelik mükemmel televizyon, siz en iyi yönetmensiniz!

Kafkasya ülkesi tarafından kullanılmaktadır. (Özbekistan, Türkmenistan, Kazakistan, Kırgızistan, Azerbaycan, Gürcistan ve Tacikistan)

b. İnsani yardımlar

Sağlanan krediler yanında bu ülkelere insani yardım çerçevesinde de önemli ölçülerde harcama yapılmaktadır. 1991 yılından bu yana yapılan bu yardımların tutarı 204.5 milyon ABD dolarına ulaşmıştır. 1992 ve 1993 yıllarında büyük rakamlara ulaşan yardım 1994 yılından bu yana azalma eğilimine girmiştir. Bu gelişme, başlangıçta ciddi şekilde hissedilen sıkıntının ve dağınıklığın bir ölçüde düzelmeye başladığının göstergesidir. Bu yardımın yaklaşık olarak %25'i Özbekistan ve %25'i de Azerbaycan tarafından kullanılmıştır.

c. Dış ticaret hacmi

Türkiye'nin bütün ülkelere yaptığı ihracatta birinci sırayı gıda sanayi mamülleri almaktadır. Diğer ihracat kalemleri ise, bitkisel ürünler, kimya ve bağlı yan sanayi ürünleri, dokumaya elverişli maddeler ve mamülleri, ayakkabılar, canlı hayvanlar ve hayvansai ürünler, taş, alçı, çimento, cam ve cam eşya, adi metaller ve metallere yapılan eşyalar, makineler, mekanik cihazlar, optik alet ve cihazlar ve taşıt araçlarıdır. İhracatta belirli bir artış trendi gözlenmektedir. 1992'de toplam ihracatımız 860 milyon dolar iken, bu değer 1994 yılında 1.865 milyon dolara ulaşmıştır. Bu ihracatın yaklaşık olarak % 40'ı Rusya Federasyonu'na gerçekleştirilmiştir.

Türkiye'nin, 'Yeni Bağımsızlığını Kazanan Cumhuriyetler' ve bazı Balkan Ülkeleri'nden ithal ettiği başlıca maddeler ise mineral maddeler, adi metaller ve metallere yapılan eşyalar, taşıt araçları, mekanik araçlar, deriler, köseleler, postlar ve kürkler, canlı hayvanlar, dokumaya elverişli maddeler ve bunlardan mamül eşyalar, mineral maddeler, ağaç ve ahşap eşyalar, kağıt ve kartondur. Bunların yanısıra, Özbekistan'dan

önemli ölçüde pamuk ithal edilmektedir. İhracatta olduğu gibi, ithalatımızın da büyük bölümü (yaklaşık % 45'i) Rusya Federasyonu'ndan gerçekleştirilmiştir. Söz konusu ülkelerden yapılan ithalat, bu ülkelere yaptığımız ihracattan daha fazladır. İhracat-ithalat oranı 1992, 1994 yılları itibarı ile sırasıyla 0.56 ve 0.78 olmuştur. Bu oranlar toplam ihracatımızın artış eğilimine girdiğini göstermektedir.

d. Faaliyet gösteren Türk firmaları

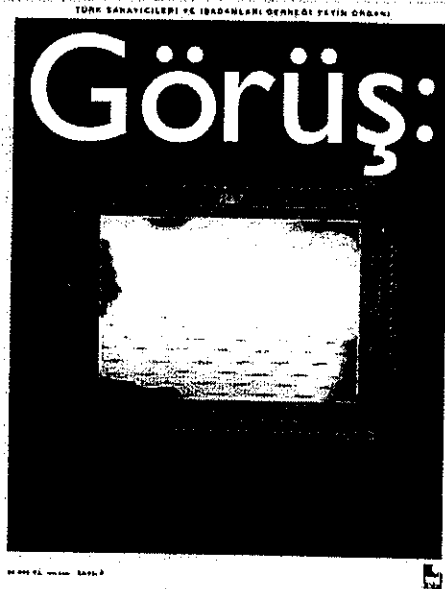
İşadamlarımız bölgede giderek gelişen bir faaliyet trendi içindedirler. Bölgede ticari ve yatırım faaliyeti gösteren Türk firmalarının iş hacmi 8 milyon dolara yaklaşmış bulunmaktadır. Rusya, Kazakistan ve Türkmenistan, sıralamada başta gelmektedir. Bu gelişmelerde, bölgede yatırım ve ticareti artırmak amacı ile Türk, Amerikan, Japon ve Avrupalı işadamları için bölgeye düzenlenen iş gezilerinin rolü büyük olmuştur.

e. Avrasya Ticaret ve Sanayi Odaları Birliği

Ekonomik faaliyetler arasında bu önemli konuya değinmekte de yarar görülmektedir. TİKA'nın girişimi ile Mayıs 1993 tarihinde Ankara'da düzenlenen "1. Avrasya Ekonomik İşbirliği Konferansı" ile Avrasya Ticaret ve Sanayi Odaları Birliği'nin temelleri atılmıştır. Bunun sonucu olarak Birliğin ilk Genel Kurulu, Aralık 1993'de gerçekleştirilmiştir.

f. Karadeniz Ekonomik İşbirliği

Karadeniz Ekonomik İşbirliği ülkeleri arasındaki siyasi ilişkileri güçlendirmek ve bunun doğal bir sonucu olarak yatırım ve ticaret hacmini artırmak amacıyla önemli faaliyetler sürdürülmektedir. Bunların dışında, Türkiye'nin özellikle Orta Asya Türk Cumhuriyetleri, Azerbaycan ve Gürcistan'a sağladığı ekonomik destek, götürdüğü ulaştırma ve haberleşme hizmetleri, geliştirdiği kısa ve uzun dönemli ekonomik işbirliği, diğer ülkelerle kıyaslanmayacak ölçüde geniş, çeşitli ve kapsamlı olmuştur.

Görüş, 4 sayısında Orta Asya Cumhuriyetleri'ni gündeme getirerek Türkiye'nin jeopolitik avantajına dikkat çekmişti

Umur Ark
Büyükelçi/TİKA Başkanı

Eximbank'tan hem ülkeye hem ihracatçıya destek

Türk Eximbank, 1992 yılından başlayarak 'ülke kredileri sigortası/garantis'i' programları çerçevesinde Orta ve Batı Asya'da kurulan yeni Cumhuriyetlere toplam 986 milyon ABD doları tutarında kredi açmış bulunmaktadır.

Bu kredilerin bir bölümü ihracatın finansmanı, bir bölümü de proje finansmanı için kullanılmaktadır. Söz konusu kredilerle, Türk Eximbank yalnızca kısa dönemde gıda, tıbbi malzeme, ilaç, makina, ekipman, otomotiv ve diğer sektör malları için ihracat finansmanı sağlamış olmakla kalmamış, aynı zamanda uzun dönemde de bu ülkelerin ihtiyaç duyduğu inşaat ve sınai tesis projelerine finansman imkanı sağlamıştır. Böylelikle, Cumhuriyetler'in ekonomilerindeki darboğazların üstesinden gelmeyi ve onların merkeziyetçi bir ekonomiden pazar ekonomisine geçişlerindeki zorlukları kolaylaştırmayı amaçlanmaktadır. Türk ticari bankaları da Türk Eximbank garantis'i altında finansman sağlamaktadır. Yüklemelerin % 95'i finanse edilirken, toplam vade, ortalama 24 ay olarak belirlenmiştir. Proje finansmanı için ise toplam vade 6 aya kadar çıkmaktadır. Finansman oranı yine % 95 iken, finansman türü Eximbank'ın doğrudan kredi kullandırımı ya da fon sağlanmış ise, Eximbank garantis'i altında fonlama yapılmaktadır. İç piyasanın orta ve uzun vadeli kredi sağlama-daki kısıtları ve Türkiye'nin bu ülkelere sürekli artan ihra-

cat hacminin desteklenmesi amacıyla Türk Eximbank uluslararası piyasalardan finansman imkanları aramaktadır. Bunun için Japon Eximbank ile 200 milyon ABD dolarlık bir anlaşma imzalanmıştır. Bu kredinin bir bölümü Türkiye Cumhuriyetler'deki projenin finansmanında kullanılmaktadır.

Türk Eximbank, Türkiye Cumhuriyetler'e yönelik ülke kredilerinin yanısıra, bu ülkelere ihracat yapan ihracatçı-larımızı, kısa vadeli ihracat kredileri ve ihracat kredi sigortası programlarıyla da desteklemektedir. Bu yılın ilk altı ayında toplam olarak 53 trilyon 22 milyon lira düzeyinde kısa vadeli ihracat kredisi kullandıran Eximbank'ın kredi hacmi, önceki yıla göre % 205.36 oranında artmıştır. Geçen yılın ilk altı ayındaki kredi kullandırımı 17 trilyon 364 milyar lira düzeyinde bulunuyordu. Bu artış, döviz bazında da tablolarımıza yansımış bulunuyor. Eximbank'ın kısa vadeli kredileri toplamı, 1994 yılının ilk 6 ayında 728 milyon dolar düzeyinde iken, bu yılın aynı döneminde kredilerin 1 milyar 260 milyon dolara ulaştığı belirlenmiştir. Yıl sonunda 120 trilyon liralık ihracat kredisi kullandırmayı hedeflemiş bulunan Eximbank'ın, bu hedefe rahatlıkla ulaşabileceği görülmektedir.

Ersay Volkan
Türk Eximbank Genel Müdürü

TÜRK EXIMBANK TARAFINDAN AÇILAN KREDİLERİN DAĞILIMI (Milyon USD)

ÜLKELER	TİCARET FİNANSMANI		PROJE FİNANSMANI		TOPLAM	
	LİMİT	KULLANDIRIM	LİMİT	KULLANDIRIM	LİMİT	KULLANDIRIM
ÖZBEKİSTAN	125.00	124.58	125.00	17.40	250	141.98
TÜRKMENİSTAN	75.00	74.99	16.00	12.91	91	87.90
KIRGIZİSTAN	28.70	20.98	46.30	4.80	75	25.78
KAZAKİSTAN	55.70	39.89	144.30	53.86	200	93.75
AZERBAYCAN	100.00	51.28	150.00	8.19	250	59.47
TACİKİSTAN	50.00	16.06	-	-	50	16.06
GÜRCİSTAN	50.00	41.52	-	-	50	41.52
NAHÇIVAN	20.00	19.63	-	-	20	19.63

Ve diğer su kumanda merkezleri:

Apollo

Her zevke, her bütçeye uygun. Banyo bataryası, lavabo ve eviye bataryası gibi çeşitleriyle çok kullanışlı.

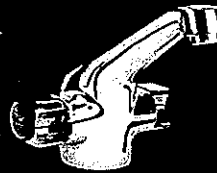
Apollo-Lux

Seramik diskli, çok pratik ve kullanışlı bir model. Kuvvet bataryasından çamaşır musluğuna, çok çeşitli seçenekler sunuyor.

Atlantis

Seramik diskli, 90°'lik açma kapama düzeniyle çok kullanışlı... Mutfak ve banyoların vazgeçilmez şıklığı.

Armix

Artema'nın ilk "tek kumandalı ürünü". Tek hareketle açılıp kapanıyor, suyun sıcaklığını istenilen ayar da tutabiliyor.

İşte en yeni su kumanda merkeziniz:

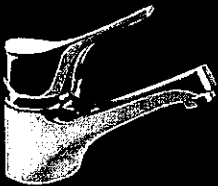
Artemis

Artemis... Artema'nın en yeni ürünü... Yıllarca hiç yorulmadan, durup dinlenmeden evinizdeki suya "tam kumanda" edecek. Çağdaş çizgileri, işlevsel yapısı, üstün konfor ve estetiği ile özel olarak tasarlanan Artemis, milyonlarca kez açılıp kapanmaya hazır. Hem de yumuşacık bir hareketle... Suyun sıcaklığını hemen ayarlıyor, içindeki seramik kartuş sayesinde hiç aşınmıyor. Artemis'in, lavabonuzun büyüklüğüne göre seçebileceğiniz değişik boyutları var. Sadece Artemis'te bulunan Spiralli Lavabo Bataryası ise, size hoş bir ayrıcalık sunuyor: İsteddiğiniz zaman banyonuzun içinde sizi takip edebiliyor. Bütün Artema'lar gibi 34 ayrı kalite kontrol testinden geçen Artemis, mutfak ve banyolarınızın vazgeçilmez şıklığını tamamlayacak.

Artema, Türkiye'de kendi alanında **ISO 9001** Kalite Sistem Belgesi'ne sahip ilk markadır.

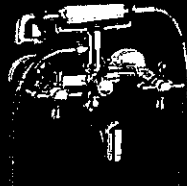
ArtemA

|||Eczacıbaşı

Armix-Lux

Seramik kartuşu sayesinde yumuşak bir dokunuşla açılıp kapanıyor. Lavabo, banyo, duş, eviye ve bide çeşitleriyle zengin bir Artema serisi.

Arlux

Klasik çizgileri, çağdaş bir anlayışla yeniden biçimlendiriyor. Ergonomik tasarımı, büyük kullanım kolaylığı sağlıyor.

Artema ve Vitra'lar, bir Eczacıbaşı Holding kuruluşu olan EYAP tarafından üretilmekte. Türkiye ve dünya pazarlarına sunulmaktadır.

Geo-politik üstünlüklerden yeni jeo-ekonomik paradigmalara

Çelik Kurdoğlu

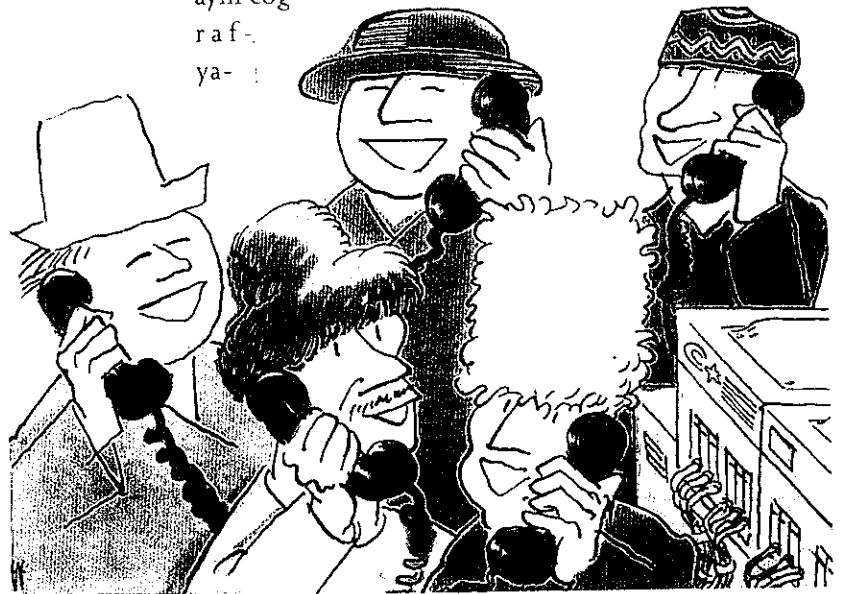
Yalta Konferansı 1945 yılında İkinci Dünya Savaşı'na bir son getirirken, uluslararası ekonomik ilişkilerin geleceğini de önemli ölçüde belirlemişti. Sovyetler Birliği'nde uygulanan ekonomik-siyasal rejimin özellikleri bu ilişkilerin Varşova Paktı-Comecon ile NATO-OECD bloklaşmaları çerçevesinde şekillenmesine yol açtı. İki blok arasındaki ticari ilişkiler belli mallarla sınırlı kalırken, Varşova Paktı Comecon bünyesinde üye ülkelerin karşılaştırmalı üstünlüklerine bakılmaksızın ve birbirlerine bağımlı kalmalarını temin edecek şekilde ihtisasslaşmasını beraberinde getirdi.

Bu süreç devam ederken, bazı ülkeler Comecon ülkeleriyle ticari ve sınai işbirliğini devam ettirdi ve hatta yoğunlaştırdı. Örneğin Finlandiya, özellikle Rusya Federasyonu'nun Batı ile ticaretindeki esas koridor olurken, Avusturya bu ticaretin finansmanında yeni modeller üretti. Hindistan ise, Sovyetler Birliği'nin ekonomik kalkınma modelini benimsedi ve bunun beraberinde getirdiği ticaret şekillerini uygulamaya koydu.

Türkiye'nin seçimi, her zaman NATO-OECD ülkelerinden ve bu blokta geçerli olan ekonomik politikalarından yana olmuştu. Türkiye ticaret alanında bu tercihi ne herhangi bir aykırılık taşımayacak olan bir Finlandiya-Avusturya modeline iltifat etmemiş, temel siyasal seçimine en ince detaya kadar sadık kalmıştır. Bu uygulamanın istisnaları cam, demir-çelik, alüminyum sanayilerinde OECD ülkelerinin teknoloji ve finansman konularında yardımcı olmamaları ve hem gerekli teknolojiyi, hem de finansmanı esirgemeleri üzerine Sovyetler Birliği ile işbirliğine gidilmesi olmuştur.

Varşova Paktı'nı meydana getiren siyasal modelin sona ermesi, Comecon dünyasının kendi iç bütünleşmesinden çıkararak, her ülkenin dış dünya ile serbest ticaret koşullarında ilişki kurmasına yol açmaktadır. Belki, Türk ekonomi tarihinde ilk defa olarak iç ekonomik konjonktürle dış dünyadaki gelişmeler paralelleşmekte, ülkemizle

aynı coğrafya-

da bulunan büyük bir pazar ve ekonomik işbirliği potansiyeli ülkemizin dışa açılması ile aynı anda oluşmaktadır.

Türkiye'de geçerli olan nisbi fiyatlar aruk doğrudur. Kaynak tahsisleri karşılaştırmalı üstünlüklere uygun olarak yapılmaktadır. Öte yandan, bundan 10-15 yıl önce uluslararası piyasalara girişi engelleyen teknoloji faktörü piyasası artık saydamdır. Teşebbüs gücüne sahip olan, mühendislik ve finansman unsurlarını örgütleyebilen firmalar piyasalara girebilmektedir. Özellikle, 1979 yılından beri sık sık karşılaşılan olumsuzluklara karşın ihracatımızın azalmaması, çeşitli büyüklükteki firmaların dış dünyada başarısının önemli bir nedenidir.

Türkiye'nin bu süreç içinde sahip olduğu önemli bir avantaj, firmalarımızın katılmış, kalıplaşmış ilişkilerin ve yapılaşmaların içinde bulunmamalarıdır. İmalat sanayiinde "esnek üretim modelleri" gibi ticaret ve tahhüt sektörlerinde çalışan firmalarımız da, iş olanaklarının gerektirdiği düzenlemeleri yapabilmektedir. Tahhüt firmalarımızın 20 yıldır, otomotiv, elektrik-elektronik ve diğer alanlarda yan sanayilerin son 10 yıl içinde uluslararası pazarlarda göstermekte olduğu başarı, bir yandan teknoloji alanındaki olanakların, diğer yandan mühendislik ve yönetim gücünün üstünlüklerinden ileri gelmektedir. Yoksa enflasyon ve onun beraberinde getirdiği maliyet handikaplarına ilaveten, diğer ülkelerdeki rakiplerinin yararlandıkları teşviklerden de yoksun olan özel sektör firmalarının gözardı edilemeyecek bir başarıyı göstermeleri açıklanamaz.

Ticari ve sınıai işbirliği alanındaki olanakları bölgedeki siyasal gelişmelerden bağımsız olarak ele almak doğru değildir. Bu husus önemli altyapı ve sanayi projeleri bakımından özellikle doğrudur. Örneğin, uluslararası gündemde önemli yer tutan petrol ve doğalgaz boru hatlarını salt ticari projeler olarak ele almak doğru değildir. Bu projeler hem talep yönü itibarıyla, yani petrol ve gaz ihtiyaçlarını değişik kaynaklardan ve hatta farklı güzergahlar izleyerek karşılamaya özen gösteren ülkeler bakımından, hem de bu önemli enerji girdilerinin kaynağını kontrol eden ülkeler için önem taşımaktadır.

Türkiye, Kazak ve Azeri petrolü ile Türkmen gazının kendi topraklarından geçerek uluslararası piyasalara intikal etmesini istemektedir. Talep, bu projenin gerçekleş-

"Özel sektör yatırım atağında"

ALPER KAPTANOĞLU / Alarko Dış İlişkiler Grup Koordinatörü*

Bu ülkeler bizim 25-30 yıl önceki durumumuzda... Yeniden yapılanma olgusuyla birlikte bu ülkelerde ani bir ihtiyaç patlaması olduğundan çok şeyi aynı anda istediklerini görüyoruz. Türki Cumhuriyetleri kullanılabilir doğal kaynaklar bakımından zengin olduğu gibi bazı alanlarda yüksek teknolojiye sahipler. Sahip oldukları bu potansiyel, eski rejimin etkileri azaldıkça harekete geçmektedir. Başlangıçta özellikle tüketim maddeleri alımına, bir süre sonra da bina yapımına (otel, ofis gibi) yönelen bu potansiyelin bundan sonra ciddi altyapı projelerine yöneleceğine inanmaktayız. Çünkü bu ülkelerde her ne kadar yol, metro, merkezi ısınma gibi sistemler varsa da, verimsiz oldukları ve yakın bir gelecekte ciddi yatırımlara gerek duyulacağı açık bir şekilde görülmektedir. Bu projeler doğal olarak devletin üstleneceği projeler olacaktır. Öte yandan, tüketim mallarına yönelik pazar dolayısıyla oluşan rantlardan özel yatırımcıların da türediği ve bu kesimin daha sonra inşaat yatırımlarına yöneldiği görülmektedir. Yakın gelecekte bu özel kuruluşların rantlarını endüstriyel yatırımlara dönüştüreceğine kesin gözüyle bakılmaktadır.

mesini haklı gösterecek boyuttadır. Ama, bu konudaki çalışmaları yaparken bölgedeki siyasal ve ekonomik ilgi ve çıkar odaklarının gözardı edilmesi, girişimlerin olumlu sonuç vermesini önleyebilecektir. Örneğin, dünyanın en büyük doğalgaz üreticisi olan Gazpromexport şirketini dışlayan bir projenin gün ışığını görmesi beklenmemelidir; tıpkı dünyanın önemli petrol dağıtım şirketlerinin stratejilerine ters düşen projelerin yaşama şansının bulunmaması gibi. Çünkü burada sözkonusu olan, herhangi bir malın üretimi veya önemli ölçekte de olsa sıradan bir yatırım projesinin gerçekleşmesi değildir.

Tüm dünya kamuoyu Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra ortaya çıkan Orta Asya Cumhuriyetleri'ndeki gelişmeleri büyük ilgi ile izlemektedir. Bu ülkeler Türkiye bakımından tarih, kültürel miras, etnik ortaklıklar bakımından özel önem taşımaktadır. Ama unutulmamalıdır ki, Rusya Federasyonu'nun bu ülkelere ilgisi de devam etmektedir. Çünkü bu ülkelerde hâlâ,

Ekonomik İşbirliği projesinde karşılaşılan ve zaman zaman ciddi boyutlara varan sorunları bu muhalefet sinerjisi ile ilişkilendirmek mümkündür.

Burada karşılaşılan engelleri aşmak da mümkündür; sorun olarak gözükken bazı olayların aslında çözüm olarak değerlendirilebileceği unutulmamalıdır. Türkiye, fevkalade önemli kozları ve manivelaları kendisine sağlayan bir coğrafyada yer almaktadır. Bu coğrafyanın çeşitli büyük ülkelerin uzun vadeli global stratejileri ışığında geliştirdikleri politikalarından etkilendiği unutulmamalıdır. Bunun en güzel örneği, Güneydoğu Anadolu'da on yıllardır yaşanan olaylardır. Bu bölgede yaşanan olaylar başta petrol olmak üzere çeşitli stratejik nedenlerle yaratılan yapay devletlerin içine girdikleri sarsıntılardan sonra ortaya çıkan siyasal boşluklardan kaynaklanmaktadır. Bölgedeki krizi tümüyle Türkiye'ye mal etmek, sorunun çözüme kavuşturulmasını engelleyecektir. Tıpkı doğu sınırlarımızda devam eden sorunların, bölgedeki stratejik

Türkiye'nin, Orta Asya Cumhuriyetleri'yle kurduğu ekonomik ilişkide sahip olduğu önemli bir avantaj, firmalarımızın katılmış, kalıplaşmış ilişkilerin ve yapılaşmaların içinde bulunmamalarıdır.

bazen önemli seviyelere ulaşan Rus nüfus bulunmaktadır. Ayrıca, önemli sanayi tesislerinde Rusya Federasyonu ekonomik kuruluşlarının yatırımları da vardır. Orta Asya Cumhuriyetleri ile ilişkileri geliştirirken bu faktörleri ihmal etmek, teorik planda reel politığın reddedilmesiyle kalmaz, nihai hedef olan verimli sınıai işbirliği olanaklarının gerçekleşmesini de engeller.

Türkiye'nin bulunduğu coğrafyanın içerdiği giriftlikler bundan ibaret de değildir. Örneğin yukarıda verilen örnekler, eski Sovyetler Birliği bölgesine aittir. Trakya ve Balkanlar'a geçildiğinde, bir yandan bu örneklerde görülen ve reel politığın gözardı edilmesinden kaynaklanan unsurlar yeni engellemeler olarak karşınıza çıkmakta, diğer yandan bu kez Ortodoks Kilisesi'nin ortaya koyduğu ortaklıklar/koalisyonlar adeta Türkiye'ye karşı bir muhalefet sinerjisini oluşturmaktadır. Örneğin, önemli yapıcı özellikler taşıyan Karadeniz

hesaplardan değil, Türkiye'ye mal edilen, ancak anlamlı izahı bulunmayan gerekçelere bağlanması gibi.

Burada özetlenen sorun demetlerinin sonlanması ancak ekonomik çözümlerle mümkündür. Güneydoğu Anadolu'da ticari ve sınıai faaliyetlerin başlatılması, Türkmen doğalgazının Azerbaycan-Ermenistan/İran üzerinden geçirilerek Türkiye üzerinden Avrupa'ya iletilmesi, KELB'nin Balkanlar'da çıkar birliklerini gerçekleştirecek şekilde geliştirilmesi bu çözümleri başlatacaktır. Türkiye, bulunduğu bu karmaşık ilişkiler sisteminde herkese çıkar sağlayan bir işbirliği şemasını geliştirebildiği ölçüde kendi menfaatlerini de azamileştirecektir. Ancak bunun için kısa vadeli oportünist hesaplarla girilmemesi, duygusal ve önyargılı siyasal tavırlarla hareket edilmemesi şarttır.

Prof. Dr. Çelik Kurdoğlu
DEİK Direktörü

Beko Active 368 bas sistemli stereo müzik seti

Dünya markası Beko'dan size, müziği üçüncü boyutuyla yaşatacak yepyeni bir müzik seti: Beko Active. Beko Active Stereo Müzik Seti'nde 4 bant dijital radyo, çift kasetçalar, CD player, uzaktan kumanda ve tüm Beko müzik setlerindeki üstünlüklerin yanı sıra ekstra bir özellik daha var: Bas sesleri veren üçüncü hoparlör. Beko Active ile siz de seste üçüncü boyutu yakalayın, müziği doya doya yaşayın.

Seste 3. boyutu* yakalayın.

* Bas sesleri veren ekstra
üçüncü hoparlör

MÜZİK SETİNDE DE

BEKO

Bir dünya markası

Orta
Asya
Cumhuriyetleri

Pandora'nın Kutusu

Meryem Kırımlı

Orta Asya ülkeleri bundan 3 ya da 4 yıl önce bağımsızlığını kazanmış 5 Cumhuriyet'ten, yani Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan, Türkmenistan ve Tacikistan'dan oluşmuştur. Orta Asya halkları yerleşik ve göçebe olarak iki tür hayat şeklini benimsemişlerdir. Orta Asya'nın vahalardaki halkları ve hanlıklarının Rus hakimiyeti altına geçmesi geçen yüzyılda olmuşsa da, bugünkü Kazakistan topraklarının Rus tahakkümüyle karşılaşmalarının tarihi 18. asra dayanır. Kazakların tarihinde 1730 senesi doğudan gelen Moğol akınları yüzünden büyük faciaların yaşandığı Aktaban-Şubırındı (yani tabanlar beyaz oluncaya kadar sürüklenmek ve sürüklemek) hadiseleri büyük önem taşır. Bu yıllarda Kalmuk savaşçıların önünde sürüklenen Kazak kabileleri batıya doğru kaymışlardır. Bu nedenle Kazakların Ruslarla karşılaşmaları ve 1730 tarihinden itibaren yavaş yavaş Kazak bozkırlarının Ruslarca işgali, vahadaki diğer Orta Asya hanlıklarına nazaran daha erken olmuştur. Böylece, Orta Asya ile Rus yayılmacılığı arasında bir set teşkil eden Kazak topraklarının Ruslar tarafından tamamıyla işgali, geçen asrın son çeyreğinde sıranın vahalara geldiğini göstermiştir. Bölge tarihi, 19. asırda Orta Asya Hanlıklarının Rus hakimiyeti altına

geçmesiyle birlikte nüfus ve kültür olarak önemli değişikliklere uğramıştır. Bu tarihten itibaren Orta Asya'nın özellikle bugünkü Özbekistan, Kırgızistan, Türkmenistan ve Tacikistan'ı ihtiva eden topraklarında Rusya'nın koloncilik hareketleri başlamıştır. 19. asrın ortasında Hazar Denizi ile Aral Gölü'nün doğusunda Rus varlığının sözü bile edilmezken, 1880'lerde Rus kontrolünün Afganistan'ın kuzey sınırlarına dayandığını görmekteyiz. Buhara, Hiva ve Hokand Hanlıkları varlıklarını ancak dolaylı Rus kontrolü altında koruyabilmişlerdir. Bu yıllarda Taşkent, o zamanların "Rus Türkistan"ı olarak adlandırılan bölgenin en önemli şehri olarak görülmektedir. Rus koloncilığının en tipik sembolü de bölgede pamuk üretiminin artırılmasıyla gerçekleşmiştir. Çar Hükümeti yeni işgal edilen bu bölgeden gelecek kazançları garantiye almak için Orta Asya'ya Rusları getirmeye ve bölgeyle merkez arasındaki bağlantıyı sağlamak için de tren yolu inşasına hemen başlamıştır. Bu tarihlerden itibaren Orta Asya'daki Türk ve Müslüman halkların kaderinin Ruslar'ın bölgede kullandığı siyasi ve ekonomik çarelere göre yön aldığı da görülmektedir. Birinci Dünya Savaşı ve hemen sonrasında Rusya'da

patlak veren Ekim Devrimi, Brest-Litovsk Anlaşması sonrasında çıkan iç savaş ve onu takip eden yıllar Rusya'daki bütün halklardan istisnai olarak Orta Asya halkları için çok acılı olmuştur. Özellikle, 1920 ve 1930'larda Kazak nüfusunun milyonlarla ifade edilen boyutlarda yok olması, devrin vehametini gözler önüne sermektedir. Bütün bunların sebebi maksatlı şekilde yürütülen öldürmeler, açlık ve halkın büyük çoğunluğunun başka bölge ve ülkelere kaçma teşebbüslerine neden olan Bolşevikler'in zorla yerleştirme siyaseti neticesinde olmuştur. Kazak kaynakları 1920'lerden başlayarak 1930 ve 1935'lere kadar süren yıllarda toplam Kazak nüfusunun yarısının (en az 4 milyon) yok olduğunu ve bunun bir soykırım olduğunu ifade etmektedirler.

Rus idarecileri, Orta Asya halklarını etnik bazda bölmek maksadıyla daha önce olmayan yeni isimlerle yeni kimlikler icad ettiler. Özbekistan, Kırgızistan, Türkmenistan ve Tacikistan halkları yapay şekilde ve kısa bir zamanda başka kimliklere bürünmüş olarak tarih sahnesine çıktı. Bu halklara bölünen toprakların belirlenmesi de son derece yapay ve bölgenin gerçeklerinden uzaktır. Buna rağmen 70 yıl süren Sovyet idaresi boyunca her bir Cumhuriyet de farklı kâhıplarla kimlikler geliştirmeye başladı. Eski Sovyetler'i oluşturan Cumhuriyetler'deki bu gelişmeleri açıklamak için milliyetçiliğin kabul edilmiş hiç bir teorisi yetmemektedir. Sovyetler Birliği'nde gelişen modernleşme projesi de özellikle yerli aydınların tamamıyla yok edilmesiyle, Orta Asya Cumhuriyetleri'nde kültürel kimliğin yerle bir olmasına yol açmıştır. İşte, bu yüzden bağımsızlık sonrasında Orta Asya'da kültür köklerinin aranması ve dini geleneğin merak edilmesi, oradaki halklar hayatının en önemli özelliği sayılmaktadır.

Sovyetler'in kontrolü ele almasının hemen akabinde Orta Asya'daki tarımı geliştirme çabaları başlamıştır. Bu meyanda özellikle Fergana Vadisi'nde 1939'lardan itibaren pamuk üretimine yetecek sulama tesislerinin bölgedeki dengeleri altüst edecek miktarlarla işe başlatıldığını görüyoruz. Bu sebepten dolayı, 70 yıllık Sovyet idaresi sonunda Orta Asya'nın en büyük gölü olan Aral kurumuştur. Aral gölü çevresinde yaşayan nüfus arasında rastlanılan çok çeşitli sorunlar özellikle bu bölgeyi mesken edinen Karakalpak ve diğer Türk boylarının devamına büyük tehlike arz etmektedir. Zirai ürünlere yönelik büyük yatırımların tersine bölgeye uzun vadede fayda getirecek endüstriyel yatırımlar ya ihmal edilmiş veya bilerek yapılmamış-

"Serbest ekonomi şartları yaratılmalı"

TUNÇ ULUĞ / Koç Holding, Dış Ticaret Grup Başkanı

1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla beraber, 15 yeni ülke dünya arenasında yerlerini alırken, aşağıda sıralanan bazı sorunlar yaşandı:

1- İnsanlarına yeni bir kimlik verilmesi (Sovyet insanı yerine, Türkmen, Kazak, Ukrayna'lı gibi) 2- İdarî devrimlerin yapılarak devlet çatılarının kurulması 3- Hukukî devrimler 4- Ekonomik devrimler.

Ekonomik devrim dediğimiz hadise, komünizm ideolojisindeki ekonomik anlayışa tamüyle zıt bir hadisedir.

Avrasya Cumhuriyetleri ekonomik bakımdan bu devrimin içinde bulunan ve birçokları ile aynı dili, dini ve kültürü paylaştığımız ülkelerdir. Bu ülkelerle olan ilişkilerimiz ve ekonomik münasebetlerimiz, hükümetlerimizin aldıkları politik ve ekonomik hedeflerle Dünya Pazarları'nda yeni pazarlama trendleri çerçevesinde ele alınmaktadır. Gelişmekte olan ülkelere dış ticaret ve yatırımlar belli bir model içinde gelişim göstermektedir. Yabancı müteşebbisler, önce bu ülkelere ticaret imkanlarını araştırarak girmekte, daha sonra o ülkede ticari müesseselerini kurmakta ve en son olarak da yatırım konusuna karar vermektedir. Hükümetimizin, her teşebbusun atılcı ruhunu desteklemesi, özellikle başlangıçta, bu pazarlarda başarı sağlanmasını kolaylaştırmıştır. Türkiye hükümetlerinin 1992-93 yıllarında Avrasya Cumhuriyetleri'ne, Eximbank Kanalı ile İredi ve kredi sigortası sağlamları bu ilişkilerde Türk müteşebbislerin başarılı çalışmalarına imkan sağlamıştır. Bu desteğin devamı, başarılarımızı arttıracak ve uzun vadeli çalışmalarımıza ışık tutacaktır.

Koç Holding olarak biz de bu esaslar dahilinde, ürettiğimiz malların öncelikle Orta Asya Cumhuriyetleri'nde pazarlamasını ve ticaretini yapmak üzere 1992'den beri çalışmaktayız. Bu süreç içinde Bulgaristan, Romanya, Ukrayna, Rusya Federasyonu, Azerbaycan, Kazakistan, Türkmenistan ve Özbekistan'da Ram Dış Ticaret Şirketi vasıtasıyla ofisler kurdük. Buradaki hedefimiz, bu büyük pazarı tanıma, pazara uygun üretimimizi geliştirme ve pazarda belli bir pay sahibi olmaktır. Özbekistan'da yapmış bulunduğumuz pazarlama çalışmaları neticesinde, bu ülkede Tofaş ve Otoyol ürünlerinin satışına dönük olarak 1994 yılında bir satış şirketi kurdük. Bu şirket ile pazarın bulunduğu yerde satış hizmetleri verdiğimiz gibi, otomotiv sektörü için çok önemli olan yedek parça ve bakım hizmetini de verme imkanını elde ettük. Yine aynı pazarın imkanlarını inceledikten sonra, Otoyol şirketimizin mid bus ve hafif kamyonları da bir Joint-Venture işbirliği altında üretimine uygun buldük. Son 30 yılda üretim, dağıtım ve pazarlama konusundaki tecrübelerimizi bu ülkelerin kalkınmasına faydası olacağı düşünüyoruz. İnancımız o ki, bu ülkeler, Türkiye'nin son 30 yılda geçirdiği tecrübelerden daha hızlı bir şekilde geçerek serbest ekonomi şartlarında üretim ve pazarlama yapacakları, bizler de Türk firmaları olarak, bu pazarın gelişmesine insan gücümüz, teknolojiğimiz ve pazar bilgimizle katkıda bulunacağız.

tır. Kuzey Kazakistan'ın endüstrisiyle ün kazanmış bölgelerine de çok fazla miktarda Slav kökenli nüfus yerleştirilerek bu bölgelerin Rus özelliği daha da sağlamlaştırılmaya çalışılmıştır. Genel olarak alındığında, bütün Orta Asya Cumhuriyetleri'ne karşı Moskova'nın izlediği siyaset; ekonomiden siyasete, güvenliğe kadar herşeyin merkeze bağımı hale getirilmesinden ibarettir.

Orta Asya Cumhuriyetleri'nin kaynakları ve potansiyelleri de birbirinden farklıdır. Yüzölçümü 2.7 milyon km² olan Kazakistan'a ilaveten diğer 4 Cumhuriyet'in kapladığı alan 1.3 milyon km²'dir. Bu büyük bölgede ancak 50 milyon kadar Müslüman-Türk yaşamaktadır. 22 milyon nüfusuyla Özbekistan'ın bölgedeki potansiyeli çok büyüktür ve devasa kaynaklarıyla Kazakistan da uluslararası yatırımcıları kendisine çekmektedir. Özellikle Kazakistan'ın petrol rezervleri uluslararası petrol devlerinin hemen bölgeye el atmalarına neden teşkil etmektedir. Ancak, Kazak petrolünün dış dünyaya taşınmasında Rusya'nın takındığı tutum son zamanlarda bu hevesin kursaklarda kalmasına sebep olmuştur. Kazakistan'da sadece petrol değil, daha başka birçok yeraltı ve yerüstü kaynakları vardır. Sovyetler devrinde Kazakistan, Ukrayna'dan sonra bütün Sovyetler'in en önemli tahıl ambarlarından biri ünvanını kazanmıştır. Ama bugün, Kazakistan ziraatının modernleşmesi için çok büyük miktarlarda yatırım yapılmasına ihtiyaç vardır. Diğer taraftan Kazakistan'ın kömür üretimi de oldukça etkileyicidir. Bilindiği gibi, dünyanın bir çok bölgesinde kömür ancak yeraltının bir kaç yüz metre derinliğine kadar kazıldığında elde edilir; halbuki Kazakistan'daki bazı kömür rezervleri toprağın hemen altında tonlarla yatmaktadır. Bu tip rezervler özellikle Kazakistan'ın kuzeyinde bulunmaktadır. 19. asırdan itibaren önce Çar Rusyası daha sonra Sovyet idaresi tarafından kullanılan bu kaynaklar, bugünkü Rusya için de hayati öneme haiz olduğundan, Rus milliyetçileri ve vaktiyle Rus İmparatorluğu'nun uç bölgelerini korumakla görevli olan Rus Kazak kabileleri bugün bu bölgenin Rusya'ya ait olduğunu iddia etmektedir. Bu tehdit bağımsızlığını yeni kazanmış genç Kazak Cumhuriyeti'nin belini kırmak için ideal bir metoddur. Yine bu nedenle Kazakistan'ın kuzeydeki topraklarının emniyetini sağlamak için halihazırdaki Kazak idarecileri Kazakistan Başkenti'nin Almatı'dan Akmolâ vilayetine taşınmasını planlamaktadırlar. Yine aynı nedenle Haziran 1995'te Kazakistan'ı ziyareti sırasında Türkiye Cum-

"En önemli unsur; finansal kaynak"

TANJU ARGUN / Netaş Genel Müdürü

Haberleşme alanında Türkiye'nin edindiği birikimi paylaşmak ve geliştirmek açısından BTĐ ülkelerinin yeni teknolojilere olan ihtiyaçları önemli bir fırsat yaratmıştır. 80'li yıllarda Türkiye'de telekomünikasyon ve genel olarak enformasyon ve elektronik sanayi, çeşitli alanlarda uluslararası seviyeye ulaşmıştır. 20'yi aşkın ülkeye ihracat yapan Netaş, uluslararası pazarlara ve özellikle Bağımsız Devletler Topluluğu ülkelerinin farklı sinyalizasyon yapılarına uyumluluk çalışmalarına 1988 yılında başlamıştır. Netaş'ın şu anda 110 bini aşkın telefon hattı BTĐ ülkelerinde hizmet vermektedir.

Telekomünikasyon pazarlarının en önemli özelliği kalıcılıktır. Genelde, her ülke PTT'si sınırlı sayıda üretici ile anlaşır. Yeni pazarlarda bu üreticiler arasında yer almak, uzun vadeli işbirliği ve kalıcı ortaklık açısından büyük önem taşımaktadır. Bu konuda zaman, belirleyici faktördür. Bir ülkenin seçilmiş birkaç üreticisi arasına girildiğinde, teknolojik bağlar kurulduğundan, ilerisi için artan bir ihracat potansiyeli de yaratılmış olur. Sektörün diğer bir önemli özelliği ise, telekomünikasyon yatırımlarının uzun vadeli olup, özel finansman paketleri gerektirmesidir. Başlangıç aşamasında, sozkonusu ülkelere dönük uygun kredi paketleriyle desteklemek önemli bir avantaj yaratacaktır.

Bugüne kadar BTĐ ülkeleriyle olan faaliyetlerimizde karşılaştığımız en önemli sorun, finansman konusunda olmuştur. Uzun vadeli ve düşük faizli kredi bulmanın güç olması nedeniyle, faaliyette bulunduğumuz ülkeler tercihlerini finans çözümü sunabilen firmalardan yana kullanmak durumunda kalmaktadırlar.

Netaş, uluslararası pazarlarda dünya devleri ile rekabet etmektedir. Rakip firmalar, çok cazip şartlar sunan Amerika, Avrupa, Japon ve Kore kredileri ve devlet desteği ile karşımıza çıkmaktadırlar. Firmaların, hükümetlerin bir strateji olarak uygun finansman paketleriyle desteklenmesi önemli bir avantaj sağlamaktadır. Ülkemizde de tüm dünyada olduğu gibi Eximbank'ın temel işlevi devlet garantisi vermesi ve iki ülke arasında sigorta görevi yapmasıdır. Bu açıdan bakıldığında özellikle elektronik sektöründe ve onun alt sektörü olan telekomünikasyonda proje kredisi verilmesi büyük önem taşımaktadır. Ülkemizde uzun yıllar süren çabalar sonucunda, telekomünikasyon alanında önemli bir teknolojik birikim sağlanmıştır. Bu birikimi, BTĐ ülkeleri ile paylaşmak ve uzun vadeli teknoloji ihraç eden bir ülke durumuna gelebilmek için, gerekli finans kaynaklarını bulmamız, arzu ettiğimiz iş hacmine ulaşabilmemiz için büyük önem taşımaktadır.

Bu nedenle; 1- Türk Cumhuriyetleri'ne yapılacak uzun vadeli telekomünikasyon yatırımları için başlangıç aşamasında hükümet destekli kredilerin açılması, 2- Hükümetler arası ikili görüşmelerde, telekomünikasyon sektörünün önemine değinilmesi, 3- Şu andaki fırsatların iyi değerlendirilebilmesi için zaman faktörünün dikkate alınması gerekmektedir.

hurbaşkanı Süleyman Demirel ve beraberindeki heyetten, Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev yardım istemiştir. Kazakistan Cumhurbaşkanı'nın bu isteği Türkiye'de yeterince anlaşılmadı. Kazakistan gibi Türkiye'nin neredeyse dört katı büyüklüğünde bir ülkenin bazı siyasi problemlerinin çözümü ve bağımsızlığının pekiştirilmesi çabalarına yardım etmek, gelecekte Türkiye'ye hem siyasi ve hem de ekonomik açıdan neler kazandıracığı dikkatle düşünülmesi ve üzerinde durulması gereken bir meseledir. Buna ilave olarak, yine Cumhurbaşkanı'mızın gezisinde Kazakistan Cumhurbaşkanı, petrolle ilgili önemli bir meseleye daha değinmiştir. Bu da Hazar Denizi'nin bir göl değil, bir deniz olarak telakki edilmesi meselesidir. Karadeniz'den biraz büyük olan Hazar'ı Rusya'nın gölü olarak telakki etmesindeki ısrarı, Rusya'nın daha önce yapılan anlaşmalara olan derin saygısından gelmektedir; bu tutum, Hazar'a kıyısı bulunan ülkelerin uluslararası hukuktan yararlanamamasına yol açmaktadır.

Bunun tabii sonucu olarak, Orta Asya petrollerinin dışarıya sevki konusunda Rusya, her zaman kendine başvurulmasını sağlama almaktadır. İlave olarak, Orta Asya'nın kapalılığının aşılması mümkün kılınmakta ve bu tip atılımlar başından itibaren tıkanmaya aday olmaktadır. Ekolojik olarak bir çok problemleri olan Orta Asya'nın gaz, petrol, altın, pamuk ve diğer minerallerden oluşan tabii kaynakları bir çok dünya devletinin iştahını kabartmaktadır.

Özbekistan için, yabancı ülkelere ihraç edilecek en önemli madde Özbek pamuğudur. Bu saha hem yabancı teknoloji, hem de yabancı yatırımlarını kendine çekmektedir. Tekstil sanayii oldukça gelişmiş Hindistan, Pakistan, Çin, Güney Kore ve Japonya gibi ülkeler bu konuda Özbekistan'a yatırım yapmayı kazançlı bulabilirler. Buna ilave olarak, Özbekistan'da gübre ve höcek ilacı yapımı çok gelişmiştir. Özbekistan'da kıymetli taşlar da boldur ve bunların ziynet eşyası ihracında kullanılması mümkündür. Özbekistan'da bulunan maden suları ve kaplıcalar da bu bölgede yabancı yatırımlarla termal kaplıca tesisleri kurulmasına olanak sağlayabilir. Özbekistan vaktiyle bütün Sovyet altınının % 20-30'unu ürettiyordu. Halen de bu ülke, dünyada altın üreten ilk on ülkeden biridir. Özbekistan nüfusu oldukça gençtir ve özellikle Müslüman ülkelerle ilişkiler ilerledikçe bu genç nüfusun iş gücü olarak kullanılması ihtimal dahilindedir.

1991 ve 1992 yılları itibarıyla bu bölgelere Türkiye'nin

bakışı çok değişik ve birbirine bazen zıt görüş ve politikalar arz ediyordu. Bir tarafta 'Büyük Türk Birliği', 'Adriyatik'ten Çin Seddi'ne kadar Türk Elleri' gibi büyük sözler söylenirken diğer taraftan zaman geçtikçe bölgeyi, bölge tarihini, ekonomik ve siyasi özelliklerini ne kadar az bildiğimiz ortaya çıkmaya başladı. Türkiye'de bu bölgelerin siyasi şartlarını kavranabilmesi için gerekli bilginin son derece az ve oldukça yüzeysel olduğu anlaşıldı. İlk anda bölgenin yeraltı ve yerüstü zenginlikleri, bölge halkının tüketim maddelerine olan ihtiyacı öğrenildiği zaman fırsat trenine çantasını kapamı atlayıp gitti. Ama hâlâ Türkiye'nin hatırı sayılır firmalarından hiç birisi bu bölgelerle ciddi olarak ilgilenmiş ve bölgenin ihtiyacına göre stratejiler belirleyerek harekete geçmiş değildir. Bu meyanda, sanki Türkiye'de iş çevrelerinin upki medyada ve siyasette olduğu gibi ikiye bölündüğünü görmekteyiz. Fırsattan istifade etmek isteyen küçük çaplı firmalar bekle-gör politikasını yeğlediler. Nedenleri de son derece basittir. Bölgeyi yeterince iyi tanıyor olmamak bunun en önemlisidir. Diğer taraftan, bazı Batılı devletlerin aksine Türkiye'de gerek eski Sovyetler Birliği ve gerekse onun yerine kurulan BDT devletleri hakkında köklü araştırmalar yapan ciddi enstitülerin olmaması, gerek tarihi ve siyasi gelişmeleri ve gerekse de bölgeye yönelik ekonomik analizler konusunda ya hiç bir bilgiye sahip olmayışımız, ya da bu konudaki verilerimizin sadece Batı kuruluşlarına dayanıyor olması tedirginliğimizi daha da katmerledi. 1990'ların ilk yıllarında Türkiye'nin bazı büyük illerindeki Ticaret ve Sanayi Odaları, Orta Asya ülkelerine yönelik bazı yayımlar yapılar, bir çok istatistiki hataları olmakla birlikte belki bir başlangıç olması itibarıyla önemlidir. Ancak en azından bu konuda çalışma yapan Batı kuruluşları düzeyinde yeni kurumların Türkiye'de açılması Türkiye'nin gelecekte oynamak istediği rol için zorunluluktur.

Orta Asya'nın sadece tarihi değil siyaseti, sosyal ve entellektüel tarihi, bölge ekonomisi ve onun işleyiş prensipleri, Orta Asya ülkelerinde hukuk ve iş çevrelerinin muhatap olacağı daha bir çok farklılık Türkiye için hâlâ 'Pandora Kutusu'ndan çıkmamıştır. Halbuki Türkiye'nin bölgedeki şansı bu konuda daha şimdiden yüzlerce gayet ciddi ekonomik ve siyasi analizler yapmış olan Batı ülkelerinden daha az olmayacaktır.

Meryem Kırımlı

Bilkent Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Görevlisi

Enerji krizi kapıda*

Vedat Şahin

Enerji, çağımızın üzerinde en çok durulan ve konuşulan konularından biridir. Son dönemlerde ortaya çıkan uluslararası ekonomik sorunların ve sıcak çatışmaların arkasında daima temel nedenlerden biri olarak, enerji ortaya konulmaktadır. Enerji kaynaklarının emniyete alınması, petrol ve doğalgaz anlaşmaları, boruhatu projeleri, enerji kaynaklı çevre sorunları, enerji tasarrufu gibi konular gündemden hiç düşmemektedir.

Gerçekten de enerji, teknolojinin yoğun şekilde üretilme ve günlük hayatımıza girdiği çağımızda, vazgeçilmez bir üretim ve refah aracı haline gelmiştir. Bugün enerjisiz bir sanayinin veya konforlu yaşamın varlığından bahsedemeyiz. Petrolsüz bir ulaşımı, elektriksiz aydınlanmayı, televizyonsuz bir günü düşünemeyiz. Sanayinin enerjisiz üretim yapabileceğini hayal edemeyiz.

Bu nedenle enerji ihtiyaçlarının güvenli şekilde karşılanması, ülkelerin kalkınma çabaları içinde önemli bir amaç olarak varlığını ve değerini korumaktadır. Enerji ihtiyacını ve teminini dikkate almayan bir kalkınma planından veya programından bahsetmek mümkün değildir. Sektörde planlı hareketi zorunlu kılan diğer bir neden de elektrik santrali, kömür madeni, boruhatu, rafineri gibi enerji projelerinin çok uzun hazırlık ve yatırım süreleri ve yüksek finansman ihtiyacı gerektirmesidir.

Türkiye'nin enerji kaynakları yetersizdir. Petrol, doğalgaz ve taşkömürü gibi kaliteli yakıt türlerinde doğal stoklarımız oldukça sınırlıdır. Linyitlerimiz coğrafi olarak dağınık, yüksek kül ve kükürt içerikleriyle kalitede düşüktür, çıkarımında ve kullanımında maliyetli ve çevre ise sorunludur. Hidrolik kaynaklarımız ise, değerlendirilmesi pahalı ve yağışlara bağımlı olması nedeniyle güvenilirliği düşük kaynaklardır. Bu nedenlerle artan enerji talebine sadece yerli kaynak kullanımıyla cevap verebilme imkanı yoktur. Enerjide ithalat kaçınılmaz bir zorunluluktur.

Enerji, ekonomik anlamda pahalı bir girdidir. Enerji

arzu, üretimden tüketim aşamasına kadar, toplumsal ve bireysel düzeyde büyük miktarlarda yatırım gerektirmektedir. Enerji fiyatları, sanayide üretim maliyetlerini ve dolayısıyla sanayinin rekabet gücünü ve genel fiyat düzeyini ve vatandaşın yaşam standardını doğrudan etkilemektedir. Bu nedenle enerjinin kullanıcıya mümkün olan en düşük fiyatla sunulmasının büyük önemi bulunmaktadır. Bugün enerji kaynaklı katı ve gaz atıklar, yerel ve küresel boyutlarda önemli çevre sorunları yaratmaktadır. Temiz ve sağlıklı bir yaşam için bu kirlenmenin önlenmesi şarttır. Farklı amaçlara ve kısıtlamalara yönelik bu içsel etkileşimli çerçeve, enerji sektöründeki faaliyetlerin sağlıklı, toplumsal hedeflerle tutarlı, kalıcı politika ve uygulamalar yönetimini gerekli kılmaktadır.

Ülkemizde enerji sektöründe politika ve yatırım kararları planlı olmamakta, genellikle aksiyoner biçimde olaylar doğduktan sonra, deyim yerindeyse iş isten geçtikten sonra alınmakta, yatırım ve uygulamalar gecikmekte ve bunun sonucunda çözüm yolları da optimal olmayan, maliyetli oluşumlara dönüşmektedir.

70'li yıllarda enerji sektörü

Türk ekonomisi 60'lı yılların ikinci ve 70'li yılların ilk yarısında oldukça istikrarlı bir büyüme göstermiştir. % 6-9 arasında süren büyümeye paralel olarak enerji tüketimi ve üretimi de yüksek oranlarda artış göstermiştir.

Ancak 70'li yılların ortalarından itibaren ekonomiyi olumsuz şekilde etkileyen birçok ciddi olay yaşanmaya başlamıştır. Özellikle petrol krizleri ile elektrik kısıntı ve kesintileri, siyasi istikrarsızlıklar, grevler, Kıbrıs Barış Harekati'nden kaynaklanan ambargo gibi ekonomik problemlerin önünde sanayi üretimini ve büyümeyi en ciddi ve olumsuz şekilde etkileyen sorunları oluşturmuştur. Petrol, ülkemizde 60'lı yıllarda kullanım esnek-

* Bu çalışma, TÜSİAD tarafından yayınlanmış bulunan "Enerji Sektöründe Geleceğe Bakış" isimli rapordaki analizler esas alınarak hazırlanmış olup, yazarın kendi görüşlerini içermektedir.

liği ve fiyat avantajı ile enerji tüketiminde payını sürekli artırmış ve 1970 yılında tüketimin % 42'sini karşılar duruma gelmiştir. Ancak 1974 ve 1979-80 yıllarında yaşanan iki petrol krizi sonrası petrol ithalatı ekonomi üzerinde önemli bir yük oluşturmaya başlamıştır. 1973 yılında 3 dolar olan bir varil petrol, 1974'de 12 dolara, 1979'da 18 ve 1980 yılında 30 dolara ulaşmıştır. Bunun sonucunda 1973'de petrol ithalatı, toplam ihracat gelirlerinin sadece % 17'lik bir bölümünü teşkil ederken, 1980'de petrol ithalatı için gerekli döviz, tüm ihracat gelirinin % 30 üzerine çıkmıştır.

Sanayi ve günlük yaşamı olumsuz şekilde etkileyen bir diğer sorun olan elektrik santrallerindeki yetersizlikler, olumsuz etkisini 1974 yılından itibaren göstermeye başlamış; elektrik üretimi, talebi karşılayamaz hale gelmiştir. Takibeden yıllarda komşu ülkelerden 2 milyar kwh'e kadar yükselen elektrik ithalatı yapılmış olunmasına rağmen, kısıntı ve kesinti miktarı, 1978-83 yılları arasında yılda ortalama 1,5 milyar kwh düzeyine çıkmıştır. Konutlar sık sık karanlığa bürünmüş, yetersiz ve kalitesiz elektrik arzı nedeniyle sanayi üretimi sık sık kesintiye uğramış, kapasite kullanım oranları düşmüştür. Bütün bu olayların neticesinde 1977 yılından itibaren ekonomik büyüme yavaşlamış, üretim 1979 ve 1980 yıllarında gerileme göstermiş ve milli gelir küçülmüştür.

Yukarıda özetle değinilen bu sorunlara çözüm getirmek amacıyla 1970'li yılların ikinci yarısından itibaren enerji politikalarında önemli değişikliklere gidilmiştir.

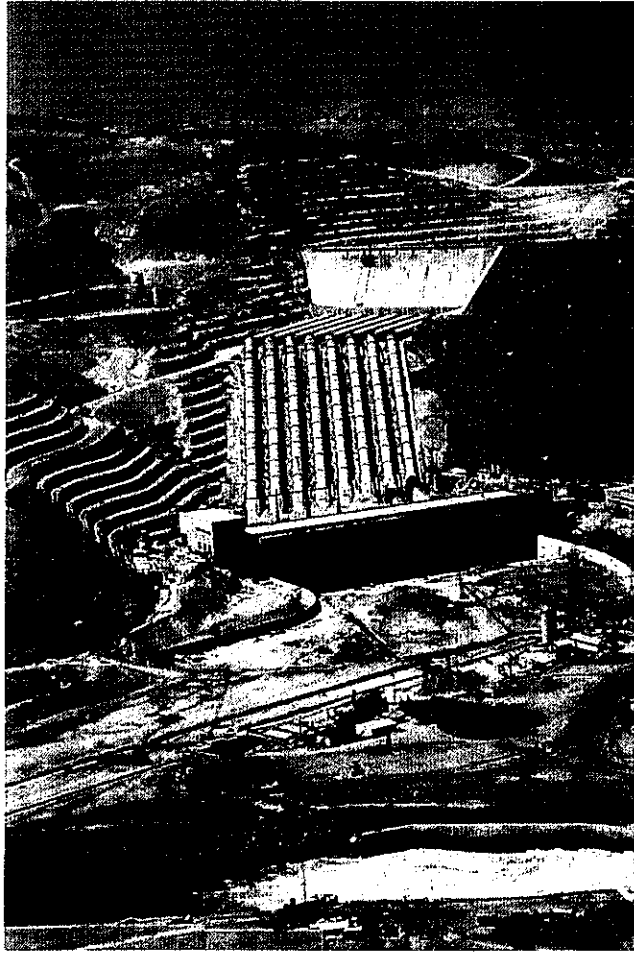
Kamu yatırımlarında enerji sektörüne ayrılan pay artırılmış ve beş yıl içinde iki katına çıkarılarak 1980'de % 24 düzeyine ulaştırılmış ve bu pay 1989 yılına kadar aynı düzeyde muhafaza edilmiştir.

Linyit ve hidrolik gibi yurtiçi kaynakların değerlendirilmesine ağırlık verilmiş, çok sayıda yeni santral projesi başlatılmış, programda olan projeler hızlandırılmıştır. Çayırhan, Çatalağzı, Orhanlı, Seyitömer, Yeniköy ve Ya-

tağan gibi termik santraller ile Altınkaya, Çatalan, Gezende, Atatürk, Oymapınar ve Karakaya gibi hidroelektrik santraller bu projeler arasındadır. Bu çabaların sonucunda ilk on yıllık dönemde linyit üretimi 40 milyon ton, hidrolik elektrik üretimi 20 milyar kwh düzeyinde artış göstermiştir. Petrole olan bağımlılık azaltılmaya çalışılmış, ancak mevcut tüketim yapısı ve teknolojik stok nedeniyle, petrol tüketimini miktar olarak düşürmek mümkün olmamıştır. Buna rağmen 1981 yılına takiben toplam ihracatın artması, döviz darboğazının giderilmesi ve 1986 yılından itibaren de petrol fiyatlarının düşmesi neticesinde, petrol ithalatı kolaylaşmış, ekonomik olmak kaydıyla yerli veya ithal her türlü enerji kaynağının kullanımı yoluna gidilmiştir.

1980-81 yıllarında 4

milyar dolar düzeyine ulaşan petrol ithalatı, 1985 yılına kadar 3,7 milyar dolar düzeyinde devam etmiş, 1986'da 2 milyar dolara düşüktükten sonra, 1993'e kadar 2,5 milyar dolar dolayında seyretmiştir. Bugün petrol ithalatının toplam ihracata oranı 1973'deki düzeyine, yani % 17 mertebesine gerilemiş bulunmaktadır. Gelişen ekono-

Türkiye'nin Atatürk Barajı gibi başarılı; daha birçok projeye ihtiyacı var

mik ve uluslararası ilişkiler nedeniyle enerji ithalatı bir problem olmaktan çıkmıştır.

Elektrik kısıntı ve kesintilerinin bir daha yaşanmaması için elektrik sektöründe aşırı bir yatırım uygulamasına gidilmiştir. 1976 yılından sonra hızlandırılan ve 1980'li yıllarda artan yatırımlarla enerji yetersizliği 1985 yılında tamamen ortadan kaldırılmış, hatta önemli bir atıl kapasite oluşturulmuştur. Bunun neticesinde bir rahatlığa gidilmiş ve yatırımlar aşağıya çekilmeye başlanmıştır. Öyle ki, 90'lı yıllarda artan yatırımlar, ihtiyaçlar iki katına çıkmasına rağmen, 1976-87 yılları arasında yapılan yatırımların yarısı düzeyine düşmüştür.

1980'li yılların başında kamu yatırımlarında enerjinin milli gelire oranı % 3 düzeyine ulaşmışken, bu oran 1994 yılında % 1'e düşmüş bulunmaktadır. Benzer şekilde 80'li yılların ilk yarısında kamu yatırımları içinde % 25'lik bir paya sahip bulunan enerjinin bu payı, değişen sektörel öncelikler çerçevesinde son yıllarda % 15'in

Ülke toplam (birincil) enerji talebinin, 20 yıllık bir sürede 3-3.5 kat artacağı ve 1990 yılındaki 53 milyon ton petrol eşdeğeri olan değerinden 2000 yılında 85 - 100 ve 2010 yılında 140-190 milyon ton petrol eşdeğerine ulaşacağı tahmin edilmektedir.

Elektrik talebinin de aynı dönemde 4-5 kat artarak, 1990 yılında 57 milyar kwh olan değerinden 2000 yılında 120-130 ve 2010 yılında 240-290 milyar kwh arası değerlere yükselmesi beklenmektedir.

Enerji talebinde, oldukça yüksek olan artış beklentilerine rağmen, kişi başına elektrik ve toplam enerji tüketim değerleri ancak 2010 yılında İtalya, İspanya, Yunanistan ve Portekiz gibi Akdenizli Avrupa ülkelerinin bugünkü düzeyine ulaşabilmektedir.

Önümüzdeki yıllarda, kullanımda verimli ve çevre açısından temiz enerji kaynaklarına dönüşüm olacaktır. Tüketimde doğalgaz, buhar kömürü, nükleer enerji ve yenilenebilir enerji gibi kaynak paylarında artış beklen-

Kamunun, enerji sektörünün yönetiminde ve enerji yatırımında yetersiz kaldığı açıktır. Bu nedenle enerji sektöründe özerk olarak çalışacak ve her iki kesimin temsilcilerinden oluşacak bir üst Enerji Kurulu oluşturulmalıdır.

altına kadar inmiştir. Son beş yıldır elektrik santrallerine yeterli yatırım yapılmaması ve yeni projelere başlanılmaması nedeniyle önümüzdeki 2-3 yıl içinde bir enerji açığının ortaya çıkması ihtimalinden bahseder hale gelmiş bulunmaktadır.

2010'a doğru enerji sektörü

Ülkemizde nüfusun, yılda ortalama % 1.5-2 arasında bir hızla artarak 2000 yılında 70 ve 2010 yılında da 83 milyon kişiye yaklaşması; ekonominin de, geçmiş ekonomik performans çerçevesinde ve mevcut istihdam oranını en azından muhafazaya yönelik olarak, uzun vadede yıllık ortalama % 5-7 arasında bir büyüme göstermesi beklenmektedir.

Artan nüfus, büyüyen ekonomi, sanayileşme, şehirleşme, turizm hareketleri ve gelişen yaşam biçimleri paralelinde enerji ihtiyacı da hızla büyümeye devam edecektir.

mektedir. Elektriğin nihai enerji tüketimi içindeki payı da 20 yıl içinde % 10'dan % 16'ya yükselebilecektir.

Bugün 6 milyar m³ civarında olan doğalgaz talebinin 2000 yılında 12-14 ve 2010 yılında 30-40 milyar m³ düzeyine ulaşacağı tahmin edilmektedir. Aynı şekilde 23 milyon ton civarında olan petrol tüketimi de 2000 yılında 40 ve 2010 yılında 60 milyon ton civarına yükselecektir. Böylece 15 yıl içinde doğalgaz tüketimi 5-6, petrol tüketimi ise 3 katına ulaşacaktır.

İthal buhar kömürü tüketiminin, özellikle santrallerde elektrik üretimine yönelik olarak 2000 yılında 7 milyon tona ve 2010 yılında 30 milyon tona yaklaşması beklenmektedir.

Zaman içinde sanayi sektörü, enerji tüketiminde çok daha büyük bir paya sahip olacaktır. Araştırmalar, 2010 yılında nihai enerjinin yaklaşık % 44'ünün, elektriğin % 60'ünün sanayide tüketileceğini göstermektedir.

Yurtiçi kaynakların yeterli olmaması nedeniyle enerji

Tek Dokunuş!

E.C.A. MIX'ler soğukla sıcakın ideal karışımını tek dokunuşla ayarlar.
Olağanüstü estetiği ve kalitesiyle yıllarca bulunduğu
mekâna güzellik katar.

E.C.A.®

"Yıllarca Beraber"

GENEL DAĞITIM: ELMOR TESİSAT MALZEMESİ TİCARET A.Ş.

MERKEZ (İstanbul) Kemerafi Cad. Ummehan 71/2 Karaköy-İSTANBUL Tel: (0212) 251 70 06 (6 hat) Faks: (0212) 249 90 91
BOLGE TEMSİLCİLİKLER ANKARA Tel: (0312) 431 11 32 (2 hat) Faks: (0312) 431 61 43 İZMİR Tel: (0232) 433 91 95 (2 hat) Faks: (0232) 458 33 33
ADANA Tel: (0322) 352 53 55 / 56 Faks: (0322) 351 85 57 SAMSUN Tel: (0362) 233 97 57 234 01 89 Faks: (0362) 234 01 89 BURSA Tel: (0224) 223 43 61
220 79 72 Faks: (0224) 220 24 52 ANTALYA Tel: (0242) 242 27 15 242 77 15 Faks: (0242) 242 77 15 SATIŞ SONRASI SERVİS EMAR A.Ş.
MERKEZ (İstanbul) Dragoş Yolu Çayırca Mevkii No 5 81540 Maltepe İSTANBUL Tel: (0216) 305 07 24 305 55 04 Faks: (0216) 305 65 43
İSTANBUL BOLGE Tel: (0212) 249 93 94 251 45 20 ANKARA BOLGE Tel: (0312) 426 67 08 426 55 00 İZMİR BOLGE TEL: (0232) 449 06 51 - 449 06 52
ELMOR A.Ş. VE EMAR A.Ş. ELGİNKAN TOPLULUĞU KURULUŞLARIDIR.

ithalatı hızlanarak devam edecektir. Bugün % 46 düzeyinde olan ithal kaynak payının, 20 yıl sonra % 70'lere yaklaşması sözkonusudur. Bu nedenle başta petrol ve doğalgaz olmak üzere enerji ithal politikaları ve projeleri üzerinde özenle durulmalıdır.

Alınması gereken tedbirler ve yeni enerji politikaları

Enerji yetersizliği hiçbir şekilde ekonomik gelişimi engelleyen veya geciktiren bir etken olmamalıdır. Sürekli şekilde artmaya devam eden enerji ihtiyaçlarına paralel olarak enerji yatırımlarının da istikrarlı bir şekilde sürdürülme gereği vardır. Ancak 1988 yılı sonrasında enerji sektöründe, özellikle kamu yatırımlarında değişen öncelikler ve ekonomik darboğazlar nedeniyle gerekli yatırımların yapılamadığı ve artan talebe karşı planlı bir yatırım uygulamasının sürdürülemediği de bir gerçektir.

Bugün planlama, etüt, yatırım ve işletme safhalarında yapılan hatalardan dolayı mevcut elektrik santrallerinden tam kapasitede yararlanılamamaktadır. Kemerköy Santrali'nin çevre sorunları nedeniyle çalıştırılmayacağı ifade edilmektedir. Yatırımı süren proje paketi oldukça küçülmüştür ve yakın dönemde hizmete girecek önemli bir güç de bulunmamaktadır. Bu şartlarda, en geç 1997 yılı ve sonrasında bir enerji açığı kaçınılmaz gözükmektedir. Ekonominin kısa dönemde bir canlanma göstermemesini dilemekten ve Bursa Doğalgaz Santrali'ni 1997 yılına yetiştirmekten başka çare kalmamıştır. Doğalgaza dayalı çok sayıda otoprodüktör veya Yap-İşlet-Devret santraliyle elektrik açığının kapatılması da, sınırlı mevcut doğalgaz ithal bağlantıları çerçevesinde pek olası görülmemektedir.

Önümüzdeki yıllarda doğacak elektrik ihtiyaçlarının, bir optimal sistem yaklaşımı içinde karşılanmasına dönük çözümlerin uygulamaya konulmasında geç kalmıştır. Özellikle hidrolik ve nükleer santral projelerinin başlatılmasında gecikilmiştir. Yıllık ortalama % 6 oranında büyüyen bir ekonominin elektrik ihtiyaçlarının karşılanması için sektörde, önümüzdeki 10 yılda 50 milyar ABD dolarlık bir yatırım yapılması gerekmektedir.¹ Bu yatırımın ilk 20 milyar doları ilk beş yılda, geri kalan 30 milyar dolarlık bölümü ise ikinci beş yılda yapılacaktır. Yatırımlarda ağırlık, % 70'lik payla üretim tesislerinin, yani santrallerin olacaktır. Enerji yatırımlarının, bu değerler çerçevesinde istikrarlı bir şekilde sür-

dürülme ve GSYİH içindeki payının orta dönemde % 3-3.5 düzeyinde korunması gereği vardır.

Yatırım ihtiyaçlarının bu derece yüksek artış gösteriyor olmasının temel nedeni, geçmiş dönemden sarkan yatırım ihtiyaçlarıdır. VI. plan döneminde kamu tarafından sektörde gerçekleştirilen yatırım 10 milyar doların altında kalmıştır. Bu değer, yapılması gerekenin % 50 altındadır. Özel sektörden beklenen katkılar da sağlanmamıştır. Kamu yatırımları içinde enerji sektörüne verilen ağırlığın tekrar 1978-86 dönemindeki düzeyine çıkarılması önemlidir. Ancak mevcut kamu yatırım dengeleri içinde bu amacın hayata geçirilebilmesi de oldukça güç görülmektedir. Bu nedenle sektöre yabancı ve yerli özel sermayenin çekilmesi kaçınılmaz şekilde gündeme gelmektedir.

Bununla beraber, sektörde son 10 yıldır özel kesim faaliyetlerinin ve yatırımlarının artırılmasına yönelik olarak sürdürülen çalışmaların sonuç vermediği de bir gerçektir. Özelleştirmeden beklenen katkının sağlanamaması bir yana, özel şirket projeleri ile ilgili aşırı iyimser beklentiler nedeniyle kamu projelerine gereken önem de verilememiş, özel şirketlerin ilgi duyduğu birçok kamu projesi askıya alınmış ve sonuçta bugün üzerinde konuşulan elektrik açığı tehlikesi ortaya çıkmıştır.

Elektrik sektöründe mevcut özelleştirme modelinin yeniden ele alınarak uygulanabilir bir hale sokulmasında yarar vardır. Kendi içinde tutarlı, yatırımcı riskini azaltan, tereddütlü konulara cevap getiren, kamu ve özel kesim şirketlerinin bir arada faaliyet göstermesine olanak tanıyan, üretim ve fiyat oluşumu için bir sistem düzenleme getiren ve çevreyi koruyan bir modele ihtiyaç vardır. Bu yeni model oluşturulurken yatırımlarda sürekliliğin sağlanması ve tüketicinin korunması üzerinde önemle durulmalıdır. Ancak hiçbir şekilde özel sermayenin ihtiyaçlara tam olarak cevap vermesi sözkonusu değildir. Bu nedenle sektörde kamu yatırımları eski ağırlığını tekrar kazanmalı, özel kesimin katkısı zaman içinde ve kalıcı bir şekilde artırılmalıdır.

Unutulmamalıdır ki, sektörde özelleştirmeden amaç, özel finansman katkısından daha çok, özel kesim dinamikleri içinde ekonomik çalışabilen, politik baskılardan uzak, gerçekçi istihdam koşullarında işletme yapabilen, rekabete dayalı, verimli, etkin ve düşük maliyetli bir elektrik arz sisteminin oluşturulmasıdır. Bugüne kadar

¹Yazarın, "Enerji Sektöründe Yatırım İhtiyaçları, Özelleştirme Yeni Finansman Yöntemleri" adlı devam eden çalışmasından alınmıştır.

izlenen özelleştirme uygulamalarında bu amaca dönük faaliyette bulunduğunu söyleyebilmek oldukça güçtür. Yap-İşlet-Devret modeli çerçevesinde yapımı sözkonusu olan özel projelerin % 50 ile % 100 arasında olduğu görülmektedir. Özel şirketlere devredilen dağıtım bölgelerinde bir iyileşme görülmemekte, tersine bu bölgelerdeki yatırımlar halen kamu şirketleri tarafından finans edilmektedir.

Yap-İşlet-Devret şirketlerine verilen elektrik alım ve fiyat garantileri, serbest piyasa ekonomisine ters bir tutum oluşturmamanın yanısıra, üretimde santraller arası yük dağılımının optimal işletme şartları içinde yönetimine de imkan tanımamakta ve sonuçta ortalama elektrik fiyatlarının yükselmesine, alım ve fiyat garantisi verilmemiş işletmelerin düşük kapasitede çalışmasına yol açmaktadır.

Elektrik üretim sisteminin, şirketlerden gelen başvurular çerçevesinde değil, ülkenin kısa ve uzun dönem ihtiyaçları dikkate alınarak, optimal bir sistem gelişim planı içinde kurulması şarttır. Bu sistem içinde sadece doğalgaz santrallerine değil, ithal kömürlere ihtiyaç vardır. Özel kesim girişimleri desteklenirken, nihai anlamda enerjinin sanayi için bir girdi olduğu gözardı edilmemeli ve ucuz enerji teminine dönük bir yaklaşım içinde olunmalıdır. 'Hangi fiyatla olursa olsun, yeter ki elektrik açığı olmasın' yaklaşımının kullanıcı ve ekonomi üzerindeki maliyeti sanıldığından çok daha büyüktür. Gümrük Birliğine girme arifesinde, rekabet gücünü artırmak için sanayicinin girdi maliyetlerini düşürmenin gerekli görüldüğü bir zamanda, elektrik maliyet ve fiyatlarının uzun dönemde artışına neden olacak karar ve uygulamalardan kesinlikle kaçınılmalıdır.

Enerji tasarrufu üzerinde önemle durulmalıdır. Tasarruf ve verimlilikle, aynı iş ve fayda daha az enerji kullanılarak sağlanabilmekte, enerji üretimi, ithalat ve bu amaçlar için gerekli yatırım ve döviz ihtiyaçları düşürülmekte ve çevre kirliliği yaratan emisyonları aşağı çekilerek doğa korunmaktadır. Tasarruf bu özellikleriyle en temiz ve ucuz alternatif enerji kaynağı olarak yorumlanmaktadır.

Çalışmalar ülkemiz sanayiinde sadece işletme düzeyinde çok az yatırım yapılarak % 20, ulaşırmada % 15-30 ve konutlarda % 30-50 oranlarında tasarruf yapılabilceğini göstermektedir.

2010 yılına kadar realize edilecek ortalama % 15 gibi düşük hedefli bir tasarruf programı ile dahi, elektrik talebi 40 milyar kwh, toplam enerji talebi 20-30 milyon ton petrol eşdeğeri aşağıya çekilebilecektir. Buna paralel olarak üretim yatırımları 2 milyar dolar, santral yatırımları 11 milyar dolar daha düşük düzeyde gerçekleştirilecek, enerji ithalatı için gerekli döviz ihtiyacı 2010 yılına varıldığında yıllar 3 milyar dolar azaltılabilecektir. Elektrik sistem işletmesinde de oldukça büyük tasarruf imkanları bulunmaktadır. 2010 yılında sistem maliyetinde kwh başına ortalama 1 cent'lik bir düşüş, yıllık toplam 2.5-3 milyar dolar arasında bir tasarruf sağlayabilecektir.

Enerji sektörünün yönetimi

Elektrik üretim, iletim ve dağıtım faaliyetlerini günümüzde yalnızca kamunun üstlenmesi gereken bir hizmet alanı olarak yorumlamanın imkanı kalmamıştır. Özel kesimin ve sanayicilerin aktif şekilde sözkonusu faaliyetlerde rol almasında zorunluluk vardır. En büyük tüketici olarak sanayici, üretime de belirli oranlarda katkı sağlamak durumundadır. Aksi takdirde ileriki yıllarda ortaya çıkabilecek enerji yetersizliklerinden en olumsuz şekilde etkilenecek kullanıcı da sanayicinin bizzat kendisi olacaktır. Çünkü, bugün elektriğin yaklaşık % 70'i mal ve hizmet üretiminde kullanılmaktadır.

Yine en büyük tüketici, potansiyel yatırımcı ve işletmeci olarak sanayicinin de enerji politikalarının belirlenmesi, yatırım kararlarının alınması ve uygulanması aşamalarında sektör yönetiminde etkin şekilde görev almasında yarar görülmektedir.

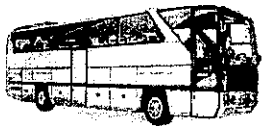
Özetle, kamunun, enerji sektörünün yönetiminde ve enerji yatırımlarında yetersiz kaldığı açıktır. Bu nedenle enerji sektöründe özerk olarak çalışacak, genel politika ve stratejileri belirleyecek, kamu ve özel kesim şirketlerinin faaliyetlerini beraberce optimal bir sistem arayışı içinde yönlendirip, koordine edecek, enerji fiyat oluşumunu takip edip, düzenlemeler yapacak, tasarruf politikalarını hayata geçirecek, kamu ve özel kesim temsilcilerinden oluşturulacak bir üst Enerji Kurulu'nun kurulmasında yarar ve zorunluluk görülmektedir.

Vedat Şahin
DPT Uzmanı

1895 Mannheim

Mercedes-Benz Türk

1995 Hoşdere, İstanbul

Yüz yıl önce Mercedes-Benz yaratıcıları ilk otobüs yolculuğunu başlattı. Yolculuk devam ediyor...

Mercedes-Benz Türk A.Ş.

Mercedes-Benz, Logo A.S., bei Daimler-Benz AG. karlsruhe.de

Mercedes-Benz

Fatmagül Berktaş

Ayvaz Gökdemir'in üç Avrupalı kadın parlamentere hakaret etmesi, haklı olarak Türkiye'nin gündemini bir süre meşgul etti. Bakanın kendisi, "evet öyle dedim", "hayır, tam öyle demedim", "ille de söyledin denirse ben bundan gocunacak adam değilim" vb. aslında pek de ilginç olmayan ve kendisini tanıyanları şaşırtmayan şeyler söyledi. Bence söyledikleri arasında en ilginç olanı, belli bir tanım kullanmasını meşrulaştırmak için gösterdiği gerekçeydi:

"Türk halkı, kendi vatanını tehdit eden insanlara reaksiyonunu hangi kelimelerle ifade eder?.. Kelimeler halkımızın kelimeleridir ve milli bir hassasiyeti ve asabiyeti yansıtan kelimelerdir" diyordu Gökdemir ve adeta aynı kelimeleri kullanmayanları, "vatanı tehdit edenler" ile işbirliği yapmakla, "vatanın bölünmesi"ni istemekle suçluyordu. Peki bu vatanı bölmek isteyen, tehdit eden "düşmanlar" hep kadın mıydı da Gökdemir, bunlara kadınlar için kullanılan hakaret sözcükleri kullanıyor ve herkesin de öyle demesini istiyordu?

"Düşmanlar"ın tümünün kadın olmadığı, hatta esas olarak kadın olmadıkları açık; öyleyse gene de, "düşman"ın (bu düşman bazen karşı takım, bazen siyasal hasım, bazen yabancı bir ulusun tümü, bazen yabancı bir ulusun bazı unsurları, bazen Yahudiler, bazen eşcinseller vb. olabilir; listeyi istediğiniz kadar uzatabilirsiniz ama işaret ettiği anlam hiç değişmez) "karı gibi" olduğunu, bu örnekteki biçimiyle üstelik "ahlaksız, orta mah" bir "karı gibi" olduğun-

nu düşünmenin ve bunu böylesine kolayca söyleyebilmenin ardında yatan nedir? Kadınlar hakkında atıp tutmanın, hangi kadının ahlaklı, hangisinin ahlaksız olduğuna böylesine kolay ve bir otorite edasıyla karar vermenin bunca meşru sayılmasının nedeni nedir?

Ayvaz Gökdemir'in sözünün, bir dil sürçmesinden ibaret olmadığını biliyoruz; konuyla ilgili olarak yorum yapan pek çok kişinin belirttiği gibi, bu söz, kadına bakış açısını tümüyle ataerkil ve özünde kadın düşmanı olan bir kültürü yansıtıyor. Gerçi Gökdemir, telefon aracılığıyla katıldığı bir televizyon programında kadınlara ne denli saygılı olduğunu belirtmiş, "onlar bizim namusumuzdur, şerefimizdir" demişti, hakkım yemeyelim. Ama öyle olduğu halde, daha doğrusu öyle olduğu için Gökdemir'in sözleri, varolan kültürün erkekçi yanlılığını ortaya koyuyor. Üstelik, farkındalıktan ve bilinç uyanıklığından hiç nasibini almamış, hayatta maçoluk dışında bir varoluş biçiminin olabileceğini aklına bile getirmemiş bir erkeğin olanca fütursuzluğu içinde, "öyle de söylenebilir, böyle de. Böyle söylenmeye denk gelmiş, böyle söylemişim" diyerek, aslında kendisinin anlama alışığının epay düşük olduğu bir sosyolojik ve kültürel gerçeği -öyle bir niyeti olmasa da- ifade ediyor.

Bu gerçek, tarih boyunca kadının erkeğin "öteki"si olarak kurgulanmış, kendi öznelliğinden yoksun bırakılmış ve böylece kendisi hiç serbest olmasa bile üzerinde konuşulması serbest bir "nesne"ye dönüştürülmüş olmasıdır. Çün-

kü varolan toplumda, başka iktidar ilişkilerinin yanısıra, belli de onların ilksel bir modeli olarak, erkek ile kadın arasında da bir iktidar ilişkisi vardır ve bu ilişkide kadın "aşağı olan"ı temsil eder. "Düzeni, ışığı ve erkeği yaratmış olan bir iyi ilke; bir de kaosu, karanlığı ve kadını yaratmış olan kötü ilke vardır" der Pitagoras, erkek egemenliğinin "hislerine tercüman" olarak!

Kadınların doğanın karanlık ve yıkıcı güçleriyle, kargaşalıkla (ya da İslami söylemde "fitne" ile) ilişkilendirilmesinin tarihi çok eskilere, ta eski Mezopotamya'ya dek gider. Mezopotamya uygarlığın beşiğidir ama, aynı zamanda öyle olduğu için de militarizmin, köleciliğin, sınıflaşmanın ve kadınların ezildiği erkek egemen düzenin beşiğidir. Bu düzende iktidar ve güç sahibi olan erkek, yalnızca kadını baskı altına almakla kalmaz, kendisine karşı olarak gördüğü herkese, yani tüm "ötekiler"e "kanı gibi" damgasını vurur. Bu "ötekiler" bazen köleler, bazen köylüler, bazen dış düşmanlar olabilir; ama iktidar sahibi erkeğin muhayyilesinde daima bunlar ile "kadınsılık" arasında bir ilişki vardır. Çünkü bu "ötekiler" erkeğin olmak istemediği, dışladığı kimliklerdir ve onun olmak istemediklerinin arketipi de kadındır. Erkek, kendi "ben"ini kadının "öteki"liği üzerine kurar ve bu "öteki"yi beden ve cinsellik ile özdeşleştirerek bunu kadının denetlenmesinin meşru gerekçesi yapar.

Kadın ile erkek arasındaki biyolojik farklılığın, bir toplumsal/kültürel farklılığa dönüştürülüp eşitsizliğin ve erkek egemenliğinin meşrulaştırıcı gerekçesi sayılması, bin yılların ötesinden günümüze ulaşan ve dolayısıyla zamana ve değişime karşı en dayamlı ideolojik kalıp olduğunu ispatlayan bir anlayıştır ve kadınların toplumsal olarak kontrol edilmeleri ve bastırılmaları için de gerekçe oluşturur. Kadınların nasıl giyinmeleri, nasıl davranmaları gerektiği, ne zaman çizgiyi aşmış sayılıp cezalandırılacaklarına karar verilmesi ve cezanın uygulanması hep erkeklerin tekelinde sayılır. (Kontrol araçları, kadına ideolojik olarak, yerine göre "müsaıt kadın", yerine göre "orta malı" yerine göre "cadı", son yıllarda da "feminist" yaftasını vurmaktan fiziksel şiddete dek değişir.) O yüzden, parlamentodaki milletvekillerinden sokaktaki adama kadar bütün erkekler, kadınlar hakkında aıp tutmanın asli ve vazgeçilmez haklarından biri olduğunu düşünürler ve buna karşı çıkıldığında zaman da pek şaşırırlar.

Kadın milletvekillerinin ya da parlamentoda görev yapan kadın gazetecilerin kılık kıyafetleri, işte bu yüzden er-

kek parlamenterlerin baş kaygılarından ve aynı zamanda kendinden menkul görevlerinden birini oluşturur; çünkü, böylece toplumdaki tüm kadınlara, "işte böyle olun; hangi mevkiye gelerseniz gelin iktidarın erkeklerin elinde olduğunu unutmayın" mesajı verilir. Aşlında kadınların etek boyu ve çorabıyla uğraşanlar, eski bir Osmanlı geleneğini sürdürmektedirler; Bab-ı Ali'nin 16. yüzyıldan 20. yüzyıla dek kadınların giyebileceği feracenin kalınlığını, renklerini, peçenin ve örtülerin uzunluğunu, mantolarda kullanılacak astarın cinsini vb. belirleyen çok sayıda ferman çıkarıldığı bilinmektedir. Ayrıca, kadınların sokağa ne zaman çıkacakları, nerelere gidebilecekleri vs. konusunda da birçok ferman vardır. İlginç olan, bu konudaki "hassasiyet"ın devlet iktidarıyla sınırlı olmaması, 17. yüzyıldan beri kentsel halk ayaklanmalarının vesile olarak kadınların ahlak ve namusuna yönelik "tehditleri" kullanmış olmalarıdır. Feracelerin incelenmesi ya da bedeni biraz daha sıkıca sarmalar hale gelmesi, "namus elden gidiyor" yaygarasına ve uğruna ayaklanılmasına yetebilmiştir. Görüldüğü gibi, sözkonusu olan kadınlar oldu mu, sokaktaki erkek ile devletin en tepesindeki erkek aynı iktidarı paylaşmaktadır, erkek egemenliğinin üretim tarzı değişikliklerinden, devrimlerden bunca az etkilenerek varlığını sürdürebilmiş olmasının nedeni de zaten budur.

Erkek egemenliğinin kadınları denetlemek açısından başvurduğu çeşitli yöntemler vardır; bunlardan biri, kadınları "namuslu aile kadını" ile "orta malı" olarak ikiye bölmek ve her kadının her an ikinci kategoriye sokulabileceği tehdidini yayarak kadınları hizada tutmaktır. Ayvaz Gökdemir'in ifadelerinde ("öyle de söylenebilir, böyle de ne olmuş yani?") açıkça belirlediği gibi, kadın birincisinden ikincisine kolayca dönüşebilmekte, onun ahlaki "kader"i erkeğin iki dudağının arasında yer almaktadır. Bir şeyin adını koymak, onu tanımlamak, eşitsiz ilişkilerin var olduğu bir toplumda bir güç göstergesi, bir iktidar ve egemenlik adıdır.

İşte erkekler, maddi ve ideolojik iktidarlarından kaynaklanan bir güçle bu egemenlik edimine girişmekte ve kadınları kendi bakış açılarından tanımladıkları klişeler içine hapsetmektedirler. Bu klişeler, kadınların bireysel özelliklerini ve farklılıklarını dikkate almayıp onları tek bir kategori altında dondurdıkları gibi, kendi içlerinde de çelişkilidirler. Kadınların aynı anda hem iyi, hem kötü, hem kutsal, hem bayağı, hem melek, hem şeytan, hem namuslu an-

ne/eş, hem de orta malı oldukları öne sürülür. Ama bütün çelişkilerine karşın bu klişelerin ortak bir özelliği vardır, o da kadını erkeğe göre ve erkeğin bakış açısından tanımlaması, kadını kendi namus ve şerefinden sorumlu olamayacak, özerklikten yoksun bir nesne olarak görmesidir.

Bu durumda, bir "hayat kadını" ile "namuslu kadın" arasındaki fark, kadının namusunun bir erkeğin koruması altında mı olduğu, yoksa onun bedeninin ve cinselliğinin tek bir erkek yerine "bütün erkeklerin" malı mı olduğu noktasında odaklaşmaktadır. Gökdemir'in hakaret ettiği üç Avrupalı kadın, yabancı oldukları, yani namusları herhangi bir Türk erkeğinin himayesi altında olamayacağı için de bu damgayı kolayca yiyebilmekte ve gene bu nedenle Ayvaz Bey bu yaftaya neden karşı çıktığını anlamakta böylesine güçlük çekmektedir.

Kadınlar üzerine söylenen sözlerin esas olarak kadın cinselliği etrafında odaklanıyor olması da aynı gerçeğin bir diğer yönüdür. Gerek medyada kurulan kadın kimliklerinin, gerekse siyasilerimizin kadın kimliğine ilişkin dokümanlarının erkek-egemen söylemlerce tanımlanan bir cinsellikle örtüşüyor olması, kadını edilgen, kolayca el konulup hükmedilebilir, parçalarına ayrılıp kullanılabilir seyirlik bir cinsel haz nesnesine dönüştürmenin, dolayısıyla onu özerk irade ve bireylik olanağından yoksun bırakmanın örnekleridir.

Bugün, başbakan koltuğunda, yani iktidar konumunda bir kadının oturuyor olması bile bu durumu değiştiremiyor; tersine "sarışın güzel kadın"ın cinselliğine yapılan örtük dokümanlara (örneğin ısrarla kürsü ardındaki çıplak ayaklarının ve bu arada etek yırtmacının resminin çekilmesi, yazlık kıyafetinin kısa kollu oluşuna ya da saçlarındaki değişikliklere dikkat çekilmesi) hemen her gün tanık oluyoruz. Bunların belki de en çarpıcısı, 4 Haziran seçimlerinde Çiller'in başarısından sonra, Milliyet gazetesinde yer alan bir karikatürdü. Karikatürde, seçmen (erkek) güzel sarışına hayranlıkla, neredeyse yalınarak bakıyor ve "kulun olayım, abla" cinsinden bir şeyler söylüyordu. Böylece, siyaset alanı bir yatak odası sahnesine dönüştürülüyor ve iktidarın, seçmenin "canına okuduğu" mesajı, başbakanın cinselliğine ve "kadın"ın erkeği baştan çıkarma yetisine gönderme yapılarak veriliyordu. Bir yandan da bizzat kadın Başbakan'a kendi zayıf tarafı, yani kadın oluşu ve cinselliği hatırlatılıyor, böylece Başbakan da olsa bu yanının, üzerinde kolayca

söz söylenip dalga geçilebilecek bir şey olduğu bir kez daha vurgulanmış oluyordu.

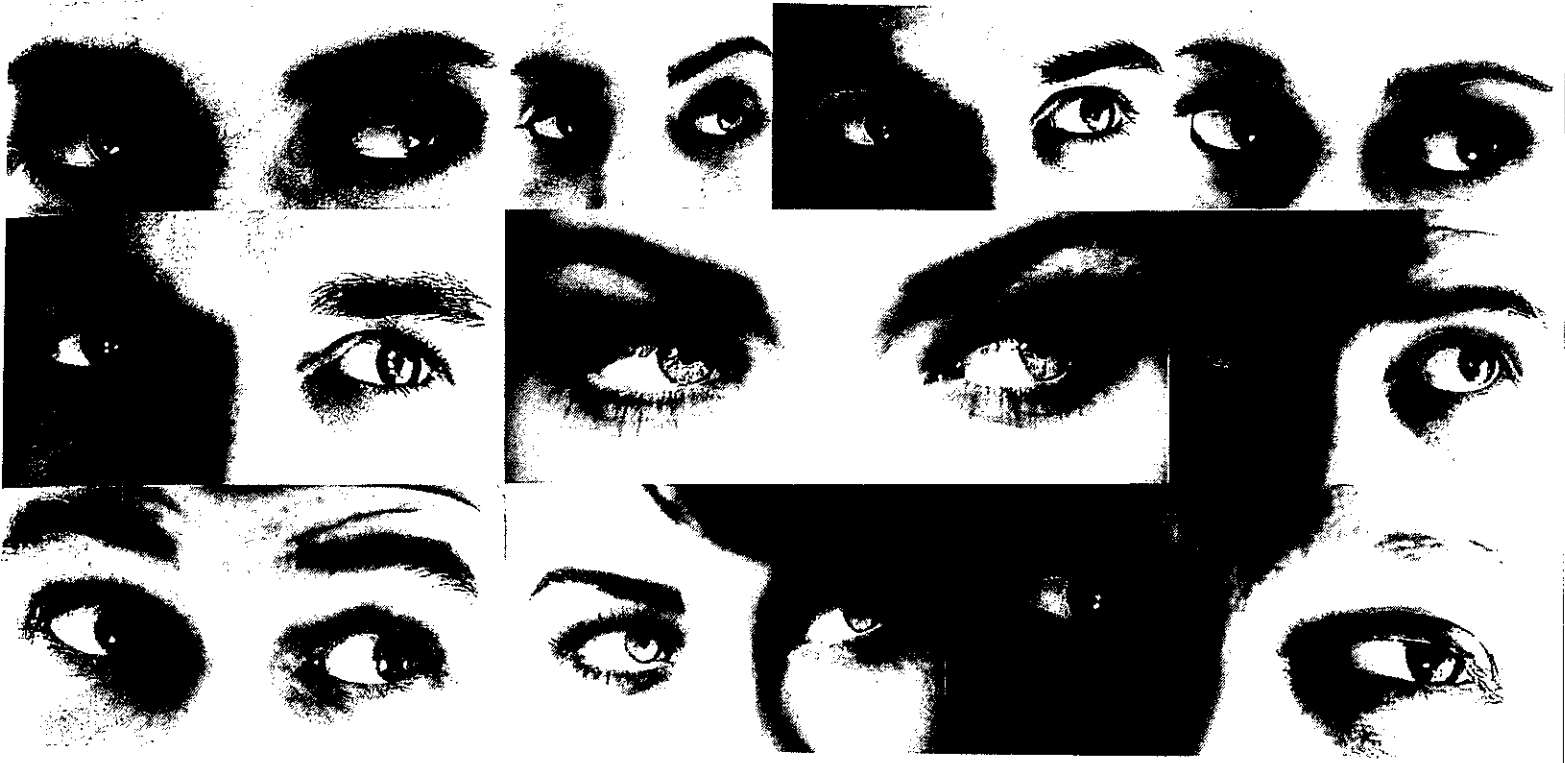
Buraya kadar olayın hep erkekler cephesi üzerinde durduk; işin bir de kadınlar yanı var, kuşkusuz. Cinsiyetçilik, yani kadınların ve kadına özgü olanın aşağılanması, egemen kültürün çok önemli bir parçası ve daha doğduğumuz andan itibaren bu cinsiyetçi kültürün kalıplarıyla karşılaşılıyor, onları benimseyerek toplumsallaştırılıyor, sonunda da kendimiz de içselleştiriyoruz. İstanbul'da ilçe belediye meclisi üyelerinden bir kadının, sözünü tutmayan erkek meclis üyelerine "etek giydireceğini" söylemesi bunun tipik bir örneği. Pantolon giymek ya da giydirmek aşağılama vesilesi olmuyor, çünkü erkeğe benzemek, "erkek gibi" olmak dürüstlük, ciddiyet, güvenilirlik gibi çağrışımlarıyla her zaman istenen bir şeydir. Ama etek giyerek "karı gibi" olmak, sözünde durmamanın, "kıvırtma"nın, güvenilmezliğin simgesidir.

Kadınların büyük çoğunluğunun bu tür klişeleri benimseyip yeniden üretmelerinde şaşacak bir şey yok; erkek iktidarı da, tıpkı sınıfsal ya da emperyalist iktidarı gibi "böl ve yönet" politikası izliyor. Bazı kadınlara hayat kadını vb. yaftaları asarken, bazılarını da fedakar eş ve anne olarak yüceltiyor ve onlara "namusumuz, şerefimiz" muamelesi yapıyor. Üstelik bunu ideolojik hegemonyasının her türlü olanağından yararlanarak yapıyor. O zaman da bazı kadınlar, "oh ne iyi ben namuslu ve iyi kadımm, ötekiler gibi ahlaksız ve cadı olarak görülüyorum" diyerek kendilerini diğer kadınlardan soyutluyor ve böylece bir mücadelenin kazanılması için gerekli dayanışma da bozulmuş oluyor.

Oysa unutmamak gerekir ki, erkeklerin belirleyip dayattığı kalıplar, -bunlar ister kadınları aşağılasın, isterse yüceltsinler- kadınları sahiden oldukları gibi yansıtmayan, onların bireyliklerini silip geçen donmuş klişelerdir. Bu klişeler içine hapsolmayı kabullenip kendilerini erkeğin bakışının prizmasından geçerek çarpıtılmış imgeler olarak algılamaya devam etmeleri, kadınların özerk insan varlıklarına haline gelme ve özneleşme olanağını yok eder. Şeytan ya da cadı değil de melek; "orta malı" değil de namusu bütün eş; isyankar feminist değil de munis ve tatlı kadın olarak adlandırılmak, kadının nesne olarak algılanması gerçeğini değiştiriyor!

Dr. Fatmagül Berktaş
İ.Ü. Felsefe Bölümü Öğretim Üyesi

Gördükleriniz çok etkileyici.

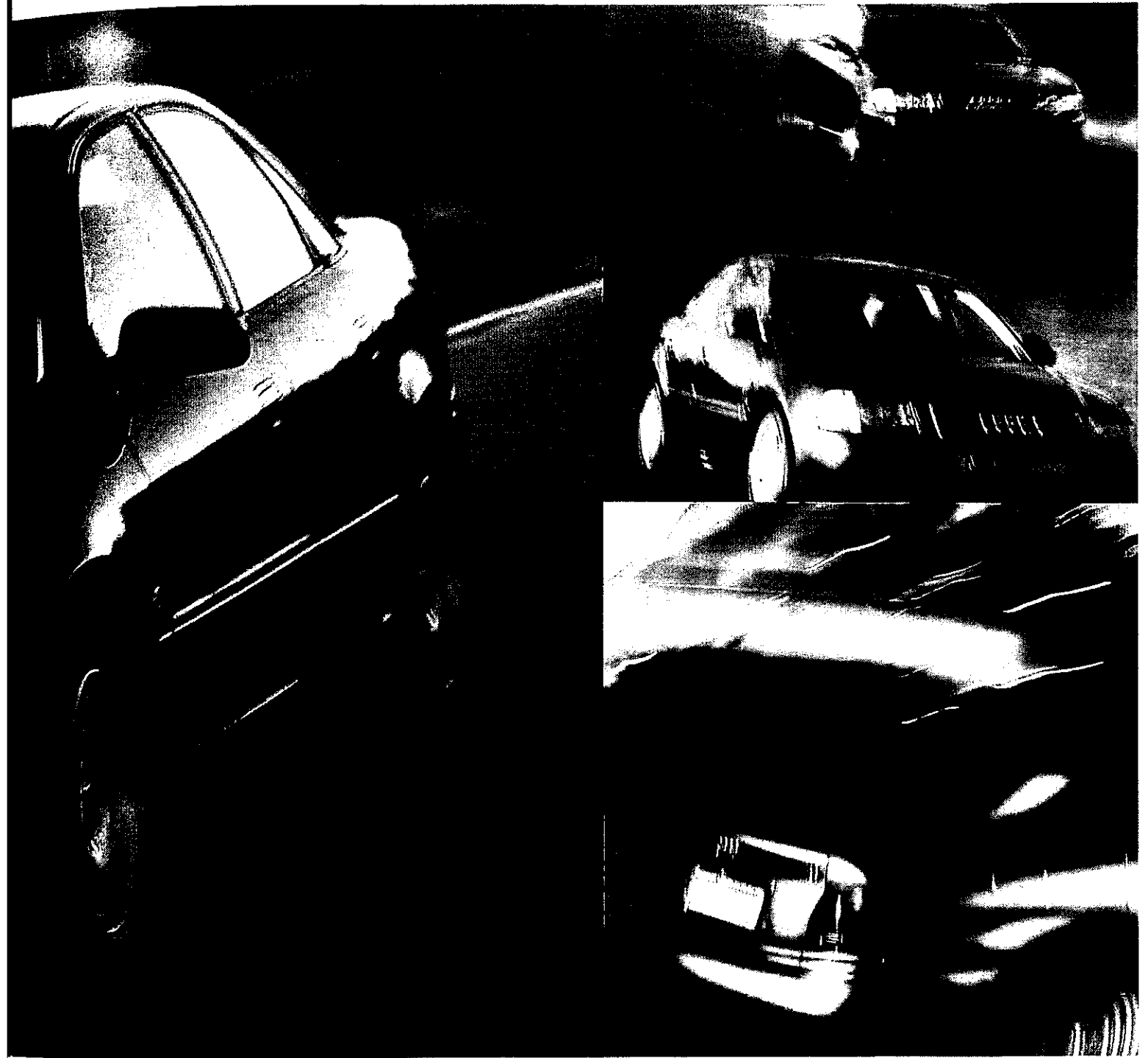

Yeni Audi A4.

Yeniliklerin yaratıcısı Audi'nin son modeli A4 çekici dış hatlarıyla çok etkileyici bir şıklık sergiliyor. A4'de sürüş keyfinin kusursuz gövdeyle nasıl bütünleştiğini, dışarıdan bakarken bile farkediyor, hissediyorsunuz.

Teknolojide lider Audi'ye yakışır bu denge ve zerafet sadece gördüklerinizde kalmıyor. Gözünüzü okşayan bu özellikler, Audi A4'ün ilk bakışta görünmeyen teknolojik ayrıntılarıyla kusursuz bir bileşim oluşturuyor.

Bu bileşimden etkilenmemek mümkün değil.

Kategorisindeki hiçbir otomobilde bulunmayan **beş subap tekniği** ile **iki tarafı komple galvanizli karoseri**, Audi A4'ün üstünlüklerinin başında geliyor. Bu öncü özellikleriyle birlikte sessiz motoru, eşsiz sürüş keyfini ve emniyeti garantiliyor. A4'de güvenlik, iyi yol tutuş ve fren güvenliğini arttıran **dört sallantı kollu ön aksıyla** daha da sağlamlaşıyor. Direksiyon hakimiyeti artarken virajlarda mükemmel denge sağlanıyor. **Çift airbag sistemi**, **EBV (Elektronische Bremskraftverteilung)**

gerektiğinde maksimum emniyet sunuyor. A4 aynı zamanda, düşük atık gaz oranıyla ekolojik sorumluluğun bir göstergesi.

A4'ün yüksek yol tutuş kabiliyetini her yol ve hava koşulunda daha da arttıran dört çeker sistemi -quattro- seçeneğinden de yararlanabilirsiniz.

Üstün kalite ve güvencenin mükemmel bileşimi olan A4 sizin için üretildi. Bireyin özgürlüğüne hizmet eden bu dinamik tasarımı, daha yakından tanımak için lütfen bizi arayın.

Türkiye Genel Distribütörü
Doğuş Otomotiv Sanayi ve Ticaret A.Ş.

Eski Büyükdere Caddesi,
Ayazağa Yolu No: 23,
Maslak 80670, İstanbul
Tel: (0212) 276 50 27-29

Audi
Vorsprung durch Technik

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e sanayi tarihi

Haydar Kazgan

Osmanlı İmparatorluğu'nda sanayileşmeyi önleyen sebepleri iç ve dış sebepler olarak ikiye ayırmak doğru değildir. İstanbul'un Fatih Sultan Mehmet tarafından ele geçirilmesinden sonra Bizans'tan beri Galata'ya yerleşmiş olan Venedik ve Cenova kökenli banker ve tüccarlar fonksiyonlarını ve faaliyetlerini devam ettirmişlerdir. Bu da Osmanlı ekonomisini, bir bakıma dünya ticaretini kontrol altına almış olan Avrupa'nın çeşitli krallık ve prensliklerini, ekonomik ve siyasi etki alanına sokmuştur. Bu husus, hemen sonra yayılacak olan "Merkantilist" politika ile daha da belirli bir hale gelecektir. Böylece, sanayi devrimi ile birlikte Osmanlı Devleti'nin sanayileşmesini önleyen iç ve dış sebepler birbirini içine girecektir.

Bilindiği gibi 16. asırdan itibaren belirli bir politika haline gelen ve 18. asrın ortalarına kadar sürüp gidecek olan "Merkantilizm", başka bir deyişle, anavatanı ticaret yolu ile zenginleştirme, aslında güdümlü iktisat politikasının da en güzel örneklerini vermiştir. Nitekim, Fransa, İngiltere, İspanya ve diğer ülkeler de ihracatı artırmak ve ithalatı kabil olduğu kadar kısarak ülkeye altın girişini azamileştirmek için sadece altyapıların yaygınlığını sağlamakla kalmamış, ihracatı her şekilde desteklemiş, ihracat için mal imal edenlere, kurduğu bankalarla kredi sağlayarak, birçok öncelikler tanımış, bröveler ve nişanlar dağıtmıştır. İşte Avrupa'da oluşan bu politika içinde Osmanlı İmparatorluğu coğrafi durumu dolayısıyla önemli bir uygulama merkezi haline getirilmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu'nda imalat ve sanayi gücünün yokolmasının sebep ve sonuçları

Fransız filozofu Henri Bergson'a göre insanın en önemli gücü "de tour" diye adlandırdığı hedefine dolambaçlı yoldan gidebilme gücüdür. İşte bu güç, bir taraftan tarımda mevsimlik ürünlerin mevsim sonrasında da kullanılmak veya tüketilmek için saklanması gibi bir sonuç yarattığı gibi, meşhur balıkçının balık ağı yapmak için günün yarısını bu işe hasletmesi ve bunun için kendi ve ailesinin bir müddet balık hasılatının düşmesi sebebiyle tüketimini kısıması, insana has olan bir deyimle tasarruf yapma olayını ortaya çıkarmasıdır. Böylece, bir balık ağına sahip olan bu aile, aynı tasarrufu yapmadığı için aynı balık ağına sahip olmayan diğer balıkçı ailelerinin önüne geçerek yaptığı tasarruf gelirini artıracığından hem tüketimini hem de tasarrufunu artırma gücünü elde edecek. İşte milletlerin tarihinde de bu ağ örme işi sanayileşmenin sebep ve sonuçlarını açıklamak bakımından çok önemlidir. Osmanlı İmparatorluğu, hiç ağ yapamamış, fakat son 100 yılında Osmanlı azınlıklarının ticari becerileri sayesinde başka balıkçıların tuttuğu bahkları tüketicilere pazarlama suretiyle ortaya "Merkantilist" birikim modeli ile bir ekonomik model örneği vermiştir. Gerçekte, 19. asrın başından itibaren, yani Napolyon Savaşları'ndan sonra, Avrupa'da Sanayi Devrimi ülkelerinin pazarı ve hammadde kaynağı olan Osmanlı İmparatorluğu, sınavi üretim gücünü 1914 savaşına girerken askerinin tebeke düğmesini dahi dışarıdan ithal ettirmiştir. Osmanlı İmparatorluğu, 1854'den

* İktisadi düşüncenin ilk bilimsel basamağını oluşturan "Merkantilist" düşüncede devlet, bütün gücünü ulusa en büyük yardımı sağlamak biçiminde kullanmalıdır.

itibaren aldığı dış borçlar kısa bir zaman için dış ticaret açığının sebep olduğu tediye açığını kapatmada hiç etkili olmadı ve yeni dış borçlar eskilerin faiz ve anapara ödemelerinin finansmanına gitti. Bu nedenle, açığı kapatmada "Merkantilist" yol tercih edilmiş ve dolayısıyla arasına gündeme gelen sanayileşme Cumhuriyet Türkiye'si'ne kalmıştır.

Avrupa ülkeleri "Merkantilizm" ile henüz artisanal seviyede olan silah ve cephane başta olmak üzere tarım aletleri, artisanal alet ve araçlar, her türlü kumaş ve giyim eşyası üreten loncaların güçlendirilmesi için, devlet olanaklarını kullanmak yoluna gitti. Bunun için de bazı hukuki düzenlemeler ile altın ve gümüş para yerine geçen kağıt para ve kıymetli evrakın yaygın bir şekilde kullanılmasını sağladı. Osmanlı ülkesinde bu "Merkantilizm" in sebep olduğu altın ve gümüş para kıtlığını önlemek için paraların ayar ve ağırlıklarını düşürmekten başka çare bulunamamıştır. Devlet desteği ile üretilmiş Avrupa mallarının, Osmanlı piyasalarını işgal etmesi ile büyük açıklar vermeye başlayınca, 17. asır boyunca paranın taşıdığı denilen olay tek çare olarak kalmıştır.

Şirket-i Hayriye'nin öyküsü

İlk dış borç alındığı zaman "Ben gavurdan borç alan ilk Osmanlı padişahı olmam" diye direnen Abdülmecit, kızlarının Paris ve Londra mağazalarının kataloglarını elden ele dolaştırıp babalarından gizlice siparişler verdiklerini öğrenince, damatlarını azarlamaktan başka bir şey yapamamış ve "aldığımız paralarla oralardaki gibi kumpanyeler alın" (sanayi şirketleri anlamında) diye ısrar etmiştir. Böylece, damatların girişimiyle, "İşte Padişahım sana kumpanye" diyerek "Şirketi Hayriye" kurulmuştur. Cevdet Paşa'nın dediğine göre, bu "kumpanyenin kurulması Saray ve hükümet erkânı ile zenginleşen keferelere Boğaz kıyılarında ve mesire yerlerinde Avrupa'dan yeni getirilen yazlık kıyafetleri teşhir etmek olanağından" başka bir şey kazandırmamıştı.

Padişahı bu şekilde tüketime açılınca köylüsü durur mu? Yine aynı yıllarda Mithat Paşa'nın "Menafi ve Memleket Sandıkları" adı altında kurdurduğu çiftçiye ucuz kredi sağlama teşebbüsleri de kentteki Emniyet Sandığı'ndan geri kalmamıştır. Her nedense, bu sandıklar panayır günleri çiftçiye kredi verdikleri için,

köylü, ayağına kadar gelmiş cicili bicili kumaşları ve kap-kacak gibi eşyanın cazibesine dayanamayıp, panayırın içine dalıp ve elindeki paranın tümünü orada bırakmaktaydı.

Bazı iktisatçılar, "üretmeyen insan veya toplumlarda tüketim hovardalığı kaçınılmazdır" derler. Osmanlı İmparatorluğu'nda bu devrede Rumeli ve Anadolu'da başlatılan demiryolu ve şose yapımlarının da daha çok tüketimi artırmaya hizmet ettiği iddia edilebilir. Fakat bu tüketim alışkanlığının içeride üretimi teşvik etmesi de beklenebilirdi.

Aslında, Cumhuriyet'in ilk planlı kalkınma ve sanayileşme denemesinin bekleneni vermemesinin nedeni, İkinci Dünya Savaşı nedeniyle, Osmanlı modelinde olduğu gibi, kaynakların öncelikle askeri hedefler ve ihtiyaçlar için kullanılmış olmasıdır. Nitekim kurulan bir kaç fabrika dahi, usta işçi, mühendis ve idarecilerin askere alınması nedeniyle büyük bir üretim düşüşü yaşamıştır. Savaş süresince Sümerbank'ın bez ve kumaşları ekmek ile beraber karneye bağlanmıştır. Kağıt ve kömür ocakları ve hatta demir-çelik sanayiinde dahi, savaş süresince üretim büyük ölçüde aksamıştır. Bunun sonucu olarak devletçilik kârlar yolu ile kendi sermayesini kendi yaratamamış ve büyüme modeli aksamıştır. Oysa 1950'den itibaren kamu işletmeleri kendi büyüme kaynaklarını kendileri yarattığı gibi, özel girişim için de hammadde gibi girdiler ve formel eleman yaratmada da büyük başarı göstermişlerdir. 1960'tan sonra kamu işletmelerinin zararlarını konu ederek devletçiliğe karşı çıkanlar, herhalde yıllar sonra aynı devlet işletmelerinin kendi yönetimleri altında ve tamamen politik kararlar sonucu kaydettikleri zararlarla karşılaşmışlardır. Bu kişilerin geçmişi yeniden değerlendirmeleri ve Türkiye sanayini bugünkü gücüne erdiren ve birçoğu hayatta olmayan politikacı, yönetici, memur ve işçilerin eseri olduğunu unutmamaları en büyük dileğimizdir.

Sanayi Devrimi ve

Osmanlı sınaî üretim düzeninin bozulması

Sanayi devrimi, sadece su ve buhar kuvveti ile bir işletmenin çok sayıda işçi kullanarak üretim hacmini genişleterek üretim maliyetinin düşürülmesi ile açıklanamaz. Ve sanıldığı gibi sanayi devrimi, Avrupa'da kor-

porasyonların dağılması ile lonca hakkını kullanan ustabaşlar ve yardımcıların prorerleşmesi de değildir. Son yapılan araştırmalar göstermiştir ki, gerek su ve gerek buhar kullanarak teknik ve iktisadi açıdan ilk sanayi devrimi işletmeleri sayılabilecek işletmelerin kurucusu ve sahipleri, eski korporasyonların elemanları idi. Bunun da sebebi, 16. asırdan itibaren Fransa, İngiltere ve Hollanda'da korporatif sistemi desteklemek için devletlerin çok yönlü bir sistem oluşturmuş olmalarıydı. Nitekim lonca sistemleri içinde su kuvvetinden yararlanarak gerçekleşen mal üretimi, bu devletlerde akar suların kontrol altına alınmasını sağlayan altyapılarla ortaya çıkmıştır.

İşte merkezi devletlerin bu gibi altyapı hizmetleri yanında, her türlü buluşları teşvik gibi, işletmelere "dıştan faydalar" sağlayarak, maliyetleri düşürüp ve gelirlerini artıran yatırım ve faaliyetler korporatif sistemden sanayi devrimine geçişin başlıca amilleri olmuştur. Tabii, buna daha evvel işaret ettiğimiz gibi para ve banka sistemlerindeki gelişmeleri de eklememiz lazımdır. Ayrıca, halk tasarruflarının anonim şirketler yolu ile sanayi kapitalinin oluşturulmasına katkı yapmasını sağlayacak hukuki düzenlemeleri de hatırlatmak isteriz.

Batı'da bu oluşumlar gelişirken, Osmanlı İmparatorluğu'nda korporatif sistem tam aksine devletten hiçbir destek görmediği gibi, 19. asrın başından itibaren, (daha doğrusu Napolyon Savaşları sonrasında) sanayi devrimi ülkelerinden gelen baskı ile korporasyonları kaldırmak için çaba gösterecektir. Bunun sonucu olarak da üretim becerisi yok olup gidecektir.

İstanbul ve Rumeli'nin büyük bir kısmında ve Bursa civarına kadar uzanan ve adına gedik denilen korporatif şekil ve usullere göre her türlü mal üretimi ve ticaretini yapan işletmeler, ilk darbeyi paranın tağşiş edilmesi ile yemişlerdir. Karlofça'dan sonra Avrupa "Merkantilizmi"ne karşı koyamayan Osmanlı Devleti, üretici gedikleri sadece dış rekabetin etkisine değil, para sistemindeki bozukluğun etkisi ile bir çöküş sürecine sokmuştur. Bilindiği üzere, gedik işletmelerin işyerleri, vakıflar ve şahıslara ait idi. Fakat bir işyerinin gedik sahibi olanlar mülk sahibine karşı bazı hakları kullanabiliyorlardı. Örneğin, peştemalcı gediği olan bir işyerinin gediğine sahip olan bir usta, mal sahibinin mülkiyet hakkının kullanılmasına mani olabiliyordu. Mal sa-

hibi, kiracısı gedik sahibinden, paranın tağşiş edilmesi dolayısıyla, kiranın artırılmasını talep edemiyordu. Üretici gedik sahibi de malını ancak devlet tarafından saptanmış fiyatlara satıyordu. Oysa, gelişmeler bu statülerin tam zıddı idi. Ayarı düşürülen paralar fiyatların artmasına sebep olmuştu. Bunu önlemek için narh fiyatları konunca piyasa düzeni alt üst olmuş ve bir kısım gedikler işlerini tatil etmek zorunda kalmışlardı. Neyse ki, imdada bu defa Yeniçeriler yetişecektir. Karlofça bozgunundan sonra artık savaş kazanıp "Ulufe" olanaklarını kaybeden Yeniçeriler, içeride adeta esnafı narh fiyatlarına karşı korumak ve bu sayede esnaftan haraç almak suretiyle bir müddet daha ulufesiz yaşama olanaklarını bulacaklardı. Örneğin camekanına Yeniçeri ağalarından birinin armasını koyabilen bir gedik esnafı narh fiyatlarını uygulamamak gibi bir güç sağlamış oluyordu.

Fakat korporatif sistemin yaşamını devam ettirmesine Yeniçeriler de fazla destek olamayacaklardı. Zira, sanayi devriminin daha ilk günlerinde ihtiyaç fazlası mal üreten Fransız ve İngiliz sanayicileri mallarına dış pazar aramada politik güçlerini de kullanacaklar ve özellikle Napolyon devri sonundan itibaren Osmanlı ülkesini yeni bir biçim kolonizasyonuna götürme çabaları içine gireceklerdi.

Tüketim toplumuna geçiş:

Dış ve iç borçlanmadaki gelişmeler

1838 ve 1839 yıllarında Fransızlar ve İngilizler'le yapılan ve özellikle serbest ticaret kurallarını Osmanlı yönetimine kabul ettiren ticaret anlaşmaları, bir kaç sene içinde ithalatı beş ve ihracatı üç misli artırmıştı. Bunun sonucu olarak, 1845 yılına gelindiğinde Osmanlı ülkesindeki bütün altın, gümüş ve hatta bakır paralar dış ticaret açığını finanse etmek için dış ülkelere gönderildiğinden, içeride müthiş bir para sıkıntısı başgöstermişti. Fakat bu sıkıntı, eskiden olduğu gibi paraların madden ağırlık ve ayarını düşürmek suretiyle önlenemezdi. Zira memleketin madenler dahil, devlet hazinesindeki altın ve gümüş tükenmişti. İşte buna çözüm olarak üzere, dünyada belki de ilk kez tüketimi finanse etmeyi hedefleyen "İstanbul Bankası" kurulmuştu. Avusturya tebaalı Baltazzi (nam'ı diğer Baltacı) ve Fransız ihtilalinde Türkiye'ye sığınmış bir Fransız ailesinin sağ kalan

en büyük erkeği olan Alleon gibi Galata'da banker olarak faaliyet gösteren iki ortak, bu defa bir banka kurmak için yine biraraya geleceklerdi. Fakat bu bankanın hukuki anlamda sermayesi yoktu. Avrupa piyasalarındaki itibarlarını kullanarak özellikle ithalatın tıkanmasını önlemeye çalışacaklardı. Aslında bu bankanın başabileceği olumlu bir şey vardı: İhracat kadar ithalat yapmak. Fakat içeride her türlü işlem için, özellikle tanzimatın hazinenin başına yüklediği binlerce memura, askere, maaş verebilmek için devletin de paraya ihtiyacı vardı. Kim bu aklı verdi bilinmez ama, herhalde yine Galata'dakilerden biri olacaktı ki, hükümete tavsiye edilen çare pek akla yatkın idi ve ekonomi kurallarına uygun idi: Faizli kağıt para ihraç etmek.

Böylece ortaya çıkan ve adına "kaime" denilen, 5 kuruşluk küpürden, 10'luk, 20'lik, 50'lik ve 100'lük olmak üzere, el ile kaleme alınmış bu kaimeler % 8 gibi o zamanın rayicine göre yüksek bir faiz getiriyordu. İçeride ve dışarıda büyük rağbet gören ve birkaç yıllık bir ferahlık getiren "kaime"ler İstanbul Bankası'nın da işini kolaylaştırmıştı. Fakat hükümet, faiz yükünden kurtulmak için bu defa faizsiz ve bir Amerikalı'nın getirdiği makina ile bastırıldığı yeni "kaimeler"i, piyasaya sürünce olan İstanbul Bankası'na olmuş ve yeni "kaimeler"in sebep olduğu talep arışı ile hızlanan ithalat, İstanbul Bankası'nın da sonunu getirmişti.

Böylece 19. asrın ilk yarısının son günlerinde altın lira ile kaimelerin arasındaki fark dörtte bire düşmüştü. Bir altın lira, "kaime" olarak 400 kuruşa çıkınca hükümet tek çareyi Galata piyasasından iç borç almaya gitmekte bulmuştu. Fakat Rusya savaşı çıkınca iç kaynaklar yetersiz kalmış ve 1854'te ilk dış borç alınmıştı.

Aslında, 1875 yılında Mahmut Nedim Paşa'nın hükümetin başı olarak ilan ettirdiği "moratoryom" yani vadesi gelen borç faiz ve ana paraları para ile değil, yeni bonolarla ödeme kararına kadar alınan dış borçlar, tamamen tüketime ve bu arada Osmanlı'ya has bir tüketim biçimi olan silah ve askeri araç gereç ithalinin finansmanına gitmişti. Tabii, bu arada saraydan başlayarak yeni tüketim biçimi bütün ülkeye yayılmıştı. 1880'lerden sonra banker, sarraf, tüccar, esnaf, hatta küçük üretici ve Osmanlı azınlıkları da yeni tüketim biçiminde öne çıkınca, Osmanlı ülkesi ve devletin iktisat politikası, iktisatçıları yamıltacak bir biçimde üret-

meden tüketmenin bir iktisadi model olabileceğini gösterecekti. Fakat iktisat ilmi simya değildi. Osmanlı azınlıkları Karadeniz ve Ortadoğu ticaretini, bankacılığını ve bankerliğini ele geçirerek tediye açıklarını kapatacak ve hatta fazla yaratacak bir Osmanlı Merkantalizmi denemesine geçeceklerdi. İslam-Türk tebaanın iş hayatından bürokrasiye geçişi ise, 1930'ların başına kadar devam edecektir.

Aslında, Tanzimat ve Avrupa ile ekonomik bütünleşmenin getirdiği en önemli değişiklik sarraflıktan bankerliğe ve bankacılığa geçiştir. Avrupa sanayi devrimini ülkelerinde sanayideki aşırı rekabet diğer taraftan işçi ücretlerinin artırılması lehinde gelişen politik baskılar sanayide sermayenin verimini düşürünce, sermaye kendine başka yatırım sahaları aramaya başlamış ve bu arayış da finans kapitalinin oluşumunu sağlamıştır. Öyle ki, artık bankalar ve finans kuruluşları üretici kadar tüketiciyi ve pazarlayıcıyı finanse etmeye başlayacaklardır. İşte bu sayede, Osmanlı ticareti açılmış ve "La Dett Ottomane" olarak dünya finans tarihinin 3 çeyrek yüzyıl sürecek en ilginç örneği ortaya çıkacaktır. Bu devrede kurulacak yabancı ve yerli bankaların asıl işlevi mikro ve makro bütçe açıklarını finanse etmek olacaktır. Başka bir deyimle, devlet ve fertler özellikle İslam-Türkler hep borçlu yaşayacaklardır. Böylece, Osmanlı limanları kapitalist dünyanın her türlü malını getiren gemilerle dolup taşacak, devlet her iki yılda bir faizi gitgide yükselen iç ve dış borçlara girecek, paşalar ve beyler de artık eskisi gibi Galata sarraflarından % 40'a varan faizle değil, % 10 kadar düşürülmüş faizle tüketimlerini finanse etmek için yerli ve yabancı bankalardan kredi alabileceklerdir. Zaman zaman bu ilişki o kadar yaygınlaşacaktır ki, adeta bu maksatla 1867 yılında kurulan Emniyet Sandığı'nın fonları tükenince tefeci sarraflar tekrar devreye girecektir.

Sanayileşmeyi önleyen sebepler

1838 ve 1839 yıllarında Fransa ve İngiltere ile yapılan ticaret anlaşmaları devamlı olarak serbest piyasa ekonomisi kurallarını şiddetlendiren hükümlerle 1914 yılına kadar yenilenmişti. Fakat özellikle İngiltere ve Fransa dışındaki hükümetler kendi sanayilerini korumak için Osmanlı ticaretinde çifte standart uygulamaktaydılar. Diğer taraftan İngiltere, Fransa ve Alman-

ya arasındaki açık rekabet 19. asrın sonlarına doğru ortaya çıkan yeni milliyetçilik akımları ile büyük ölçüde serbest ticareti baltalamaktaydı.

Bu iddialarımızı, anlamlı bir örnekle doğrulamaya çalışacağız. 1908 devriminden sonra İttihat ve Terakî'nin sanayileşmek için himayeciliğin şart olduğunu kabul etmiş olan kanadı küçük kitapçıklar yayınlatarak, özellikle İngiltere ve Fransa'nın serbest piyasa ekonomisi hakkındaki samimiyetsizliğini bazı somut örneklerle ortaya koymak istemiştir. İşte bu amaçla yayınlanan küçük kitapçıklardan birinde aruk bir İngiliz kolonisi haline gelmiş olan Mısır'daki İngiliz valisinin hanımı ile Sudanlı Arap uşak arasında geçen küçük bir hikaye dile getirilmektedir. Vali'nin hanımı uşağı çağırır ve kendisine 2 sterlin vererek adresi ile belirttiği bir dükkandan bir top beyaz patiska almasını söyler. Uşak, hanımının cimriliğini düşünerek tarif edilen dükkânın bir iki adım ötesinde vitrinde aynı top patiskanın 1.5 sterline satıldığını görünce içeri girer patiskayı alır ve cebindeki yarım sterlini hanımına

iade ederken alacağı bahşisi düşünmeye dalar. Paketi teslim eder ve yarım sterlini cebinden çıkarıp hanımına vermek isterken bir anda kadıncağız avazı çıktığı kadar bağırmaya başlar. "Sen hana yarım sterlin kazandırdın ama, İngiltere'ye iki sterlin kaybettirdin. Hemen götür, değiştir" der ve hikaye burada biter. İşte Mısır'da bu olay olurken aynı günlerde Londra'da elçi olan meşhur şairiazam Abdülhak Hamit, Londra terzilerinin aranan müşterisi olacaktır ve bizler de okul kitaplarına kadar şairin Londra'nın en iyi giyinen erkeği olduğunu yazıp, çocuklarımıza anlatarak övünüp duracağız.

Osmanlı İmparatorluğu, 1800 ile 1917 yılları arasında, meşhur Fransız Cumhurbaşkanı Clémenceau'nun, Serv Anlaşması'nda ortaya attığı gibi, 67 seneyi

savaşla geçiren bir ülke idi. Oysa aynı dönemde diğer ülkeler için ortalama rakam sadece altı sene idi. Osmanlı Devleti diğer ülkelere nazaran 51 yıl süren bu savaşlarda en az 1 milyon kişiyi devamlı askerde tutmak zorunda kalmıştı. Bu savaşlarda ölen askerler bir tarafa, şayet diğer ülkeler gibi savaş dışı kalsa idi, 51 yıl en verimli çağında olan insangücünü sanayide ve tarımda kullanabilirdi. İşte, bu düşünce tarzı kabul edildiğinde sanayileşme için gerekli olan bol ve ucuz emek bir hayal olmaktan çıkacaktır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda sanayileşmeyi önleyen en önemli, fakat şimdiye kadar gözden kaçırılmış olan sebeplerin biri de, buharlı gemilerin deniz taşımacılığının tümüne hakim olması ile ortaya çıkmıştır. Bilindiği üzere, Osmanlı limanlarına sanayi malları ile dop-

dolu olarak gelen buharlı gemiler boş dönmeyen ek maliyetinden kurtulmak için yün, pamuk, ham ipek, keten, kenevir vs. hammaddeleri çok ucuz navlunlarla alıp götürmeye başlamışlardır. Bu, içeride koza, ham ipek, yün, pamuk, keten, kenevir ve

bazı madenlerin fiyatının artmasına sebep olmuştur. Örneğin, Bursa ipek dokuma tezgahlarında buhar makinasına kısmen de olsa geçilmiş olmasına rağmen koza ve ham ipeğe dışarıdan talebin artması ve Bursa'da dahi ücretlerin, örneğin Avrupa'nın en büyük ipekli dokuma merkezi olan Lyon'dan yüksek olması, makinele sanayiye geçmeyi önleyen en büyük sebeplerden biri olmuştur.

Bütün bunlar yetmiyormuş gibi bir de İstanbul için özel ve bütün vilayetleri için genel bir buhar makinaları nizamnamesi çıkartılarak nüfus yoğunluğu olan kentlerde yangın tehlikesi azaltılmak istenmişti. Abdülaziz devrinin son yıllarında ardarda gelen dış borçlar sebebiyle içeride faiz haddi ve sermaye maliyetinin yüksek

olmasına rağmen özellikle dokuma sanayii için talepler artmıştı. İşte bu talepler karşısında İstanbul için çıkartılan bir yönetmelikle, buhar makinalı fabrika kurma alanları belirtiliyor ve ayrıca yangınları önlemek için fabrika kuranlara büyük maliyetler yükleyen düzenlemeler isteniyordu. Oysa, aynı günlerde Londra ve Paris'te ruhsatsız, kaçak yapılarda çalışan yüzlerce buharlı makina kullanan irili ufaklı fabrika ve işyeri vardı. Ama yine de yangınlarda İstanbul, Avrupa şampiyonu idi.

Sanayileşmeyi önleyen sebepler arasında suyu da zikredebiliriz. Nitekim, İstanbul'da 1874 yılında Fransızlar'ın kurmak için ruhsat aldığı Terkos Su Kumpanyası, ancak 1884 yılında şehre su vermeye başlamıştı ve bu şirketin şehrin İstanbul'a su vermesinden sonra aboneleri arasında imalatçı işletme sayısı 50'yi geçmeyecektir.

Loncalar ve sınaî üretim

Avrupa'da 18. asrın ilk çeyreğinin sonuna kadar lonca sistemine dayanan her türlü mal ve eşya ile bazı hizmetler "Merkantilizm" süresince kamu desteği görmüştür. Bu destek, sadece altyapıların ve piyasaların geliştirilmesi ile sınırlanmamış, devletlerin eğitim ve para politikaları ile de desteklenmiştir. İşte, bu sayede "Merkantilist" Avrupa, bu lonca sistemi içinde ürettiği her türlü malı dış ülkelere ve bu arada büyük ölçüde Osmanlı Ülkesi'ne de ihraç etmek olanağını bulmuştur. 16. yüzyılın sonlarına doğru Fransa ve İngiltere gibi büyük güçler yanında Alman prenslikleri, Hollanda, İtalya ve İspanya gibi devletlerde de merkezi devletin güç kazanması ile eğitim, büyük gelişme göstermiş ve kamu hizmeti haline gelmiştir. Ayrıca, aynı süre içinde kiliselere bağlı eğitim kurumları da özellikle kilise vakıflarının "Merkantilizm" sayesinde zenginleşmeleri ile her yönden çağdaş düzeye erişmişlerdir. İşte, bu olanaklar sebebiyle Batı'da loncalar, geleneksel yapılarından çıkarak formel okullarda eğitim görmüş gençleri de istihdam etmek olanağını bulmuşlardır.

Lonca sisteminin bu süre boyunca gelişmesinde büyük rol oynayan en önemli şey, devletlerin para politikası ve bankalardır. Hele, merkez bankaları kurulup altın ankeslerinin çok üstünde banknot çıkarma olanağını elde edince, faiz haddi düşmüş ve bu da loncaların "Merkantilist" politikalara uygun gelişme göstermesini de sağlamaya yetmiştir.

Avrupa'da bu gelişmeler kaydedilirken devamlı dış ticaret açığı veren Osmanlı İmparatorluğu'nda devlet, ortaya çıkan para darlığını gidermek için altın ve gümüş paraların ayarını ve ağırlığını düşürmekten başka çare bulamamıştır. Bu da, Osmanlı lonca sistemi ve bu loncaların yarattığı gelire bağlı kalan vakıfların ve dolayısıyla da medreselerin ve ona bağlı eğitim kurumlarının çökmesine sebep olmuştur. Sonuç olarak 18. asrın başında Osmanlı ülkesinde üretim seviyesinin düşüşü nedeniyle, sanayi devriminin sokaklara döktüğü kalitesiz, fakat ucuz malların ilk dış ülke müşterisi Osmanlı ülkesinde oluşacaktı.

Özet olarak, Avrupa "Merkantilizmi" Osmanlı para düzenini bozmak suretiyle lonca sistemini de çökertmişti. Bu çöküş, Osmanlı Devleti'nin savaş gücünü de etkileyecekti. Örneğin, artık askerlikte sadece üstün teknolojinin ortaya çıkardığı silahlar değil, buna bağlı olarak, belirli bir eğitim görmüş subay, erbaş ve asker kadrolarına sahip olmak gerekiyordu. Fakat bu yenilgilerin ardından toparlanmak için yapılan çabalara rağmen bu defa sanayi devrimi devreye girecek ve çöküş başka boyutlarla devam edecekti. Şunu açıkça belirtmek gerekir ki, Osmanlı lonca sistemi, 18. asrın ikinci yarısına kadar varlığını sürdürecekti, fakat sanayi devrimi karşısında kısa bir zaman içinde gücünü yitirecekti. Onların yarım asır gibi bir devreye uzanan vakıf teşkilatına ait işyerlerinde "gedik" hakkına sahip olmaları, vakıfların da çökmesine sebep olacaktı. Yok olan vakıflar da medreseler ve bağlı eğitim kurumlarını finanse edemez hale gelince Osmanlı eğitim kurumlarının da vakıf gelirleri gün geçtikçe azalmaya başlamıştı.

Cumhuriyet ve sanayileşme

Birinci Dünya Savaşı'ndan da yenilgiyle çıkan Osmanlı Devleti, Sevr Anlaşması'nın getireceği bilinen küçülme ve hatta yok olma içinde, ilk defa olarak "Humanizma" hareketine girişerek biraz da Rusya'daki ihtilalin etkisinde kalarak ekonomii ve sanayileşmeyi günün konusu haline getirmişti. Almanya'nın bau cephesinde silahları bırakması üzerine İstanbul'da yenilginin sebepleri araştırılırken bir kısım aydınlar bir araya gelerek "Yeni Mecmua" adı altında bir dergi çıkararak humanizma arayışları içine girmişlerdir.

İşte, bu yeniden diriliş arayışları içinde Osmanlı as-

ker ve sivil aydınları bir gerçeği görmeye başlamışlardır: Yaşamaları için devletin devam etmesi zorunluluğu. Zira ne bürokrat aydınlar, ne de askerler yabancı bir devlet görevlisi ve devletten maaş ve ödül alarak yaşamışlardır. İmparatorluğun ortadan kalkması bir yana, küçülmesi dahi onların sonu demektir. Nitekim son 100 yılda savaş ve bazı iktisadi olaylar sonrasında devlet kadrolarını küçültmek teşebbüsleri, birçok aydın bürokrat ve subayın canını yakmıştı. İşte, kendilerini devlet ile bütünleştiren bu aydın kesim, devleti yaşatmak için herşeyden evvel ekonomik güce kavuşmak gerektiğine inanmış görünüyordu. Ve savaş sonrası toparlanabilmek için himayeci ekonomi politikasına yer verilmesi isteniyordu. Ziya Gökalp de bu akımın sözcüsü olarak adı geçen dergide "İktisadi Vatanperverlik" başlıklı bir yazı yayınlamaktadır. Aslında bu yazı İttihat ve Terakki Partisi ve politikasında tartışılmıştı. Fakat Cavit Bey'in grubu hakim olunca, Osmanlı Devleti, Balkan, İtalyan ve Cihan savaşlarına savaş haline rağmen liberal sayılabilecek bir ekonomi politikası ile sür-

dürmüştü. Ziya Gökalp, ilk defa olarak Osmanlılar için iktisadi vatanperverliğin sanayi gümrük politikası ile korunmasını, yani bir zamanlar Almanya'nın Fransa ve İngiltere'yi yakalamak için güttüğü ekonomik politikayı Osmanlı Devleti'nin yeniden eski gücünü yakalaması için tek şart görüyordu. Ziya Gökalp, bu yazısında İttihat ve Terakki'nin öbür kanadını fazla kırmamak için olacak ki, serbest rekabete dayanan ekonominin İngiltere için olumlu olduğunu ve o seviyeye geldikten sonra rekabete açılmanın mümkün olacağını söylüyordu.

Bunları söylediği, yazdığı günlerde ise Rusya'da ihtilal sosyalizmi iktidara getirecek bir gelişmenin içinde idi ve Lenin'in ajanları bir yıl sonra müttefikler tarafından işgal edilecek İstanbul'da dahi faaliyetlerini sürdür-

üyorlardı. Yunanlılar'ın İzmir'e çıkması ile de Anadolu'da bilinen milli hareket Mustafa Kemal'in öncülüğü ile gelişecek ve zaferle sonuçlanacaktı.

Ankara hükümetinin iktisat politikası hakkında fazla birşey söyleyemeyiz ama, ardi ardına gelen Sovyet Rusya askeri yardımları ve dostane gelişmeler müttefikleri fazlasıyla rahatsız etmekte idi. Hemen yeni Türkiye'nin komünist olmasını önleyen tedbirleri uygulamaya başlamışlardı. İlk olarak, Yunanlılar'a vaadettikleri askeri ve iktisadi desteği birçok bahanelerle kesmişler, sonra gizli Anadolu hükümetine silah ve hatta hububat vesaire gibi yiyecek stoklarını, parasını savaş sonrası almak üzere satmışlardır. İşte bu tür ilişkiler Türkiye Cumhuriyeti'nin ekonomik politikasının Osmanlı Devleti'nin 1914'te bıraktığı yerden başlayacağını gösteriyordu. Za-

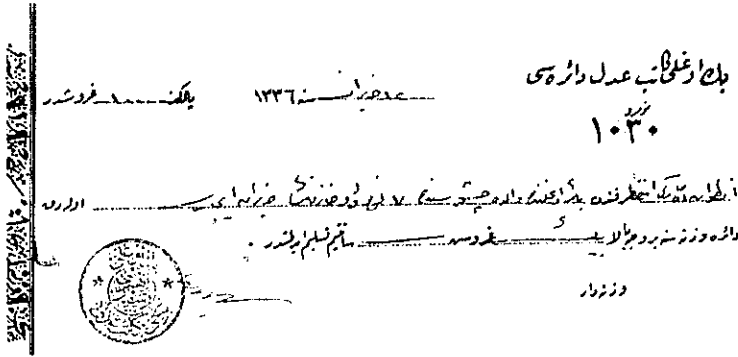
ten, Ankara hükümeti daha Cumhuriyeti ilan etmeden, 1923 yılının Şubat ayında İzmir'de bir "İktisat Kongresi" düzenleyerek yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin iktisat politikasının özel girişime dayalı olacağına ve kendi gibilerle dış ticaret ilişkilerinde büt-

tünleyecek bir iktisat politikası izleyeceğini bütün dünyaya ilan etmiş oluyordu. Fakat iktisadi olaylar hiç de sanıldığı gibi gitmemişti. 1924 yılında İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası, bir yıl sonra idama mahkum edilerek asılacak eski Maliye Nazırı Cavit Bey'in riyasetinde hazırlanan raporda belirtilen İstanbul'un işgali ile beraber yapılagelen kambiyo spekülasyonlarının ekonomiye verdiği zararları hesaba kattı. Bu doğrultuda Ankara, ilk iş olarak kontrollü kambiyo rejimine geçişi büyük bir olasılık kabul ederek, müdahalenin bir dizi sakıncasını raporda ısrarla belirtti. Bu rapor her satırında, liberal dışı açık piyasa ekonomisinin methiyesi ile dolu olduğu için ilk Cumhuriyet hükümeti tarafından pek de olumlu karşılanmamıştı. Fakat, sonraki hükümetler de

içeride rejim ve Atatürk olayına öncelik verdiklerinden, Ankara, gerçek niyetini ancak dünyayı sarsan 1929 krizinin etkisi ile göstermişti. Böylelikle, kambiyo kontrolüne geçirilebilmiştir. Bu sonuçla birlikte, Türk parasını koruma kanunu ile, sonradan iktidardaki Halk Partisi'nin başta edeceği devletçi iktisat politikası, ilk 5 yıllık plan ile bütün dünyaya ilan edilecektir.

O günlerde dünyada planlı ekonomi olarak bir tarafta komünist Rusya, diğer tarafta ise faşist İtalya bulunuyordu. Komünist plana göre ekonomik hedef, kamusal bir hedefti ve devlet aracılığı ve gücü kullanılarak gerçekleştirilecekti. Faşist planın özelliği ise serbest teşebbüs ve sermayenin kamusal hedefleri yönetmesiydi ve devlet müdahalesine dayanıyordu. Türk planı, 25 koca ciltten ibaret olmasına rağmen ne komünist, ne de faşist plana benziyordu. Bütün dünya, Türk planının ne olduğunu öğrenmek için

Ankara'ya kadar bile gelmeye razı olmuştu. Fakat bu plan bir tarafta, ortada bir gerçek vardı. Türkiye'de özel sermaye ve işadamları, şirket vesaire durumu 1914'lerin çok altına inmişti. 1928 İstanbul Ticaret ve Sanayi Oda-

sı yıllığında adlarına rastladığımız eski Osmanlı azınlıklarının büyük bir kısmı artık yoktu. Aynı yılhta yer alan Türk-İslam adlar ve onlara ait işyerleri 1929 krizi ile büyük ölçüde yok olmuşlardı. Bunların, Avrupa'dan eğitim gören çocukları Ankara bürokrasisinde yer almayı tercih edeceklendi. Ege'nin Trabzon ve Karadeniz iskelelerinde Osmanlı azınlıklarının işyerlerini büyük bir ümitle ele geçirenler de aynı krizle göçüp gitmişler ve devlet kapısında iş aramaya koyulmuşlardı. 1930'ların başında bütün Karadeniz kıyıları ve İzmir ile bütün Ege iktisadi ve sosyal bakımdan 1914'ün çok gerisinde kalacaktı. Nitekim, ilk demokrasi denemesi olarak o günlerde kurulan Serbest Fırka, bu bölgelerde Halk Partisi'ne karşı büyük ölçüde garabe çalacaktı.

Yeni 5 yıllık plan ile Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Osmanlı modelinden farklı olarak milli sanayi kurmak hedefine öncelik verecekti. İtalyan planında ise, bu sa-

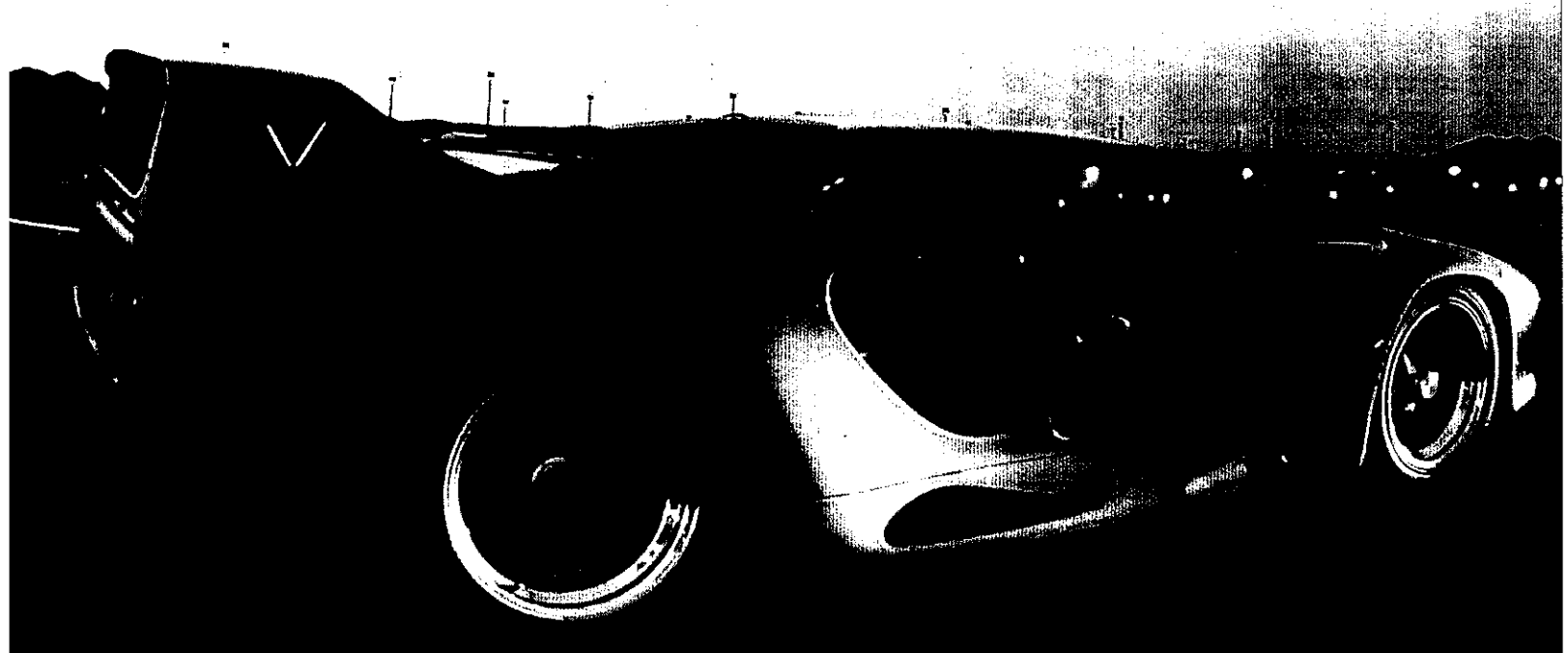
nayinin bir kısmını özel kesime kurdurmak, devletin sermaye ve altyapı desteği sözkonusu idi. Zira, İtalya'da 1914 yılından evvel sosyalist partiler dahi, bu ülkede kapitalizmin gelişmesini istemişlerdi. Hatta, İtalyan müstemlekeciliğine bile destek vermişlerdi. Zira, onlara göre sosyalizmin gücü, kapitalist birikimin gücüne bağlı idi. Bu sebeple, İtalya'da faşizm bir bakıma sosyalizmi önlemek için denenecek bir rejim olacaktı. Oysa, Türkiye Cumhuriyeti bütçesi 1926'da kaldırılan aşar vergisinden sonra en güçlü kaynaklarından birini kaybetmişti. Toprak, vergi dışı kalınca devlet için gelir yaratmak için birkaç kentteki birkaç imalathane ile ücarethane kalmıştı. Mesele bununla da bitmiyordu. Sanayileşmek için çimentoyu bile dışarıdan getirmek gerekiyordu ve ulaştırma işlerinde de Osmanlı'dan kalma trenler savaşlar süresince büyük zararlar görmüştü.

1930'ların başında sabahın erken saatlerinde Haydarpaşa'dan kalkan tren, geceyarısı Adapazarı'na ulaşabiliyordu. Sapanca Gölü başında Ankara ile İstanbul arasındaki ulaştırma duruyordu. İşte, bu ortam içinde Türkiye'de ilk ciddi

fabrikacılık denemeleri yapılacaktı. Hem de zamanın iktisat vekili Celal Bayar'ın "Nedir bu devletçilik? Nereye gidiyoruz?" diye Meclis'te kendine haykıran bazı mebuslara şu cevabıyla başlayacaktı: "Anadolu'nun tarım yönünden dahi fakir kalmış bölgelerine fabrika kurmak zorundayız. Bu işi özel sermayeye bırakırsak İstanbul'dan veya bir kaç deniz kıyısı yöreden başka yere gitmeyecek durumdayız." Ve nihayet Türk insanı, 100 yıldan fazla bir zamandır ancak düğünde ve bayramdan bayrama alabildiği birkaç metre basmayı, patiskayı yine aynı zamanlarda da olsa kendi malı olarak almak mutluluğuna erişecekti.

Prof. Dr. Haydar Kazgan
İ T U İşletme Fakültesi Öğretim Üyesi

Motor:
V12 Çift Turbo
Karoser:
Karbonfiber
Lastikler:
Bridgestone

BRIDGESTONE
Yolunu Bilir — — —

KRİZE ADIM ADIM

GÜNBAHAR SAVILAN KEHASETİ

Osman Ulagay

Krize adım adım*

Hemen tüm dünyada ekonomiyi idare edenlerin ve ekonomi içinde rol oynayanların karşılaştığı sorunlar kısa vadeli çıkarlarla uzun vadeli çıkarları dengele-

mektedir. Günümüzde ekonomik küreselleşme ile ulusal ekonomik birimler halinde örgütlenmiş devletlerin ilişkilerinin ne türden olacağını çözümlenmiş bu denge arayışlarının odaklaştığı noktalardan biri oluyor. Ekonomileri yeni dinamiklerin gerektirdiği şekilde yeniden yapılandırmaya kalkışmanın toplumsal olarak yüksek bedelli faturası, ekonomik gereklilik ile siyasal kalıcılık arasındaki ince çizgi üzerinde yürümek zorunda kalan yöneticileri çok tatsız tercihlerle karşı karşıya bırakıyor. Bu gergin ilişkide yöneticilerin kontrolünü azaltan bir etken olarak ağırlığı giderek hissedilen dünya ölçeğindeki sermaye hareketlerinde de kısa vadeli getirilere çok önem verilmesi, paranın cıva gibi çabucak bir yerlere girip çıkması, uzun vadeye yönelik bir sabrın ve hatta bilgi veya hassasiyetin dev fonları yöneten cahil finans dahilerinde bulunmaması, ekonomik politika arayışlarında güçlükleri artırıyor. Meksika krizi, iktidarın seçim kaygısıyla gereken ekonomik önlemleri almamasının, kısa vadeye takılıp kalan Amerikan fon yöneticilerinin tedbirsizliği ve Amerikan hükümetinin uzun dönemdeki riskleri anlamamakta ısrar ederek Meksikalılar'ı ciddiyetle uyarınmamasıyla birleşince nelere yol açabileceğinin son dönemdeki en çarpıcı örneği idi.

Siyaseti patronaj ilişkileri çerçevesinin dışına taşımayı başaramayan Türkiye'de de, kısa vadeli siyasal hesaplara saplanıp kalmanın bedeli 1994 yılında ülke ekonomisinin eksi büyüme göstermesi, GSMH'nin % 10, sınıai üretimin % 1 oranında düşmesi, ülke parasının dolar karşısında değerinin 2/3'sini kaybetmesi, reel ücretlerin % 50 oranında gerilemesi, enflasyonun % 130'lara çıkması ve uluslararası kredi itibarının kaybedilmesiyle ödendi. Ta-

nım gereği yaşanan ana saplanması gereken günlük gazete yazılarında uzun vade perspektifini sürekli muhafaza ettiği ve bu nedenle karamsar olduğu için çeşitli eleştirilere uğrayan ekonomi yazarı Osman Ulagay'ın bu yazılarını derlediği "Krize Adım Adım"* adlı kitabı Ekim 1991 seçimlerinden 5 Nisan 1994 kararlarına uzanan sürecin önemli dönüm noktalarını ve ıskalanan fırsatlarını okura bir bütün halinde sunuyor. Kitapta derlenmiş yazıları ve çeşitli bölümlerin girişlerini okudukça kendisini Cassandra gibi hisseden Ulagay'ın şaşkınlığının öfkesine, öfkesinin sinisizme, sinisizmin isyana nasıl karıştığını izleyebiliyor ve kaçınılmaz olmayan bir krize basiretsizlik, cehalet ve cesaretsizlik sonucu nasıl gelindiğini görerek üzülüyorsunuz.

Seçimden önce, seçimden sonra

Kendisini bir "enflasyon sapığı" olarak gören Ulagay'ın ekonomiye bakışında ve ekonomi ile ilgili düşüncelerinin oluşmasında kilit olarak gördüğü kavramlar var. Ulagay'a göre istikrar, enflasyonla mücadele, sağlam para, çekilecek zorlukların eşitlikçi dağılımı, toplumsal uzlaşma gereği ve ekonomi politikalarını uygulayanların güvenilirliği bir ekonominin darboğazları aşarak refah kıyılarına varmasının kaçınılmaz şartlarını oluşturuyor. Bu bağlamda "büyüme mi, istikrar mı?" ya da "enflasyon mu, daralma mı?" gibi soruların anlamsızlığı ortaya çıkıyor. Zira, uzun vadede istikrarsız büyüme, enflasyonlu istikrar ya da büyüme gerçekleştirilemiyor. Ulagay, kitabını iki iddiayla yayınladığını yazıyor: "İddia ediyorum ki, Türkiye 1994 ekonomik bunalımına DYP-SHP hükümetlerinin vahim hataları sonucunda sürüklendi... Ekonomik olaylar aslında anlaşılabilir değil ve ekonomide hiçbir şey durup dururken olmuyor. Bu kitabın ikinci iddiası da bu galiba."

Sorunları yaratanların çözümün getireceği yükleri de kaldırmaları gerektiğine inandığı için Ekim 1991 seçim sonucu çok kişinin aksine DYP-ANAP koalisyonu isteyen Ulagay, bunu savunan yazısıyla türlü sifatlara layık görü-

* Osman Ulagay, "Krize Adım Adım. Günah Savılan Kehaset" (İstanbul: Milliyet Yayınları, 1994)

lürken, Türkiye'nin en muhafazakar gazetesi olan Cumhuriyet'in kadrolarının dağılmasıyla sonuçlanan süreci başlatıyordu. 1991-1992 yılında eğer enflasyonu dizginleyip istikrarlı kalkınma sathına girmek istiyorsa Türkiye'nin yapması gerekenler aşağı yukarı belliydi. O yılın Dünya Bankası Raporu, Türkiye için istikrar programının "temel direğini mali, yani fiskal önlemlerin doluşturması gerektiğini belirtiyor ve öncelikle vergi gelirini artıracak önlemlerin alınmasını öneriyor"du. Bu daralma dönemini içeren Banka önerilerinin hükümetçe benimsenmeyeceği, hatta hükümetin Başbakan Demirel'in seçimler öncesinde vaadlerini dahi pek gerçekleştirmeye niyetinin olmadığı şu sözlerle ortaya çıkıyordu: "Biz siyasi organiz, şirket değiliz. Doğru olsa bile bazı şeyleri yapmamızın imkanı yok." Yaklaşım bu olunca hükümetin sorunları çözmeyi vaat ettiği 500 günün sonunda Kamu Borçlanma Gereği/GSMH'de, Vergi Reformu'nda, KİT Reformu'nda, Tasarruf/Yatırım oranında, Ödemeler Dengesi'nde arpa boyu yol gidilmemiş "iktidara gelirken, 'borçla sağlanan rahatlık tehlikelidir, bunu bir gün ödetirler' diyen Sayın Demirel... dış borçları artırarak ve 'sıcak para'yı çekerek döviz cephesinde göreceli bir rahatlık sağlamış" idi. Ulagay'ın geçmiş kitaplarında da savunduğu bir tez ise, Türkiye'de enflasyonun, patronaja dayalı ekonomik ilişkilerin ve yapısal değişimden kaçmanın yegane sorumlusunun hükümetler olmadığıydı. Toplumun çeşitli kesimleri de paylarına düşen sorumluluğu üstlenmemek, sıkıntıya girmemek için işlerin değişmesine karşı bir tutum sergiliyorlar, enflasyon lobisi ya da para basma lobisi olarak baskıda bulunuyorlardı. Sürekli olarak Türkiye'nin değişimden kaçmakla asıl sürekli refahı getirecek istikrar fırsatını, yatırım sermayesi gelmesi ihtimallerini teptiğini ileri süren Ulagay bu kaçan fırsatların, upkı 12 yılda elde edilen kredi itibarının sorumsuz ve cahilce para politikasıyla kaybedilmesi gibi kolaylıkların yeniden elde edilemeyecekleri endişesini de paylaşıyor.

Hırs, rotasızlık ve kriz

Ekonomiyi idare edenleri ve karar oluşturulmasına katkıda bulunanları yakından ve kişisel olarak tanıyan Ulagay bu nedenle çok ilginç bazı portreler çizebiliyor. Örneğin Tansu Çiller "varmak istediği hedeflere varmak için her türlü yolu denemeyi göze alan bir kişiliğe sahip" ve "Türkiye'de yüzeysel değerlendirmelere kolayca kapılan insanların zaaflarını çok iyi kullanarak bu noktaya tırmanmayı"

başarmış. "Bu yöntemlerle bu noktaya gelen bir insanın çevresindeki çoğu kimseyi 'kullanılabilecek araçlar' olarak görmek istemesi de doğal". Bu kişilik özelliklerinin üstünde, yanlışlığı özellikle Ocak 1994 kur krizinde iyice anlaşılacak faiz konusundaki teşhis ve ısrarla, siyaset gereği yapılan harcamalar, gerçekleştirilmeyen reformlar eklenince Türkiye'nin kendisini "1994 Krizi"nin içinde bulmasına şaşmamak gerekiyordu.

Kısa vade baskıları nedenleriyle kendisi de zamanında çok yanlış kararlar vermiş John Reed gibi kişilerin görüşlerine bazen çok önem verdiği intibaini uyandıran Ulagay'ın kendisine yöneltilen ekonomik büyümeyi küçümseme suçlamasına verdiği cevap aşında tüm kitabının sornsalımın da bir özeti oluyor. "Yaşanan bu hızlı büyüme 'sürdürülebilir' nitelikte olsa zaten" kimse buna karşı çıkmaz. "Bugün biz büyüme hızını küçümsemiyoruz ama ısrarla 'istikrar programına gerek var' diyoruz... Programlanmış ve düzenli bir daralmanın maliyetinin, dengelerin iyice bozulduğu, piyasaların altüst olduğu bir ortamda yaşanacak gelişigüzel daralmadan ya da şoktan daha düşük olacağını düşündüğümüz için istikrar programının gerekli olduğunu savunuyoruz." Kitabın son 100 sayfası Türkiye'nin yanlış teşhisler, ciddiyetsizlik, seçim ekonomisi sorumsuzluğu ve inatlarla sürüklendiği krizin adım adım anlatımına ve IMF önüne yeniden çıkışın sorumlusu olan hükümetin 3 yılda ekonomiyi getirdiği noktanın rakamsal ifadesine ayrılmış. Haklı gerekçelerle Mayıs 1994'ten sonraki yazıların dahil edilmediği bu çok zengin tahliller içeren derlemenin değindiği bazı unsurların önemi ile bağdaşmayacak kısalıkta bir sonsöz ile bitmemesi dilenirdi. Türkiye ekonomisinin 5 Nisan sonrasını yaşarken gösterdiği kendine özgü bazı çok olumlu nitelikler ve bunların nedenleri üzerinde durmak, yazarın arzuladığı türden tartışmaların başlaması için uygun bir fırsat olabirdi. 1994 krizleri yaşanmadan yazılan şu satırlar böyle bir tartışmanın öneminin derecesini de vurguluyor zaten: "... Türkiye'nin karşı karşıya bulunduğu sorunlar yumağının çözümü öncelikle bütün kesimlerin sorunlara yeni bir anlayışla yaklaşmasına bağlı. 'Karşımdakini nasıl altedip kendi kazancımı azamileştiririm' tavrının yerine 'benim uzlaşmaya katkım ne olabilir' anlayışı geçmezse çok yönlü bir çatışma ortamına sürüklenir miyiz diye korkuyorum."

Soli Özel

SAYGON

30 Nisan 1995 Vietnam'ın "kurtuluş"unun 20. yıldönümünü kutlamalarına katılmak ve çekim yapmak üzere Saygon'a gittim. Savaştan bezmiş sakatlar ve karamsar insanlarla dolu, bombalanmış bir ülke beklerken onun yerine gencecik, ümit dolu bir "boom"un eşliğinde bir toplum buldum.

Alev ağaçları ile gölgelenmiş Fransızlardan kalma geniş caddelerde bisiklet ve motosikletler ordusu arasında, klimalı Japon bir arabada otele doğru ilerlerken kendimi bir tropikal film setinde hissettim.

Saygon (şimdiki adıyla Ho Chi Minh şehri) 4 milyonluk bir şehir. 40 yıl önceki bir güney Fransa kasabasını andırıyor. Alev ağaçları, bugenvilya, francipani, orkideler şehre bir tropikal bahçe görüntüsü veriyor. Geniş bahçeler, meydanlar, havuzlar, yeşil panjurlu sarı kolonial binalar renk kazandırıyor. En önemli meydanının bir ucunda eski belediye binası, biraz ilerde tiyatro ve katedral birbirini izliyor. Modern oteller, dükkanlar meydanın etrafında diziliyor. Hep alışık olduğumuz gri, anlamsız komünist ülkelere hiç benzemiyor.

Vietnam yeniden kapitalistleşiyor

Vietnam'ın son yüz yıllık öyküsü hazin; Fransızlar 19. asrın ortalarında "Cochinchina" adı altında bütün bu yarımada'yı sömürge yapmışlar. Vietnam'da kukla imparatorlar, ülkeyi idare eder gözükmüş ve içten içten sömürgecilğe karşı hisler körüklemişler. Sonuçta Fransızlara karşı en iyi örgütlenmiş kuvvet olarak, milliyetçi ve komünist akım ortaya çıkmış. Başlarında da Ho Chi Minh-yani Vietnam'ın Ho Amcası.

Ülke, İkinci Dünya Savaşı'nda Japonların işgaline uğramış, derken Fransızlar geri gelmiş, onlar da yenilmişler ve yerlerini Amerika'ya bırakmışlar. Ondan sonrasında hepimiz biliyoruz. Ho Chi Minh, 30 Nisan 1975'de Kuzey Vietnam tanklarının Güney Vietnam Başkanlık Sara-

yına girişini görmeden ölmüş ama hayatı boyunca yaratmaya çalıştığı "hür Vietnam" sonunda gerçekleşmiş.

10 yıl süreyle Kuzey Vietnamı, Güneyliler'e kan kusturmuş. Düşünürleri tarlalara, "kapitalist" ve "işbirlikçileri" ise eğitim kamplarına sürmüştü. Ülke, açlığın ve sefaletin eşğine gelmiş. 1986'da Duoi Muoi adı altında başlayan reform hareketi özelleştirmeyi ve dışa açılmayı önplana çıkarmış. Herşeyleriyle bağlı oldukları Sovyet Rusya da batınca, çareyi Uzakdoğu'nun zengin ülkelerinde aramışlar. Ve Japon, Singapur, Güney Kore, Hong Kong kapitali ülkeye akmaya başlamış. Bundan da en çok eski kapitalist Güney Vietnam faydalanmış. Komünist düşünce ve Lenin posterleri yine yerinde ancak, Saygon'u görüp "komünist bir ülkedeyim" demek imkansız.

Saygon: Motosiklet ordusu

Saygon'da hayat, sabah 5'te motosiklet homurtusuyla başlıyor ve akşam 5'e kadar bu uğultu dinmiyor. Hemen hemen herkesin ya bir motosikleti veya bir bisikleti var: Anne, baba ve çocuklar herkes motosikletin üstünde. Akşam 5'ten sonra da geniş bulvarları turluyorlar ve yol kenarlarında bulunan seyyar çorbacılar da yemek yiyorlar. Gece 12'de ise şehir tam bir sessizliğe bürünüyor. Ve sabah uğultu yeniden başlıyor.

Gençler blucinli, kızlar simsiyah, uzun saçlı ve zarif. Vietnam savaşı, onlar için dünün cep harçlığı kadar uzak. Hepsi, geleceğe umutla bakıyor ve eğer imkan varsa, bir yabancı şirkette çalışmak için can atıyorlar. Beklentileri ise, ülkenin daha fazla açılması, başta Amerika'lılar olmak üzere, yabancıların daha fazla yatırım yapmaları.

Yabancılar akın akın geliyor

Amerika, Vietnam'ı resmen tanımadı ama 20 yıllık ti-

carri ambargoyu kaldırdı. Sadece bu yıl 500 milyon dolarlık yatırım yapmaya hazırlanıyor. Geçen yıl gelen yabancı yatırım 4 milyon dolar. Türkiye'den 5 misli daha fazla. Yatırımcılar Güney Vietnam'ı tercih ediyorlar, çünkü Hanoi'deki çankı kaşlı, rüşvet bekleyen bürokratlardan bıkmışlar. Ancak tüm Vietnamlıların ortak bir yanı var; çok disiplinli, fakat çok fakirler.

70 milyonluk Vietnam dünyanın en fakir ülkelerinden biri. Kişi başına gelir 240 dolar, borçları ise 1.4 milyar dolar. Bir öğretmen ayda 30 dolar alıyor. O yüzden ailede herkes 1-2 işte birden çalışıyor. Balıkçılık büyük iş imkanı sağlıyor. Ancak Vietnam'ın iki gizli zenginliği var; biri petrol, öbürü de hurda metal. Vietnam savaşı bitiminde bütün ülke büyük bir hurdacı görünümünde imiş; Amerikan helikopterleri, çürük tanklar, kamyonlar öylesine terkedilmiş. Vietnam ise bunları yıllardır Japonya'ya satıyor, karşılığında Honda motosiklet alıyormuş.

Diğer bir zenginlik alanı da turizm. Vietnam'ın el değmemiş, palmiye ağaçlı kilometrelerce plajları var. Büyük şehirlerdeki otelleri dünya standartlarında, üstelik Uzakdoğu'nun kendine özgü güleryüzlü servis anlayışı ile işletiliyor. Amerikalılar'ı çok ilgilendiren savaş turizmi ise, yeni başlamış. Saygon'un 70 km. dışında Vietkong'un gizlendiği Cuchi tünellerinden tutun, Kuzey-Güney Vietnam'ı ayıran askerden arınmış bölgedeki eski Amerikan kampları, turistlerin büyük ilgisini çekiyor.

Turistin Saygon'u

Saygon turistik anlamda "3 günlük" bir şehir. Şehir turu (savaş müzesi dahil) Cuchi tünelleri, Mekong Delta'sı gezisi ile belirleniyor. Ancak Vietnam'ın geçmişinin simgesi olan eski imparatorluk şehri Hue, başkent Hanoi ve "Indochine" filminden tanıdığımız Halong Körfezi görülecek yerler, üstelik bozulmadan, turist akımı-

na uğramadan görülmesi gereken yerler.

Saygon'daki Rex ve Continental otelleri eskiden kalma, ancak her türlü konforu var. Hergün yeni otellerin temelleri atılıyor, yeni ofis blokları inşa ediliyor. Lokantalar bol ve hâlâ ucuz. Köşebaşında satılan "faa" denilen çorba ve Fransa'yı aratmayan yemekler (tavuk suyunda pirinç makarnası, karides, sebzeler) Saygon'un gecelelerini renklendiriyor. Vietnam yemeği Çin yemeğinden daha hafif. En güzel örneğini de "Madam Dai'nin Kütüphanesinde" yemek mümkün. Madam Dai, Güney Vietnam Meclis Başkan Yardımcısı iken, "kurtarıldıktan" sonra kötü günlere düşmüş, kamplarda uzun süre kalmış. Reform hareketleri başlayınca evinin hukuk kitapları ile dolu kütüphanesini lokantaya çevirmiş. Eski aşçısı, yemek; hizmetkarları ise servis yapıyor.

Türkiye Vietnam'ı tanımıyor

Okumuş Vietnamlı, onların nasıl Ho Amcası olduğunu biliyorsa, bizim de Atatürk'ümüz olduğunu biliyor. Ancak Türkiye hakkında hemen hemen hiç fikri yok. Hanoi civarında 1-2 Türk çömlekçisi dışında (onların oraya gelişi de merak konusu) Saygon'da Türk izi yok. Türkiye, 70 milyonluk Vietnam'ı hala tanımıyor. Uzak-tan "acredite" elçisi bile yok. Vize almak için ya Bangkok'a veya Kualalumpur'a gitmeniz gerekir, en ideal şartlarda 2 günde "ekspres" vize veriyorlar. Halbuki Türkiye'nin Vietnam'dan öğrenecek çok şeyi, onlarla birlikte yapacak çok işi var. En önemlisi komünist bir ülkenin özelleştirmede nasıl bu kadar başarılı olduğunu görmesi bakımından.

İşte, ihtiyar ama yepyeni, umut dolu bir ülkenin öyküsü. Vietnam 2000'li yıllara öyle ümitle, öyle dinamizmle giriyor ki, doğrusu, insan kıskanıyor.

Cemre Birand
Gazeteci

İstanbul'u yabancı dostlarınızdan öğrenmek istemiyorsanız...

İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ TAMAMLANDI

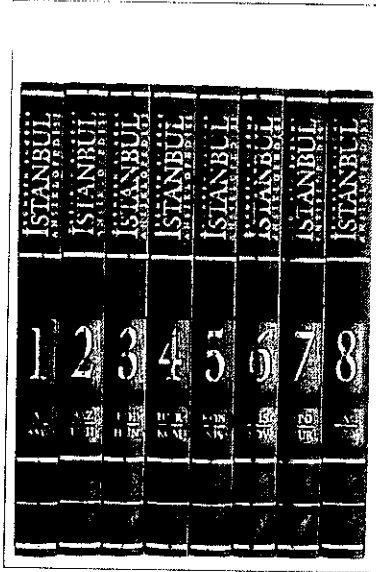
Tarih Vakfı ile Kültür Bakanlığı'nın Ortak Yayını

**336 yazar, 4300 resim,
10.000 madde...**

Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, İstanbul konusunda en zengin, en kapsamlı ve en sistematik kaynak. Kuşe kâğıda ofset baskı tekniğiyle hazırlanmış, 4608 sayfadan oluşan 8 ciltlik bu eser kentin 2000 yıllık tarihini toplam 10 bin madde ve 4300 fotoğraf/gravür/haritaıyla, gözler önüne seriyor.

Canlanan geçmiş...

Sosyal yaşam... Mekânsal düzen... Din... Siyasal olaylar... Ekonomi tarihi... Kültür ve sanat... Kentin kimliğine katkı yapan kişiler... Depremler, yangınlar, salgın hastalıklar... Şenlikler ve bayramlar... Saraylar, konaklar, yapılar ve evler... Camiler, tekkeler, kiliseler ve sinagoglar... Mutfak ve lokantalar... Pencereleler ve balkonlar... Giyim kuşam... Folklor... Ve hepsini birbirine bağlayan genel atmosfer... Hepsi kendi alanlarında sivrilmış 336 bilim adamı, araştırmacı ve yazar, İstanbul'u ve Türkiye'yi daha iyi tanımak isteyenler için İstanbul'un doğurgan tarihini 8 ciltte topladı...

Ciltlerinizle birlikte 4 armağan da var:

- 1) **İstanbul Kültür Kurumları Rehberi.** 163 sayfa. Adresleri ve telefonlarıyla İstanbul'un kültür merkezleri, müzeleri, kütüphaneleri, yayınevleri, kitabevleri, sahafları, sanat galerileri, tiyatroları, sinemaları, yabancı kültür ateşelikleri, yüksek eğitim kurumları ve ilgili kamu kuruluşları.
- 2) **Adım Adım İstanbul Boğaziçi - Üsküdar.** Murat Belge. 27 sayfa, kuşe kağıda renkli baskı
- 3) **Adım Adım İstanbul Tarihi Yarımada.** Faruk Pekin. 24 sayfa, kuşe kağıda renkli baskı.
- 4) **Adım Adım İstanbul Galata - Beyoğlu.** Faruk Pekin. 27 sayfa, kuşe kağıda renkli baskı.

Görüş Dergisi Okurlarına Özel...

İstanbul Ansiklopedisi'nin satış fiyatı 16 milyon TL. Görüş Dergisi okurları 2 milyon TL indirimle bu eseri 14 milyon TL'ye elde edebilecekler. Satış bedelini 4 taksitte ödemek isteyenler ise toplam olarak 16 milyon TL ödeyecekler. İstanbul Ansiklopedisi'ni almak istiyorsanız aşağıdaki satış formunu doldurup postalamanız yeterli. Ansiklopedinin adresinize gönderilecektir.

Mevcutun sınırlılığı nedeniyle, siparişler başyuru sırasına göre kabul edilecektir.

İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ TAKIM SATIŞ FORMU

ADI SOYADI:

MESLEĞİ:

ADRES:

POSTA KODU:

ŞEHİR:

TEL:

Peşinat	Taksit	Taksit Sayısı	Toplam
☐ 14.000.000-TL			14.000.000-TL
☐ 6.000.000-TL	2.500.000-TL	4	16.000.000-TL

Yukarıda işaretlediğim seçeneğin peşinat bedelini ödedim. Bakiye borcumu her ay bir taksit olmak üzere ödemeyi taahhüt ediyorum.

TAKIM SATIŞ BEDELİNİ

- 662894 No'lu posta çeki ile ödüyorum, fotokopisi ektedir.
- Nakit ödüyorum.
- Vakıflar Bankası Taksim Şb. 2007499 No'lu hesaba ödüyorum, dekont fotokopisi ektedir.
- Kredi kartı hesabıma borç kaydediniz.

VISA MASTER-EURO CARD

Kredi Kartı No:

Geçerlilik Tarihi:

Kart Sahibi:

İmza:

Ciltlerimi adresime postalayın. Elden teslim alacağım

TARİH VAKFI. İstanbul Ansiklopedisi'ni ödemenin belgelenmesini müteakiben derhal teslim edecektir.

Adres: Tarih Vakfı, Barbaros Bulvarı, Yıldız Sarayı,

Arabacılar Dairesi, 80700 Beşiktaş - İstanbul

Telefon: (212) 227 37 33 - 227 37 34

Faks: (212) 227 37 32

TURİZM

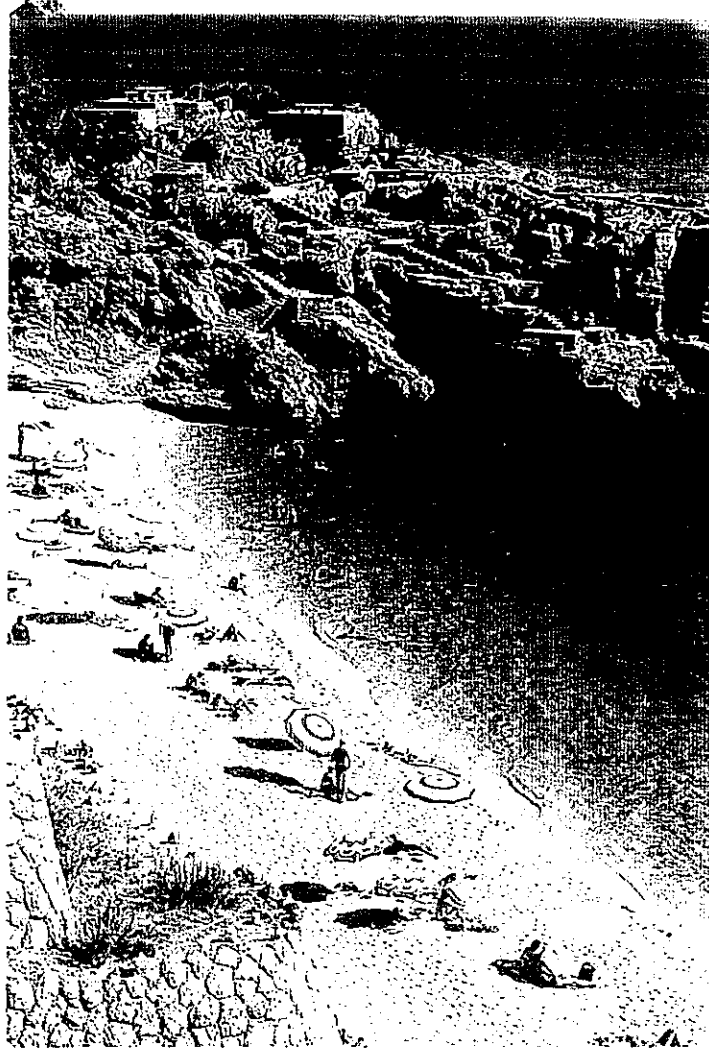
1980'li yılların sonunda o günün bazı ilgili ve yetkililerinin kullandıkları ve neredeyse yerli turizm literatürüne giren "Turizmimiz bu yıl patlıyor veya patlayacak" sözcüklerinin hiç bir gerçeği yansıtmadığı, sadece politik amaçla, sansasyon yaratmak için kullanıldığı ortadadır. "Patlama" kelimesi planlı bir gelişmenin beklentilerinin doğrultusunda yaşansa bile, artuların yanında eksileri de beraberinde getirecektir. Acaba böyle bir gelişmeye karşı hazırlanılmış mıdır?

Böyle bir tanımlama, bir sektörün plansız, programsız gelişme içinde olduğunu ve gelişmelerin tesadüflere bırakıldığını gösterir. Onun için, böyle bir deyim kullanmak yerine, hedeflerin yakalandığını veya üzerine geçilme sinyallerinin alındığını söylemek daha doğru olacaktır.

Diğer yandan, "Planlanan bir gelişmenin üzerinde olası fazlalık için gerekli hazırlıklar yapılmış mıdır?" gibi sorular da gündeme gelecektir.

Sonuç olarak; ülkemiz için bugün aruk yadsınamayacak önemde olan turizm sektörünün tesadüflere bırakılmadan planlı bir gelişme içinde olması gerekmektedir.

Bugüne baktığımızda ise, 1995 yılında ülkemize olan ilginin olumlu gelişme içinde olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Ayrıca 1995 yılının başından itibaren çeşitli ülke-

ya patlarsa?!..

getirmeden hareket etmesi de ayrıca yararlı olacaktır. Aksi takdirde, her ülkede olabilecek sorunların sanki sadece bizde olmuş gibi yansıtılması ve boyutlarının da çok korkunç olduğu imajının verilmesi toparlanmayı güçleştirebilir.

Türkiye'nin turizm serüvenine baktığımızda, 1985 yılına kadar ülkemizi ziyaret eden turistlerin tercihleri ağırlıklı olarak kültürel, dini ve arkeolojik programlara yöne-

lerde düzenlenen uluslararası turizm fuarlarında da, bu gelişmeyi izlemiş bulunmaktayız.

OECD ülkelerinin turistleri arasında ülkemize yönelik ilginin artması yanında özellikle son yıllarda sürekli gelişme gösteren İsrail ve BDT ülkelerinden gelen turistlerin sayılarındaki artış da 1995 yılının iyi bir yıl olacağı sinyallerini vermektedir.

Bu olumlu tabloyla birlikte, geçmiş yıllarda da yaşanan ikinci konut, personel açığı, çifte rezervasyon, çarpık yapılaşma gibi belli başlı sorunların giderilmesi için gerekli önlemlerin hızlandırılması gerekmektedir. Ancak, bu yıl çok önemli sorunların yaşanması beklenmiyor. Olası durumlarda da sektörün kendi iç dayanışması ile sorunların üstesinden gelineceğine inanılıyor. Burada gerek sektörün, gerekse medya temsilcilerimizin böyle durumlarda konuyu abartmadan ve fazla gündeme

lik idi. 1985'ten sonra ise, özellikle deniz-kum-güneş turizmüne hizmet veren tesislerin sayısındaki önemli artış, yatırım ve tanıtımların bu yönde gelişmesi, ülkemize gelen turist profilini ağırlıklı olarak dinlenme amaçlı gelen turist şekline dönüştürmüştür. Yapılanmanın bu yönde olması kültürel, dini ve arkeolojik turlardaki sayısal gelişme ile dinlenme amaçlı turizm faaliyetindeki gelişme, ağırlık ibresini 'sejour' turizmüne çevirmiştir. 'Sejour' turizmindeki turist profili ise daha çok orta ve orta altı gelir düzeyli turist şeklinde olmaktadır. Bu durumu, artan turist sayısı ile döviz girdilerimiz arasındaki ilişkiye baktığımızda da görmekteyiz.

Ancak, ülkemizde yeni gelişen bir turizm faaliyeti olan incentive turizm ve kongre turizmi nedeniyle turist sayısında da bir artış gözlemlenmektedir. Bu tür turist sayısındaki artış, kantiteden daha ziyade kaliteyi getirecektir. Aynı zamanda ülke tanıtımının daha etkin bir şekilde olmasını sağlayan bu tür turizm faaliyetlerine ağırlık verilmesi gerekmektedir. Bir diğer gelişen turist tipi de, macera ve spor amaçlı seyahat eden turistler olmaktadır. Bu konuya verilecek ağırlık da önemlidir.

Nitekim, İspanya, Amerika, Uzakdoğu ülkeleri gibi turizmde önemli yollar katetmiş ülkeler spor (golf, deniz sporları vb.) incentive, kongre turizmüne verdikleri ağırlıklar ile AB grubu turistlere hizmet vermeye başlamışlardır. Böylelikle, tercihlerini kantiteden ziyade kaliteye çevirmeye başlamışlar ve dolayısıyla girdilerini olumlu yönde geliştirmişlerdir. Bu da yine politika saptamak ve planlama yapmak ile mümkündür.

Dış turizm böyle bir görüntü verirken, iç turizm, 60 milyonluk bir ülkede sayısal olarak çok garip görüntüye sahip; 3.5 milyon gezen insan ve 700.000'e yakın organize seyahat eden insan. Turizmin, insanların görgüsünü artırdığı fonksiyonu düşünülürse, görgüsü artan kişilerin vizyonlarının gelişmesi ile ülke kalkınmasındaki rolleri de önem kazanacaktır. Ancak, bugün ülkemizde hâlâ insanlar tatil yapmamakta ve hatta izin kullanmamakla övünmektedirler. İşte bu nedenle, önce tatil yapmanın insanın temel ihtiyaçlarından biri olduğunu anlatmak, tatillerinde de seyahat etmeye özendirmek gerekir. Ayrıca, diğer ülkeleri tanıyacak olan insanların dünyaya görüşlerindeki değişimleri de gelişmelerine de katkıda olacaktır. İşte, bu nedenle devletin tatil yapmayı ve seyahat etmeyi özendirici kampanyalar yapması gerekir. Diğer yandan, tatil yapan

ve seyahat eden önemli bir kesimin devlet memurları olduğu gerçeğinden hareketle, bu kitlenin devlet kamplarında, dinlenme tesislerinde kalmaları ile iç turizme bir katkının olmadığını görmekteyiz. Bu nedenle devlet kamp ve dinlenme tesislerinin süratle özelleştirilmesi gerekmektedir. Memurlara verilecek sosyal destekler ise başka sistemler ile çözülebilir. Bunların dünyada örnekleri çoktur. Böyle devlet kampları, tesisleri hiç bir gelişmiş ülkede yoktur.

Organize seyahatlerin, diğer bir deyimle seyahat acentaları kanalı ile seyahat etmenin özendirilmesi amacıyla Türk Seyahat Acentaları Birliği çalışmalar yapmaktadır. Böylece, 1618 sayılı kanunun yeni şekliyle beraber seyahat acentası vasıtasıyla seyahat eden turizm tüketicisi koruma şemsiyesi altına alınacaktır.

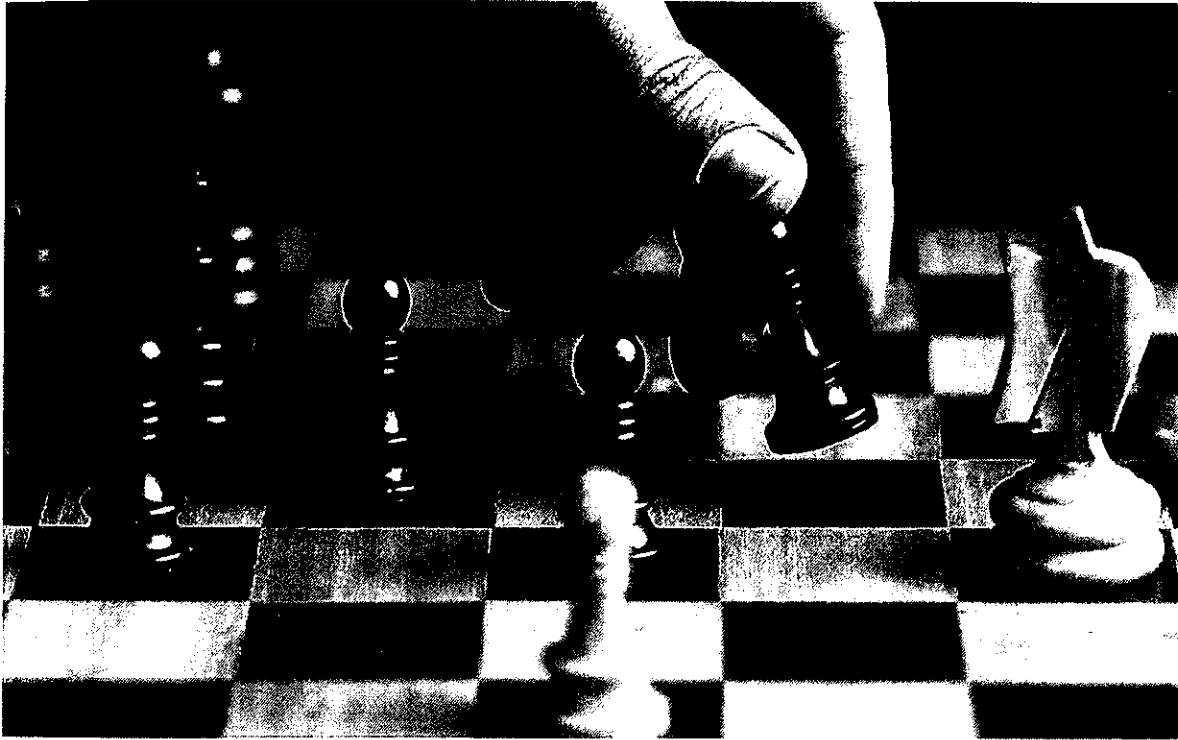
Gerek Dünya Turizm Örgütü'nün (WTO), gerekse Dünya Turizm ve Seyahat Konseyi'nin (WTTC), yaptıkları araştırmalarda 2000'li yıllarda en önemli gelişmenin, öncelikle Asya Pasifik ülkelerinde, daha sonra da Doğu Akdeniz'de olacağı görülmektedir. Doğu Akdeniz çanağında ise, en olumlu gelişmenin Türkiye'de yaşanacağını söylenmektedir. 2005 yılında ülkemize gelecek turist sayısının 26 milyona yakın olacağı hesaplanmaktadır. Bugün dünyada turist çeken ülkeler arasında 13. sırada yerini alan Türkiye, 2005 yılında 6.1'ğe oturacaktır.

Türkiye'nin yegane handikapı (özellikle Avrupa ülkelerinde) demokratikleşme, köktendincilik gibi konularla birlikte imajındaki yıpranmadır. Türkiye bu sorunları aşacaktır. Çevre hâlâ iyi durumdadır, ama dikkat edilmelidir. Altyapı eksikliklerinin süratle tamamlanması gerekmektedir, arıtma tesisleri, havaalanları, yollar vb. süratle tamamlanmalıdır. İnsanlarımız ise en büyük avantajdır. Bugün Türkiye'de alınan güler yüzlü hizmet ve geleneksel misafirperverlik, özellikle gelişmiş toplumların insanların kolay kolay bulamadıkları duygulardır. Çok zengin kültür mirasına sahip olmak, dört mevsimi yaşamak, her türlü turizm faaliyeti için doğal altyapıya sahip olmak bizlerin rakiplerimiz karşısında kullanacağımız en güçlü enstrümanlardır.

Ama sonuç olarak; Türkiye'de herkesin turizme sahip çıkması ve 2. turizm hamlesinin süratle başlatılması gerekmektedir.

Talha Çamaş
TÜRSAB Başkanı

DOĞRU HAMLE

I-BİMSA'yı bir dış kaynak olarak kullanmaya karar verdiğinizde, bilgi işleme ilişkin tüm sorunlarınızın çözümünü bulacak, profesyonel ve deneyimli bir takım oyuncusuna sahip olacaksınız.

I-BİMSA, takım oyununuza 'dış kaynak' olarak katılmaya hazır.

I-BİMSA'nın Bilgi Teknolojisi Planı Danışmanlığı çerçevesinde sunduğu dış kaynak hizmet yelpazesi, şirketinize özel yazılımlar geliştirmekten gereksinim duyduğunuz donanım ürünlerini belirlemeye, işletim sisteminizin kurulmasından verimin ölçülmesine, paket çözüm uyarlamalarından kullanılan uygulamaların yeni

teknolojilerin ışığında yeniden geliştirilmesine kadar pek çok konuyu içeriyor..

Sektörel çözümler ve bilgi işlem danışmanlığı konusunda ülkemizin öncülerinden ve önde gelenlerinden olan I-BİMSA, 100'ü aşkın deneyimli ve profesyonel kadrosuyla hizmetlerini bir dış kaynak olarak kullanmanıza sunuyor.

Hedefinize giderken herşeyin yolunda yürütmesi için (212) 281 83 06'dan bizi arayın, etkili bir takım oyuncusuna kavuşun.

I-BİMSA
IBM ve GARANTİ ortak kuruluşudur